

a falu

2024. tavasz

XXXIX. évfolyam

Megjelenés minden évszakban

› Okos települések fogalmi áttekintése és hatékonyságuk mérésének lehetőségei

› A falugondnoki szolgálat, mint megtartó erő

› Az Ormánság fejlesztésének turisztikai aspektusai, a baranyai Dráva-mente felzárkóztatásának esélye

› A Scaphoideus titanus Ball. terjedése Baranya vármegyében 2016-2022 között

Szerzők

Baglyas Ferenc – főiskolai tanár, Neumann János Egyetem, Kertészeti és Vidékfejlesztési Kar, Kertészeti Tanszék

Greutter-Gregus Éva – PhD hallgató, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola

Háló Krisztián – PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Doktori Iskola

Koltai Zoltán – egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Vidékfejlesztési Intézet, Vidékfejlesztési Tanszék

Koncz Gábor – egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Merza Péter – adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet

Némediné Kollár Kitti – egyetemi docens, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Rákóczi Attila – adjunktus, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Szabados Yvette – PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Gazdálkodástani Doktori Iskola

Babits Mihály: Tavaszi szél

Tavas van, vagy tavasz se még.
Ez a nap olyan fiatal,
mint kislány arcán a mosoly:
szöveg nélküli könnyű dal,
mely maga se tudja talán
hogy a témája szerelem,
csak a világba mosolyog
gyanútlan, csalva, szűzien.

Ez a friss nap se tudja még
hogy a földben zavart csinál
amely nem lesz se szelidebb,
se tisztább a tavalyinál;
sötét csirák kéjeiről
semmit se sejt; csak mosolyog
s édesen ömlik mint a must
mely bor lesz majd s égetni fog.

Égetni, részegíteni...
És úgy sugárzik ez a nap,
mint egy új eszme, csupa fény
míg nyájasan erőre kap.
Csupa fény, ígélet, jövő,
olyan mint egy szebb, új világ
tárt kapujának sugara,
mely felé úgy tolong a vágy,

mint fényszomjas gyerekcsapat,
vagy mint lesükből a sötét
csirák tolúlva fény felé
nyomják a vad fű késhegyét,
míg nemsokára proletár
zászlóit emeli a gyom,
mindent elöntve, mint király
csarnokát a forradalom,

ha elzengett az olvadás
vad ágyuharca, s a tömeg
győz; a virágok fölveszik
vérvörös jelvényeiket;
a jégparkett földulva rég,
a padló csupa sár, latyak...
Hol a szelíd és tiszta láng?
Tüzes diktátor lesz a nap.

Szentségtörőn s illetlenül
sáros csizmában egy paraszt
staféta futkos a nagy ég
kék templomívei alatt.
Csizmáját szárogatja és
hetykén füttyülve mond rekedt
szókkal tüsszögtetőn igaz
s félössen betyár híreket.

A FALU

Alapítva: 1985

Alapító:

Agroinform Kiadó és Nyomda Kft.

A Szerkesztőbizottság tiszteletbeli
elnöke:

Dr. Nagy István
agrárminiszter

A Falu szerkesztősége
Főszerkesztő:

Dr. Komarek Levente
komarek.levente@szte.hu

A Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Mikó Edit
Dr. Rákóczi Attila
Dr. Szalka Éva
Dr. Szöllősi László
Dr. Takács István
Dr. Vásáry Miklós
Dr. Zádori Iván

Kiadó:

Felelős kiadó:

Bozzay Péter ügyvezető
1223 Budapest Park utca 2.
Telefon: 06-1-362-8100
Központi e-mail cím:
hermanottointezet@hoi.hu
E-mail: afalu@hoi.hu
www.agrarlapok.hu

ISSN 0237-4323 (Nyomtatott)
ISSN 3003-9886 (Online)

Nyomdai kivitelezés:
Séd Nyomda, Szekszárd

Megjelenik minden évszakban

*A kéziratokat elektronikus formában küldött
levél mellékleteként kérjük beküldeni
a következő e-mail címre:
komarek.levente@szte.hu*

Tartalom

5

**Okos települések fogalmi
áttekintése és
hatékonyságuk
mérésének lehetőségei**
Greutter-Gregus Éva –
Koncz Gábor –
Némediné Kollár Kitti

27

**A falugondnoki szolgálat,
mint megtartó erő**
Koltai Zoltán

39

**Adatok a növény-
és állatalapú nemzeti
közvetlen támogatások
igényléseiről Békésben
2010 és 2023 között**
Rákóczi Attila

51

**Az Ormánság fejlesztésé-
nek turisztikai aspektusai,
a baranyai Dráva-mente
felzárkóztatásának esélye**
Merza Péter – Szabados
Yvette – Háló Krisztián

65

**A Scaphoideus titanus
Ball. terjedése Baranya
vármegyében 2016-2022
között**
Baglyas Ferenc

A falu szerzői és lektorai – a folyóirat újraindítása óta – díjazás nélkül végzik a munkájukat, ezzel járulnak hozzá a fenntartásához. A megjelent írásművek ezért csak a szerző, illetve a Kiadó hozzájárulásával használhatók fel.

Okos települések fogalmi áttekintése és hatékonyságuk mérésének lehetőségei

Conceptual overview of smart settlements and possibilities of measuring their effectiveness

**Greutter-Gregus Éva – Koncz Gábor
– Némediné Kollár Kitti**

ABSZTRAKT

Bolygónkon jelenleg 8,065 milliárd ember él és ez a szám napról napra növekszik, mely számos kihívás elé állítja a társadalmat, a gazdaságot és a környezetet egyaránt (Worldometer, 2023). Ezt a hatalmas létszámot befogadó települések sokasága (városok és falvak egyaránt) fennmaradásuk és fejlődésük érdekében folyamatosan azon dolgozik, hogy hogyan teremthetnének a lakosság számára jobb életfeltételeket és életkörülményeket. Ehhez a törekvéshez járul hozzá az okos településsé válás koncepciója. Az informatika rohamléptekben történő fejlődése nagymértékben hozzájárul a településeken megvalósít-

ható innovációkhoz, ezáltal az okos településsé váláshoz. De nem elég csak megvalósítani a különböző „okosító” projekteket, fontos ezek hatékonyságát mérni és nyomon követni is, segítve ezzel az adott és más települések jövőbeni fenntartható fejlődését.

Tanulmányunkban a koncepcióhoz kapcsolódó meghatározó fogalmi értelmezéseket kívánjuk áttekinteni és összegyűjteni, valamint az okos települések hatékonyságmérésére irányuló módszereket összefoglalni.

ABSTRACT

There are currently 8,065 billion people living on our planet and this number is

increasing day by day, which poses many challenges to society, the economy and the environment (Worldometer, 2023). The multitude of settlements (both towns and villages) that accommodate this huge number of people are constantly working on ways to create better living conditions for the population in order to survive and develop. The concept of becoming a smart settlement contributes to this aspiration. The rapid development of information technology greatly contributes to the innovations that can be implemented in settlements, thereby becoming a smart settlement. But it is not enough to just implement the various „smart” projects, it is also important to measure and monitor their effectiveness, thereby helping the future sustainable development of the given and other settlements.

In our study, we want to review and collect the defining conceptual interpretations related to the concept, as well as to summarize the methods for measuring the efficiency of smart settlements.

Bevezetés

A népesség globális növekedésének üteme ugyan lassul, azonban így is a jelenkor nagy kihívásai közé sorolandó, amely főként a városokat érinti, valamint egyre több országban a vidéki területek is érintettek, gondoljunk csak hazánk esetében Budapest agglomerációjára. Az ENSZ prognózisa szerint 2050-re akár a 70%-ot is elérheti a városlakók aránya (UN, 2018). A városok a világ gazdasági növekedés motorjai, amelyek több szinten versenyt folytatnak többek között a fennmaradásukhoz és fejlődésükhöz szükséges erőforrásokért, a befektetésekért, a döntési kompetenciákért, intézményi fejlesztésekért (Lechner Tudásközpont, 2020). Ez számos problémát vet fel társadalmi, gazdasági és környezeti aspektusból egyaránt. Megértésükre és kezelésükre egyre több koncepció formálódik

mind a kutatók, mind a gyakorló szakemberek oldaláról. A felmerülő problémák (pl. globalizáció, népességnövekedés, környezeti kihívások) hívták életre az okos település elgondolást – hiszen manapság okos városok mellett, már okos vagy „okosodó” falvakról is beszélhetünk –, mely megoldást nyújthat a jelen és a jövő kihívásainak kezelésére. A téma fontosságát mutatja az is, hogy egyre több szakember foglalkozik vele (Cohen – Obediente, 2014; Baji, 2017; Egedy, 2017; Giffinger et al., 2007; Káposzta – Honvári, 2019; Lados et al., 2011), elősegítve a problémák megoldását, kijelölve az új fejlesztési irányokat. Ilyen irány az „okos” (élhetőbb) településsé válás, ami egy hosszú folyamat és állandó változásra való képességet foglal magába. A műszaki, intézményi, környezeti és gazdasági, valamint társadalmi fejlesztések támogatása fontos lépés az „okosodás” irányába (Nagy et al., 2015). Ezzel is még inkább javítva a különböző településeken élők életminőségét. Ezt a hatékonyságjavulást célszerű folyamatosan mérni és monitorozni, nem csak a saját eredmények prezentálása céljából, hanem azért is, hogy más települések számára hasznos adatokkal szolgáljon, segítve az ottani kivitelezést.

Jelen tanulmány az okos települések meghatározó fogalmi értelmezéseit és a teljesítménymérésének lehetőségeit kívánja összefoglalni a releváns szakirodalmak áttekintése és a gyakorlatban is alkalmazott, módszertani kérdésekkel foglalkozó dokumentumok értékelése alapján.

Irodalmi áttekintés

Az okos település koncepciója elsősorban újszerűnek tűnhet, valójában a fogalom csak a 2000-es évektől vált népszerűvé és általánossá, elsősorban az okos városok fokozódó ütemű megszületésével (Hollands, 2008). A nemzetközi szakirodalomban az 1990-es években jelent meg a koncepció először (pl.:

Mahiznan, 1999), majd 2010 után rohamosan nőtt a témával foglalkozó kutatások száma. Hazánkban az első publikáció 2011-ben jelent meg, amelyet Lados és munkatársai készítettek (Árvai, 2022). Az „okos” kifejezés manapság az innovatív, új és úttörő városi stratégiák és projektek szinonimájává lett. Az intelligens urbanizmus megannyi kezdeményezést, technológiát és megközelítést tömörít, a digitális gazdaság ösztönzését célzó nemzeti stratégiai politikáktól az önkormányzatok feladataiig, a települési környezeti, biztonsági, közlekedési és szociális szenzorrendszerekig, az önvezető járművekig, valamint a társadalmi-gazdasági tevékenységek integrálásáig az okos-telefon-technológiákon keresztül. Az olyan tech-vállalatok, mint az amerikai IBM vagy az egyre inkább hangsúlyos ázsiai szereplők, mint például a Samsung, a Tencent vagy a Huawei központi szerepet játszottak az okosvárosfejlesztés iránti érdeklődés szélesebb fejlődésében (Caprotti, 2020).

Okos városok

Az okos város gyökerei évtizedekre vagy még régebbre nyúlnak vissza, feltehetően a digitális korszak előtti időkre. Az adatokra, a hatékonyságra és a feldolgozási teljesítményre való fókuszálás az ipari korszakra jellemző és minden bizonnyal a termelés és a gazdasági hatékonyság növelésére való törekvésekből ered (Caprotti, 2020; Howard, 1902).

Kitchin (2013) érvelése szerint az okos városok „olyan városok, amelyek egyrészt egyre inkább az átfogó és mindenütt jelen lévő számítástechnikából állnak, és azok által felügyelttek, másrészt amelyeknek gazdaságát és kormányzását az innováció, a kreativitás és a vállalkozói szellem vezérli, okos emberek által végrehajtva” (Kitchin, 2013 p. 1.).

A kutatásokban alkalmazott koncepció gyakran eltérő tartalommal bír, illetve több olyan kategória is létezik, mint a tudásváros, intelligens város, kreatív város stb., ame-

lyeknél a határok nem tisztázottak, az egyes részterületek gyakran összemosódnak. Jong és munkatársai megközelítésében 17 olyan városkategória van, amelyeket különböző városkutatásokban használtak és lefedhetik ezt az éles határokkal nem rendelkező fogalomkört. A városkategóriák kiválasztásához két alapvető kritériumot fogalmaztak meg: az első az volt, hogy a vonatkozó nemzetközi szakirodalomban legyen hivatkozás a meghatározásokra, a második pedig, hogy a politikai életben is használt kifejezések legyenek. Ezeknek a kritériumoknak az első tizenkét kategória (fenntartható város, ököváros, alacsony emisszió intenzitású város, élhető város, zöld város, okos város, digitális város, mindenütt jelenlévő város, intelligens város, információs város, tudás város, reziliens város) felelt meg, a maradék öt (hibrid város, humánus város, tanuló város, hálózatos város, kreatív város) esetében nem teljesültek maradéktalanul a kitételek (Jong et al., 2015). Például a tudásváros magába foglalja az intelligens város fogalmát, de nem azonos azzal. Egy tudásváros esetében a K+F fejlesztések, az innováció növelése, a tudásközponttá válás és az ehhez szükséges intézményi háttér megteremtése lesz a hangsúlyos, míg az intelligens város esetében - a tudásváros számára is nélkülözhetetlen - fejlett információs infrastruktúra kialakítása és a helyi potenciálok kiaknázása kerül előtérbe.

Szendrei (2014) szerint az okos város definíciók három fő csoportba sorolhatók, ezek:

- a technokrata (technológiaorientált) megközelítések,
- a komplex elméletek,
- valamint a főleg városok osztályozásával és rangsorok felállításával foglalkozó értelmezések (Szendrei, 2014).

A technokrata megközelítések valójában az információs és kommunikációs, azaz az IKT alkalmazásokat és megoldásokat, mint a smart grid rendszerek vagy a smart metering, okos mobilitás helyezik előtérbe a

fogalomban. Így optimalizálhatják és integrálhatják a városok a rendelkezésükre álló infrastruktúrákat és erőforrásokat, továbbá hatékony szolgáltatásokat nyújthatnak a lakosságnak (Stanković et al., 2017; Szendi et al., 2020). Ide sorolható Hall és munkatársainak (2000) értelmezése, miszerint az okos város olyan város, amely valamennyi kritikus infrastruktúrát megfigyel és integrál, beleértve az utakat, hidakat, vasutat, metró, repülőtér, kikötőt, kommunikációt, vizet, energiát és a főbb épületeket. Ezáltal jobban optimalizálja erőforrásait, megtervezi tevékenységeit és szem előtt tarja a biztonságot, miközben maximálja a lakosság számára nyújtott szolgáltatásokat (Hall et al., 2000; Nagy et al., 2018). Hozzá hasonlóan Harrison et al. (2010) is a technokrata megközelítést alkalmazza, meghatározásukban az okos város intézményszerű, összekapcsolt és intelligens. Az intézményszerű jellege a valós idejű információk követésére és integrálására való képesség, amelyet szenzorokkal, személyi- és mérőeszközökkel (pl. okostelefon, kamera, okos fogyasztásmérők) gyűjt. Az összekapcsolt azt jelenti, hogy ezeket az információkat beépíti a városi rendszerekbe, ezáltal kommunikációt tesz lehetővé a városi szolgáltatások között. Az intelligens pedig a komplex elemzések, modellezés, optimalizációs és vizualizációs szolgáltatások beépítését jelenti a hatékonyabb működés érdekében (Harrison et al., 2010; Nagy et al., 2018).

A komplex szemlélet értelmében a digitális technológiák mellett megjelenik az ember fontossága, illetve a társadalmi szempontok is az okos város-értelmezésekben, példaként kiemelhető a tudás és az innováció (Szendi et al., 2020). Giffinger et al. (2007) tanulmányukban úgy fogalmaznak, hogy az okos város egy olyan digitális platform, ahol a különböző szereplők komplex ökoszisztémát hoznak létre a fejlődés érdekében, ahol valamennyi információt szenzorokkal követnek nyomon, minden időpillanatban a legjobb szolgáltatást

nyújtva (Giffinger et al., 2007). O'Connor és Shaw 2014-ben megjelent tanulmányukban az okos városokról, mint kreatív városokról beszélnek, ami inspirációt nyújt, kultúrákat kapcsol össze és terjeszt, tudást transzferál és motiválja a lakosságát saját életformájuk javítására (O'Connor – Shaw, 2014).

A rangsoroló módszerek indikátorok segítségével komplex indexeket alkotnak, amely alapján sorrendet lehet képezni az egyes városok között (Szendi et al., 2020). Ilyen módszertant alkalmaz például a Global Urban Competitiveness Report (Globális Városi Versenyképességi Jelentés), amelynek indikátorkészlete a gazdasági versenyképesség és a fenntarthatóság mérésére szolgál (UN Habitat GUCR, 2020) vagy az UN City Prosperity Index (ENSZ Város Jóléti Index), mely lehetővé teszi a helyi és nemzetközi érdekeltek számára a beavatkozási területek és lehetőségek felismerését, ezzel hozzájárulva a város felvirágoztatásához (UN Habitat, 2022).

Hazánkban is sor került a fogalom meghatározására több értelmezésben is. A Magyar Közlönyben megjelent 56/2017 (III. 20.) Korm. rendelet szerint „az okos város olyan település vagy település csoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti.” Ennek a módszertannak köszönhetően a szolgáltatások és az infrastruktúra fejlesztése során is a városfejlesztés horizontális szempontjai, mint például a magas minőség, környezeti fenntarthatóság stb. kerülnek előtérbe (Lechner Tudásközpont, 2020).

Lados az IBM tanulmányában a következőképpen írta le a jelenséget: „Egy várost akkor nevezhetünk okosnak, ha az emberi tökébe, tradicionális (pl.: közlekedés), valamint a modern információs és kommunikációs infrastruktúrába történő befektetés támogatja

és hajtja a fenntartható gazdasági fejlődést és növeli még tovább az életszínvonalat – miközben a természeti erőforrásokat bölcsen kezelik” (Lados et al., 2011 p. 16.).

A külföldi és hazai szakirodalomban fel-lelhető fogalmi értelmezésekből látszik, hogy azok igen sokrétűek, egységesítésük nehézkes, a definíciók metszéspontjában a technológia fontossága, a társadalmi tényezők és az életminőség javítása szerepelnek.

A városok esetében okosodás alatt általában azt értjük, hogy az egyes városi rendszerek tudatosan kezdenek okos megoldásokat beépíteni és alkalmazni (Lados et al., 2011).

A különböző módszerek átláthatósága érdekében Cohen (2015) volt az, aki az okos városokkal kapcsolatos tanulmányok alapján meghatározta azok generációs típusait, ezzel segítve a városok besorolását, a további fejlesztési irányok meghatározását.

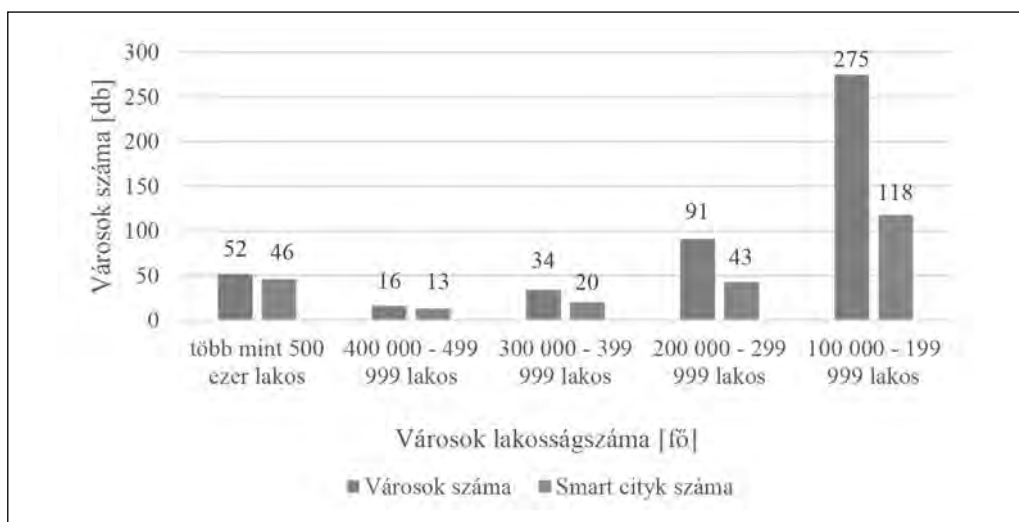
Az első generáció az Okos városok 1.0, mely a technológia általi vezérlésen alapszik. Az ide sorolt városok még nem feltétlen voltak

felkészülve a technológiai cégek által nyújtott okos megoldásokra, gyakran figyelmen kívül hagyták a polgárokkal való interaktív kapcsolatokat (Cohen, 2015).

Az Okos városok 2.0 a hangsúlyt a városvezetésre fekteti. Ennél a típusnál a technológiai cégek a városvezetők igényeit igyekeznek maximálisan kielégíteni, így még inkább háttérbe szorul a jólét elősegítése (Cohen, 2015).

Végül az Okos városok 3.0 típusa a polgárok és a vezetés együttműködésére fókuszál. Itt a polgárok bevonása jobban érvényesül, nagyobb arányban valósulnak meg bottom-up kezdeményezések, fontos szemponttá válik a társadalmi befogadás és a „sharing economy” megosztási tevékenységek fejlesztése, cél lesz a kihasználatlan erőforrások optimalizálása (Cohen, 2015).

Az okos várossá és okos településsé válás szükségszerűsége egyre nagyobb teret kap napjainkban. Az európai nagyvárosok zöme már az okos városok körébe tartozik és a kisebb lakosságszámú települések esetében

1. ábra: Európai okos városok száma az európai városok számához mérve népességekategóriák szerint (2014)

Figure 1: Number of European smart cities compared to the number of European cities by population category (2014)

Forrás: saját szerkesztés az Európai Parlament adatai alapján

is egyre több kezdeményezés és projekt segíti ezt a folyamatot. Az 1. ábra az Európai Parlament felmérése alapján mutatja be, hogy az adott lakosság számú városok körében hány darab várost minősítettek okos városnak 2014-ben. Megfigyelhető, hogy az 500 ezer fő feletti városok közel mindegyike okos város, ami a következő osztály esetében is fennáll. A 100-300 ezer fő közötti lélekszámú településeknek azonban már csak a 44%-át sorolták az okos városok közé.

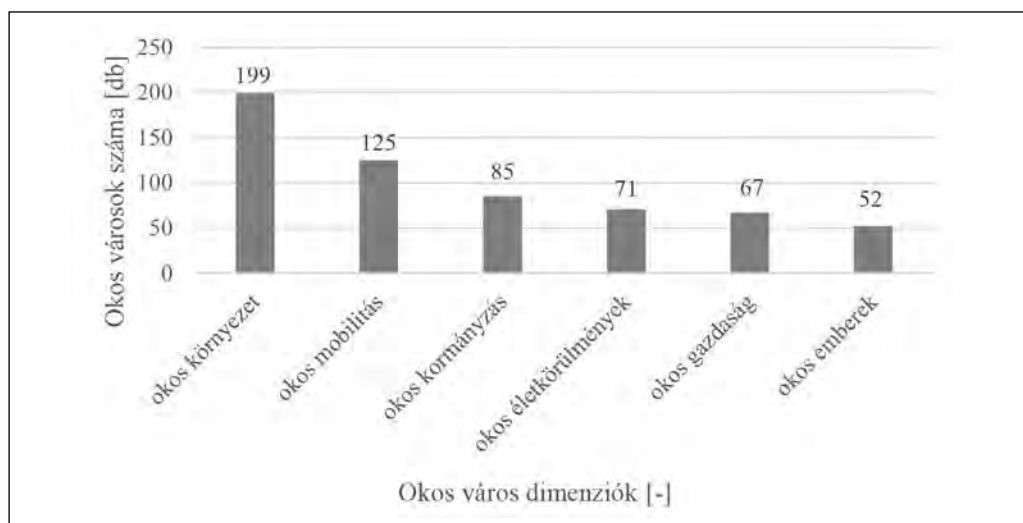
Az okos városok csoportosításának egyik lehetősége a dimenziókba sorolás, mely Giffinger et al. (2007) nevéhez fűződik. Hat csoportot hozott létre, melyek a fő fejlesztési irányokat határozzák meg egy város esetében, ezek az: okos gazdaság, okos kormányzás, okos környezet, okos életkörülmények, okos mobilitás és okos emberek (Giffinger et al., 2007).

A 2. ábra az Európai Unióban az okos városok megoszlását mutatja be szintén az Európai Parlament felmérése alapján, hogy

melyik dimenzió a domináns a fejlesztésekben, tehát, hogy milyen okos várossá kívánnak válni első sorban.

A településeknek lehetőségük van akár mind a hat dimenzióban projekteket kezdeményezni. Arra, hogy milyen okos várossá kívánn válni egy város az adott dimenzióban teljesített projektek száma alapján következtethetünk. Így például, ha egy település a közösségi közlekedés javítását célzó projekteket visz véghez vagy kerékpárutakat épít, számára az okos mobilitást hangsúlyozó várossá válás lesz a fő cél.

Az okos város koncepció esetében fontos megemlíteni annak kritikáját is. Több, a témával foglalkozó szakértő írt már arról (pl. Greenfield, 2012; Hollands, 2008; Sennett, 2012; Townsend, 2013), hogy a technológiai és infrastrukturális fejlesztések negatív hatással vannak a városokra, a lakosok életminősége valójában nem javul, csak a multinacionális cégek jutnak jelentős nyereséghez a beruházások által. Hatékonyságuk nyomom

2. ábra: Okos város dimenziók megjelenése az Európai Unióban az Európai Parlament 2014-es felmérése alapján

Figure 2: Emergence of smart city dimensions in the European Union based on the European Parliament's 2014 survey

Forrás: saját szerkesztés az Európai Parlament adatai alapján

követése nehéz, sok esetben nem tudják a kutatók azt mérni a hiányos adatok miatt, ami valóban szükségszerű lenne a pozitív hatások elérése érdekében.

Okos falvak

Ma már nem csak okos városokról, de okos falvakról is beszélhetünk. Az innováció a technológiai újdonságokon túl, a társadalmi kezdeményezésekben vagy városi szolgáltatások formájában is megjelenhet. Így a bevált gyakorlatok és a fenntartható fejlesztések nem kizárólag a nagyobb városok számára elérhetőek, egyre több kisebb település és falu készíti „okos város” stratégiát. Ez a szemlélet segíthet abban, hogy a vidék előregedése és az elvándorlás megszűnjön, illetve javíthatja a színvonalat a falvak szolgáltatásainak tekintetében és újraértelmezheti a vidékfejlesztés fogalmát. Az Európai Parlament és az Európai Bizottság által támogatott kezdeményezés célja az, hogy elősegítse az okos falvak koncepció elterjedését az Európai Unióban mind helyi, mind pedig a központi döntéshozatal szintjén, így a kistépelölések (kisebb városok és falvak) is használhassák a mindennapok során a technika legújabb és legkorszerűbb vívmányait és ez által támogassák az ott élők életminőségét. Az Európai Parlament Magyarországai Kapcsolattartó Irodája megfogalmazásában az Okosfalvak-program a városon kívüli telepölések életminőségét igyekszik javítani elsősorban a gazdaság, az oktatás, az energiagazdálkodás, a digitalizáció, a mobilitás és az egészségügy területein, úgy, hogy a vidéki lakosság számára magas szintű technológiai és szociális környezetet teremtsenek meg (NAK, 2023). Az Európai Parlament definíciója szerint az okos falvak, olyan vidéki közösségek, amelyek innovatív megoldásokat alkalmaznak ellenállóképességük fokozására, kihasználva lokális adottságaikat és lehetőségeiket. A telepölést érintő stratégiák kidolgozása és végrehajtása során fontos számukra a

közösség részvétele, a digitális technológiai megoldások alkalmazása, illetve a vidéki és városi területek szereplőinek együttműködése (EP, 2021). Míg a városok esetében egy vagy több okos dimenzió kerül a fejlesztési stratégiák középpontjába, annak megfelelően, hogy az adott város milyen okos várossá szeretne válni, addig a falvak esetében az okos-stratégia kidolgozásánál leginkább a helyi adottságok kihasználása és az agrárfejlesztések kerülnek előtérbe. Természetesen az előzőektől függetlenül a falvakban is megvalósulnak az okos kormányzáshoz, gazdasághoz, mobilitáshoz stb. tartozó fejlesztések (pl.: wifi hotspotok, kamerás közbiztonsági rendszerek telepítése, a telepölésen élők és oda látogatók életét megkönnyítő appok stb.).

Az okos falvak hatékonyságának mérése épp olyan fontos, mint a városoké, azonban szabványosított vagy pontosan meghatározott mérési módszer ez esetben sincs. Hatékonyságmérésüknél a statisztikai hivatalok adataira, illetve az önkormányzatok önbevallásos adataira támaszkodhatunk. Általában az indexek segítségével történő mérést alkalmazzák az elemzők.

Anyag és módszer

Tanulmányunkban a leíró elemzések közül dokumentumelemzést végeztünk. Először meghatároztuk a vizsgálni kívánt tématerületet, amely esetünkben az okos telepölések fogalmi áttekintése és a hatékonyságmérésükhöz szükséges módszerek, szabványok összefoglalása. Ezután tanulmányoztuk a hazai és nemzetközi szakirodalmakat, valamint az Európai Parlament, az Egyesült Nemzetek Szervezete és többek közt a Lechner Tudásközpont azon kiadványait, amelyek az okos telepölés koncepció fejlődése, elterjedése és hatékonyságmérése szempontjából relevánsak lehetnek. Végül azokat a tudományos anyagokat és cikkeket gyűjtöttük össze, amelyek más a témában

jártas kutatók munkái alapján az okos települések jellemzésére, vizsgálatára leginkább elfogadottak és bemutatják a fogalom komplexitását, az esetleges csoportosítási lehetőségeket, iránymutatást és módszert adnak a települések okosodásának mérésére. A szakirodalmi információk összegzése és értékelése egy magyarországi mintaterületen tervezett empirikus kutatás előkészületeinek is megkerülhetetlen részét képezi.

Általánosan elfogadott definíció az okos települések meghatározására nincs, a témával foglalkozó szerzők fogalmi meghatározásai rendszerint az infokommunikációs technológia modernizációjával változnak (Sallai, 2018).

Eredmények

A dokumentumelemzés alapján eredményeinket három részre osztottuk, amelyekben bemutatjuk az okos városok teljesítménymérésének és a mérés szabványosításának lehetőségeit, valamint az okos falvak és kisvárosok jógyakorlatait, fejlesztési opcióit.

Okos városok teljesítménymérése

A megvizsgált dokumentumok alapján kirajzolódik, hogy az okos városok mérésének többféle lehetősége is van (pl.: Indexek segítségével: Cohen – Obediente (2014) dél-amerikai okos városok hatékonyságának mé-

Okos város hatékonyság-mérésének módszerei	Főbb jellemzők
Giffinger et al., 2007	Hat komponens és a hozzájuk tartozó faktorok segítségével elemez 70 európai közepes méretű várost.
Nam – Pardo, 2011	A Giffinger-féle hat komponenset egészíti ki 3 peremfeltétellel, melyek hozzájárulnak az okos város sikerességéhez.
Chourabi et al., 2012	Nyolc tényezőt határoz meg melyek segítségével kutathatók és meghatározhatók az okos városfejlesztési tervek.
Lombardi et al., 2012	A triplehelix modell átdolgozása 5 komponensbe és a hozzájuk tartozó 60 indikátorba. Az egyetem-ipar-kormányzás hármásra alapozza az innovációk kialakítását.
Szczech, 2014	Hat dimenzió segítségével Lódz városát elemezte.
Cohen – Obediente, 2014	Hat dimenzió és a hozzájuk tartozó 28 indikátor segítségével vizsgálta a latin-amerikai funkcionális várostérsegeket.
Dall'O et al., 2017	Giffinger dimenziói alapján dolgoztak ki komplex elemzési módszert az észak-olasz kis- és közepes városokra.
Fast Company - Smart City Wheel, 2012	Hat komponens és 28 indikátor alapján rangsorol 10 európai és észak-amerikai várost.
Between – Smart City Index, 2012/13	Kilenc dimenziót és 153 indikátort alkalmaz, így rangsorol 116 várost.

1. táblázat: Okos város hatékonyság-mérésének lehetséges módszerei és főbb jellemzőik
Table 1: Possible methods of smart city efficiency measurement and their main features

Forrás: saját szerkesztés

rése, Lombardi et al. (2012) triplehelix modell újragondolása az európai középvárosokra, Lados et al. (2011) magyarországi okos város tanulmánya, United Nations City Prosperity Index stb; living lab-ok létrehozásával – PPPP modell; klaszterelemzéssel). A szakirodal-
makban leginkább az indexek segítségével történő elemzésekkel találkozunk. Az 1. táblázatban néhány mérési módszer látható, amelyek közül többet részletesen is bemuta-
tunk az alábbiakban. Általában a koncepciók közös jellemzője, hogy több komponens és az azokhoz kapcsolódó indikátorok alapján tesz kísérletet a városok okos teljesítményé-
nek mérésére (Szendi et al., 2020). Ez azért fontos, mert így képet kaphatunk arról, hogy a különböző fejlesztések jó irányba viszik-e a város fejlődését, továbbá lehetővé teszi a

városok összehasonlíthatóságát (Sallai, 2018).
Problematikája ennek a módszernek, hogy nem áll rendelkezésre egységes adatbázis a települések vizsgálatához, így sok esetben hiányosak a mutatók, torzult eredményeket kaphatunk.

Giffinger és munkatársai 2007-es munká-
jukban hat komponenst és a hozzájuk tartozó faktorokat és indikátorokat határoztak meg és 70 európai közepes méretű várost elemeztek. A rangsor élén Luxemburg zárt és az élme-
zőny további tagjait főként skandináv és a Benelux-államokhoz tartozó városok alkotják. Magyarországról Győr, Pécs és Miskolc került be a lista-
ba a nem túl előkelő 61., 65. és 67. helyen (Giffinger et al., 2007).

A hat dimenzió leírására 33 faktor és ösz-
sesen 74 mutató került kiválasztásra. Minden

OKOS GAZDASÁG (versenyképesség)	OKOS EMBEREK (társadalmi és emberi tőke)
innovációs környezet vállalkozói hajlam gazdasági image és védjegyek termelékenység munkaerőpiaci rugalmasság nemzetközi beágyazottság átalakulás/változás képessége	képzettségi szint élethosszig tartó tanulás képessége társadalmi és etnikai pluralizmus rugalmasság kreativitás nyitott gondolkodás közéletben való részvétel
OKOS KORMÁNYZÁS (részvétel)	OKOS MOBILITÁS (közlekedés és IKT)
döntéshozatalban való részvétel közösségi, társadalmi szolgáltatások átlátható kormányzás politikai stratégiák és perspektívák	helyi elérhetőség nemzet(köz)i elérhetőség IKT infrastruktúra hozzáférhetősége fenntartható, innovatív, biztonságos közlekedési rendszerek
OKOS KÖRNYEZET (természeti erőforrások)	OKOS ÉLETKÖRÜLMÉNY (életminőség)
vonzó természeti környezet/feltételek szennyezettség környezetvédelem fenntartható erőforrás gazdálkodás	kulturális létesítmények egészségügyi feltételek egyéni biztonság lakókörülmények oktatási lehetőségek turisztikai attraktivitás társadalmi kohézió

2. táblázat: Okos város koncepció

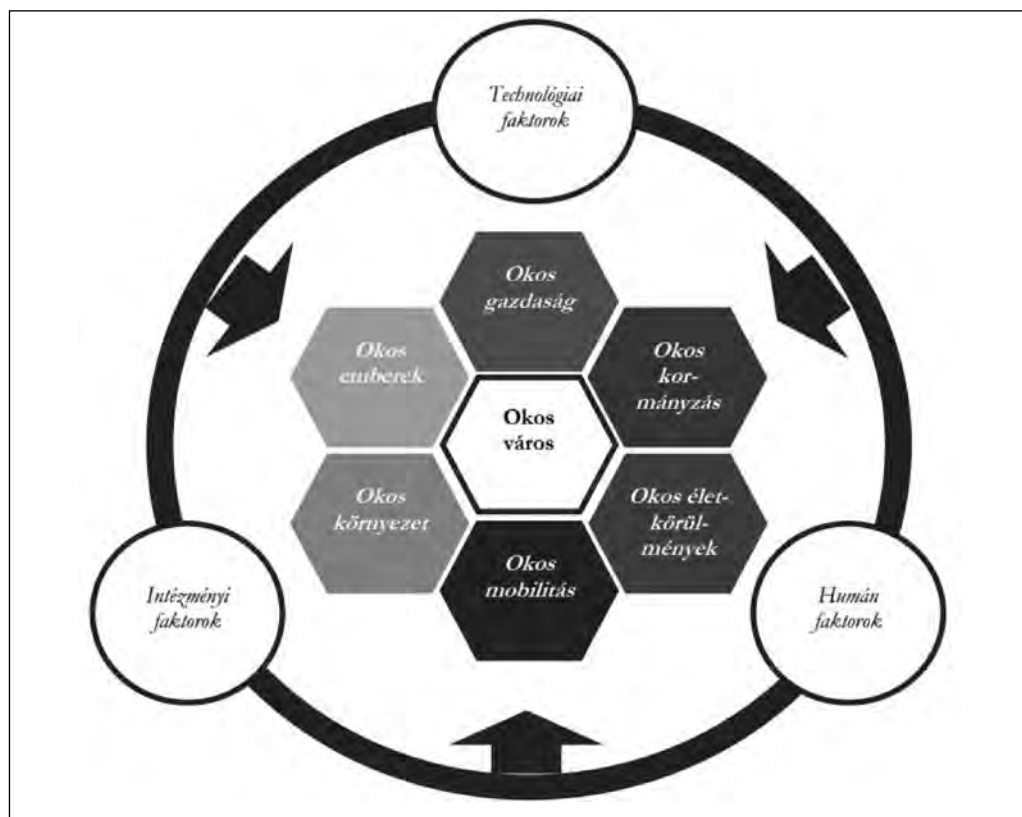
Table 2: Smart city concept

Forrás: Giffinger et al., (2007) és Szendi et al., (2020)

esetben meghatározásra került egy kulcstényező is, amely kiemeli az egyes dimenziók legfontosabb eszközeit. Ilyen kulcstényező például az okos gazdaság esetében a versenyképesség vagy a környezet esetében a természeti erőforrások. A faktorok között megtalálható az innováció és a termelékenység, mint a gazdaság nélkülözhetetlen elemei, a tudás, a társadalmi interakciók fontossága, a közélet, a fenntarthatóság. A komponenseket és faktorokat az 2. táblázat tartalmazza (Giffinger et al., 2007).

Giffingerék mellett a Nam – Pardo (2011) szerzőpáros is foglalkozott okos város megközelítéssel, amelyben megtartották a Giffinger és a munkatársai féle hat komponenst (okos

gazdaság, okos kormányzás, okos környezet, okos emberek, okos mobilitás, okos életkörülmények), de kiegészítették három peremfelvétellel, melyek szerintük hozzájárulnak az okos városok sikereihez (3. ábra). A három tényező a technológiai faktor, melynél az okos technológiákra és digitális hálózatokra kerül a hangsúly, valamint a humán és intézményi faktorok, ahol főként a városok tanulási képessége és a társadalmi tőke, továbbá a kormányzati politikák és szabályozások jelennek meg (Szendi et al., 2020). Munkájukkal az okos város koncepciók fejlődéséhez és azok újragondolásához járultak hozzá. A szerzőpáros kiemeli továbbá, hogy egy okos város kezdeményezés vezetéséhez szükség van a

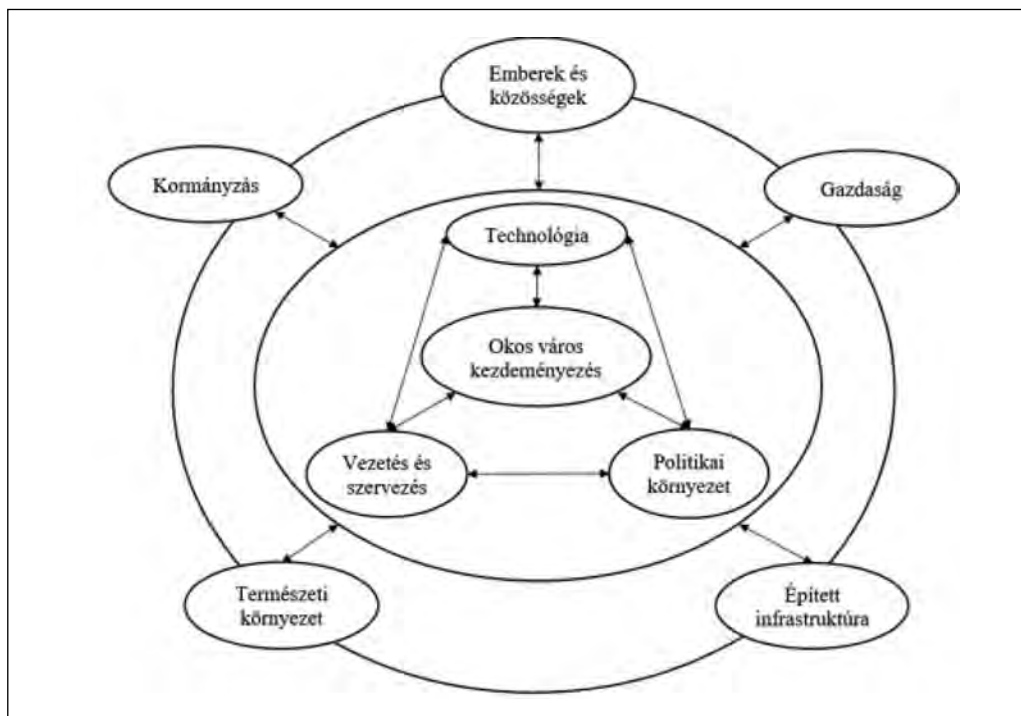
3. ábra: Okos város koncepció Nam – Pardo (2011) szerint
Figure 3: Smart city concept according to Nam – Pardo
Forrás: Nam – Pardo, (2011) és Szendi et al., (2020)

szolgáltatások és a város fizikai környezetének társadalmi és technikai tényezői közötti összetettség és összefüggések átfogó megértésére (Nam – Pardo, 2011).

Egy másik megközelítésben Chourabi és munkatársai nyolc olyan tényezőt (belső: vezetés és szervezés, technológia, politikai környezet; külső: kormányzás, emberek és közösségek, gazdaság, épített infrastruktúra, természeti környezet) azonosítottak, amelyek segítségével kutathatók és meghatározhatóak az okos városfejlesztési tervek és projektek sikertényezői. A fenntarthatóságon és megvalósíthatóságon kívül a keretrendszer számos belső és külső tényezővel foglalkozik, amelyek befolyásolják az okos város programok tervezését, megvalósítását és használatát (Chourabi et al., 2012; Nagy, 2020).

A 4. ábra alapján elmondható, hogy min-

den tényező kétirányú hatással van az okos városfejlesztésekre. A ráhatás mértéke, időpontja és kontextusa más és más az egyes tényezőknél. A külső tényezők befolyásoló hatása a belső keresztül, szűrve jutnak érvényre. A technológia az okos városi kezdeményezések esetében metatényezőnek tekinthető, mely nagymértékben képes befolyásolni mind a hét másik tényezőt (Chourabi et al., 2012; Nagy, 2020). Az okos város kezdeményezések kulcselemei az információ- és kommunikációtechnológiák, melyek hatással lehetnek a polgárok életminőségére, de szem előtt kell tartani, hogy növelhetik a köztük lévő egyenlőtlenséget is. Ezért a jövőbeni feladatok közé sorolható az IKT erőforrások alkalmazásának meghatározása az állampolgárok közötti egyenlőtlenségek csökkentésének figyelembevételével (Hollands, 2008; Kim et al.,

4. ábra: Chourabi okos város megközelítése
Figure 4: Approach to the smart city of Chourabi
Forrás: Chourabi et al., (2012) alapján Nagy, (2020)

2017). Chourabi és társainak (2012) munkája szintén az okos város koncepciók elméletének fejlődéséhez járult hozzá az azonosított nyolc tényezővel, melyek segítik az okos város programok tervezését, megvalósítását és használatát.

Az előző megközelítésektől némileg eltérő módon végezte kutatását Cohen – Obediente (2014), aki a latin-amerikai okos városokat vizsgálta a lakosság életminőségének javítása céljából (3. táblázat).

Hatékonyagsméréséhez 6 dimenziót alkalmazott (természeti környezet, gazdaság, kormányzás, társadalom, életminőség, közlekedés), amelyekben 18 komponens és az azokhoz tartozó 28 indikátor szolgálta a vizsgálat elvégzését. Kutatását a funkcionális várostérségekre (FUA) terjesztette ki, melyeknél fő kitétel a 200 ezer fő feletti népesség volt. Funkcionális várostérségnek (FUA) nevezzük azt a területet, amely egy városból és ingázási zónájából tevődik össze, az érintett települések között gazdasági és funkcionális kapcsolat jön létre az emberek napi mozgása révén (pl.: Budapest és agglomerációja) (OECD, 2023). Összesen 26 FUA-t, azon belül pedig három metropoliszt és 23 kis- és középvárost vizsgált. Az első helyen Chile fővárosa, Santiago végzett, amely település a hat dimenzióból négyben is vezető pozíciót tudott szerezni (Cohen – Obediente, 2014; Szendi et al., 2020).

Magyarországon a témával foglalkozó kutatók az IBM Smart City kezdeményezést tartják a legfontosabb tanulmánynak, amely 2011-ben jelent meg a Magyar Tudományos Akadémia közreműködésével. Ez alapján az „élhető” városoknak az alábbi feltételekkel kell megfelelniük az új kihívásoknak:

- olyan városi vezetés, amely a városlakókat helyezi a középpontba,
- „zöldebb” és hatékonyabb közműrendszert,
- környezetbarát és biztonságosabb közlekedés (intelligens közlekedési rendszerek),

- jobb közbiztonság,
- minőségi oktatás,
- költséghatékony szociális és egészségügyi ellátórendszer,
- vonzóbb turisztikai szolgáltatások.

A város működése a tanulmány szerint hét alapvető rendszerre épül (4. táblázat), amelyek hálózathoz, infrastruktúrához és környezethez állnak (Dirks – Keeling, 2009; Lados et al., 2011).

1. az „emberek” alrendszer (egészségügy, oktatás, közbiztonság, a helyi kormányzat szolgáltatásaival való elégedettség),
 2. üzleti alrendszer, mely tartalmazza a város üzleti életet befolyásoló politikáját és szabályozási környezetét is (üzleti környezet, adminisztrációs terhek),
 3. városi szolgáltatások alrendszer (közszolgáltatások kezelése, helyi kormányzás és adminisztráció),
 4. közlekedési alrendszer (személygépkocsok, az utak minősége, repülőterek, kikötők),
 5. kommunikációs alrendszer (széles sávú, vezeték nélküli kommunikáció lehetősége, telefon és számítógép-használat),
 6. vízgazdálkodási alrendszer (vízszolgáltatás, csatornázás),
 7. energiagazdálkodási alrendszer (gáz- és villanyszolgáltatás, megújuló energiaforrások).
- A kutatás alapján az egyes alrendszerek súlyát és a kutatásba bevont mutatók körét a következő táblázat foglalja össze (4. táblázat).

Az egyes alrendszerek eltérő súllyal szerepelnek a vizsgálat során. Magasabb súlyértéket kapott az emberek és az üzleti élet alrendszere (25-25%), mert a tanulmány készítői úgy ítélték meg, hogy ezek nagyobb hangsúllyal bírnak a többi alrendszerhez képest, szerepük meghatározóbb. A kiértékelés során a városi szolgáltatások és a közlekedés 16-16%, a kommunikáció 8%, míg a víz- és energiagazdálkodás 5-5% súlyértéket kaptak (Lados et al., 2011). A felmérés során 9 magyarországi várost elemeztek, az élen Szeged végzett összesen 6,87 ponttal. A dobogó képzeletbeli

Dimenzió	Komponens	Indikátor
Természeti környezet	Intelligens építészet	Fenntarthatósági szabvánnyal rendelkező épületek száma
	Vezetés	Teljes elektromosenergia-fogyasztás (kWh/fő/év)
		Szénlábnym – egy főre jutó éves CO2-kibocsátás (tonna)
		Keletkezett hulladék mennyisége (kg/fő/év)
	Várostervezés	Egy főre jutó zöldfelületek nagysága (m2)
Gazdaság	Lehetőségek	Új vállalkozások száma a felnőtt lakosság arányában (%)
		K+F-ráfordítások aránya (%)
	Termelékenység	GDP/fő (USD)
	Lokális és globális kapcsolatok	IKT-vállalkozások aránya a teljes %-ában
		Nemzetközi rendezvények éves száma
Kormányzás	Online szolgáltatások	Online intézhető tranzakciók száma
	Infrastruktúra	WIFI-lefedettség (nyílt WIFI-pontok száma/km2)
		Érzékelő szenzorok száma és a nyújtott információk minősége (1–5 skála)
		Szenzorok száma a népesség arányában
		Felsőfokú végzettséggel rendelkező adminisztratív dolgozók aránya (%)
	Nyitott kormányzás	Elmúlt 3 év információit tartalmazó nyílt hozzáférésű adatbázisok száma
Nyílt hozzáférésű adatok használata, adatbázis, vizualizáció (1–5 skála)		
Társadalom	Oktatás	Ezer főre jutó felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma
	Integráció	Internet-hozzáféréssel ellátott lakások aránya (%)
		GINI-index
	Kreativitás	A kreatív iparban foglalkoztatottak aránya a gazdaságilag aktív lakosság %-ában
Életminőség	Kultúra és személyes jólét	Hiányossággal rendelkező lakások aránya (%) (vezetékes víz, közcsonna, elektromosság kategóriában)
		Költségvetésből kultúrára fordítható összeg (%)
	Biztonság	Százezer főre jutó regisztrált bűncselekmények száma
	Egészség	Születéskor várható élettartam
Közlekedés	Multimodális elérhetőség	Tömegközlekedés aránya a teljes közlekedésben (%)
	Hatékony szállítás/közlekedés	A zéró emisszióval rendelkező járművek aránya a tömegközlekedésben (%)
	Technológiai infrastruktúra	Azon szolgáltatások száma a tömegközlekedésben, amelyek valós idejű információt nyújtanak (1–5 skála)

3. táblázat: Cohen – Obediente (2014) okos város vizsgálatának komponens és indikátor készlete

Table 3: Cohen's – Obediente's (2014) smart city study component and indicator set

Forrás: Cohen – Obediente, (2014) és Szendi et al., (2020)

Alrendszer és az alrendszer súlya	Alkalmazott indikátorok
Emberek (25%)	- Ismertté vált közvédas bűncselekmények száma (db/100ezer fő) - 100 tanulóra jutó számítógép-száma közoktatásban (db) - Egyetemi, főiskolai végzettségű foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottból (%) - 10 ezer főre jutó háziorvosok száma (fő) - 10 ezer főre jutó oktatók száma felsőoktatásban (fő) - 10 ezer főre jutó, felsőoktatási intézményekben, nappalitagozaton tanuló hallgatók száma (fő)
Üzleti (25%)	- 1000 főre jutó, működő vállalkozások száma (db) - Vállalkozások hardverkiadásának átlagos összege (Ft/év) - Vállalkozások szoftverkiadásának átlagos összege (Ft/év) - Online értékesítő/megrendelést kapó cégek aránya - 1000 főre jutó innovatív kezdeményezések száma településenként (db) - 10000 lakosra jutó innovációs és K+F intézmények, szervezetek száma - K+F tevékenység ráfordításai egy lakosra (ezer Ft)
Városi szolgáltatások (16%)	- Ügymenetleírások száma (db) - Az önkormányzat használ IT menedzsment rendszert - Az önkormányzat használ integrált IT rendszereket
Közlekedés (16%)	- 10 ezer főre jutó autóbusz-állomány a helyiközlekedésben (db) - 10 ezer főre jutó autóbusz-hálózat hossza a helyiközlekedésben (km) - 10 ezer főre jutó szállított utasok száma (fő) - Repülőtér (nyilvános, kereskedelmi, határátkelőhellyel) - 10 ezer főre jutó önkormányzati kiépített út és köztérhossza (km)
Kommunikáció (8%)	- 100 főre jutó mobiltelefon-előfizetések száma (becsült db) - 100 főre jutó számítógépek száma (háztartások) (becsült db) - 100 főre jutó internet-előfizetések száma (becsült db) - Internet-ellátottság - Szélessávú internet-ellátottság - Elektronikusan ügyet intéző lakosok aránya
Vízgazdálkodás (5%)	- Közütemi vízvezetékbe bekapcsolt lakások aránya (%) - Közcsonnába bekapcsolt lakások aránya (%) - 10 ezer főre jutó, háztartásoknak szolgáltatott összesvízmennyiség (1000 m³) - 10 ezer főre jutó összes szolgáltatott vízmennyiség (1000 m³)
Energia-gazdálkodás (5%)	- 10 ezer főre jutó szolgáltatott villamosenergiamennyisége (háztartásoknak, 1000 kWh) - 10 ezer főre jutó összes szolgáltatott gázmennyiség (háztartásoknak, 1000 m³) - 1 háztartásra jutó villamosenergia-fogyasztás (1000kWh) - 1 villamosenergia-fogyasztóra jutó szolgáltatott villamosenergia (1000 kWh) - 1 gázfogyasztóra (lakosság) jutó szolgáltatott gázmennyisége (1000 m³) - 1 gázfogyasztóra jutó szolgáltatott gáz mennyisége (1000m³) - Fűtési gázfogyasztók aránya (%)

4. táblázat: IBM Smart Cities tanulmány alrendszerei és indikátorai

Table 4: IBM Smart Cities study subsystems and indicators

Forrás: Lados et al., (2011) alapján saját szerkesztés

fokain Veszprém és Pécs kapott még helyet, őket Győr, Székesfehérvár, Debrecen, Miskolc, Tatabánya és végül Kőszeg követi.

Látható tehát, hogy az okos város elemzések meglehetősen szerteágazók. Az egyes szerzők igyekeznek átfogó képet adni a vizsgált városok hatékonyságáról, ám más városok esetében nem feltétlenül alkalmazható egy-egy módszer a hiányos adatkészletek miatt. A módszerek adaptálhatósága csak részben valósul meg, ez megnehezíti az országok városainak összehasonlítását. Véleményünk szerint a könnyebb vizsgálhatóság érdekében célszerű lenne egy egységes mérési rendszer kifejlesztése.

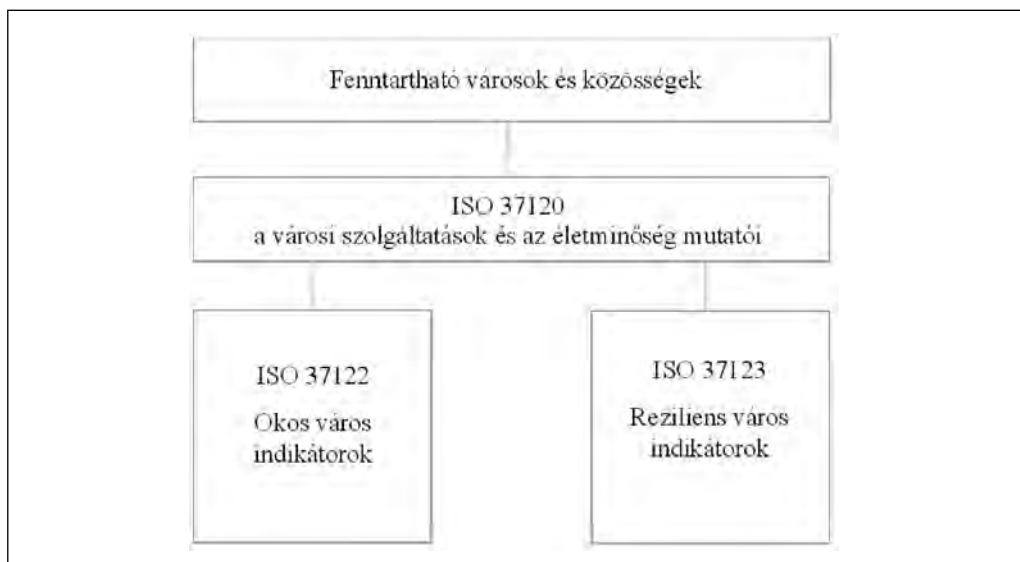
Okos városok mérésének szabványosítása

Az ISO 37120 „Közösségek fenntartható fejlődése – A városi szolgáltatások és az életminőség mutatói” nemzetközi szabványt 2014-ben adták ki és 2018-ban vizsgálták felül. Ez a szabvány a szakértők első sikeres erőfe-

szítése a városi területek teljesítményelemzésének integrált megközelítésére (5. ábra). Ez az ISO szabvány egységes definíciókat ad arra, hogy mit és hogyan kell mérni, valamint közös alapot nyújt a jelentéstételhez, az összehasonlításhoz és a teljesítményértékeléshez (Pharos Navigator, 2022).

Majd 2019-ben létrehozták az ISO 37122-es szabványt, mely az ISO 37120 szabvánnyal együtt biztosít mutatókészletet az okos várossá válás felé tett előrelépések mérésére. A dokumentum a mutatók mellett definíciókat és módszertanokat is tartalmaz, amelyek nagyban hozzájárulnak a városok társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatósággal kapcsolatos eredményeinek javulásához (iso.org, 2022). Az alábbi ábra a mutatókészletek közötti kapcsolatot hivatott bemutatni.

A szabvány minden olyan városra, településre alkalmazható, amely vállalja, hogy teljesítményét összehasonlítható módon méri (iso.org, 2022).

5. ábra: A közösségek fenntartható fejlődése – A városi mutatók szabványcsaládja közötti kapcsolat

Figure 5: Sustainable development of communities – The link between the family of urban indicators

Forrás: ISO 37122 ábrája alapján saját szerkesztés (iso.org, 2022)

Okos falvak, kisvárosok jó gyakorlatai

Bioszolár fűtőmű, mezőgazdasági jelzőrendszer, közösségi kert, mobilalkalmazás és számtalan újítás van, melyeknek köszönhetően a megyeszékhelyek és nagyvárosok mellett ma már a kisebb településeken és falvakban és a vidéki területeken sem utópia az okos fejlesztés, egyre több helyen a mindennapok megkerülhetetlen részévé válik.

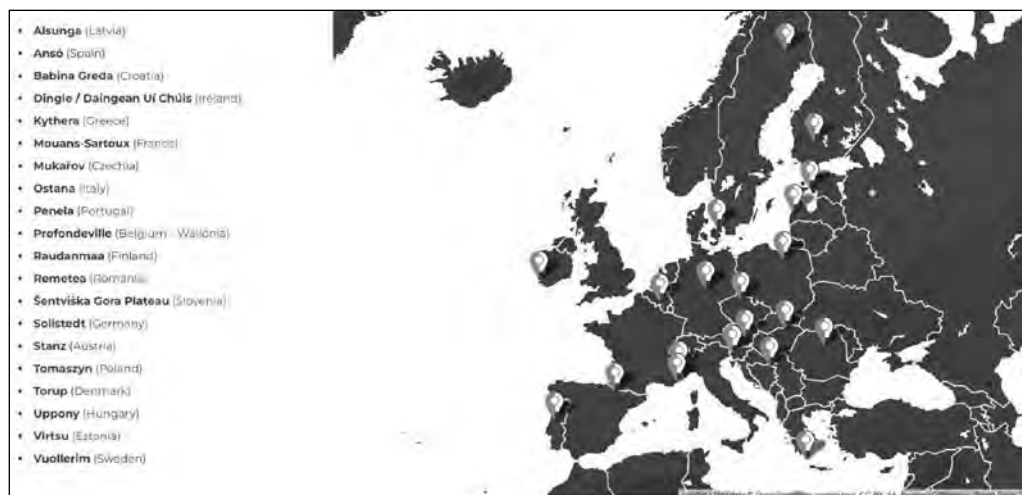
Ceglédbercel az Invitech Solutions telekommunikációs és informatikai vállalat okos falvak programjának első résztvevője Magyarországon. A 4 000 fős településen a biztonság- és komfortérzet növelésére kamerarendszer és wifi hotspotok kiépítésére került sor, de a településnek már saját mobilalkalmazása is van. A telekommunikációs vállalat első körben egy 8 egységből álló Full HD kamerarendszert épített ki a községben, amelyek a helyi rendőrség és polgárőrség ügyeleteihez továbbítják a frekvenciát közterületek képeit. A Ceglédbercel App segítségével a lakosok és az oda látogató turisták a régió híreiről, érdekes és hasznos információkról, a helyi szolgáltatásokról és programokról tudnak hatékonyan tájékozódni. A hosszú távú tervek között szerepel az alkalmazás továbbfejlesztése (közösségi célú információk megosztása, azonnali riasztás funkció), az IoT-hálózat kiépítése környezeti szenzorok kihelyezésével (pl. gépjárműforgalom alakulásának nyomon követése), valamint elektromos autó töltőállomások felállítása (Lechner Tudásközpont, 2020). Az érzékelőkből álló hálózat segítségével energiahatékonyabbá válhat a közvilágítás is, de például a gépjárműforgalom alakulásáról is hasznos adatokhoz lehet majd hozzájutni. Ez csak néhány lehetőség az alkalmazás használatára, hiszen az alkalmas lehet lakossági vélemények begyűjtésére akár szavazás formájában, vagy közérdekű információk azonnali közlésére, akár riasztás jelleggel. Itt is további fontos lehetőség, hogy a községben élő rászoruló,

idős lakosok jelzést tudnak majd adni egészségügyi vagy biztonsági vészhelyzet esetén. A lakosok kényelmét szolgálja majd a közösségi tér funkció is, amelynek segítségével lehetőség nyílik akár a helyi szolgáltató intézményekhez időpontot foglalni online (Marketing és Média, 2023).

A csupán 500 lakost számláló Zala vármegyei Nagypálin a bioszolár fűtőmű, a napkollektorok és a napelem telepek mellett kéthektárnyi energiafűz járul hozzá a település megújuló energiaforrásaihoz. A település Zöld út program keretében folyó fejlesztéseinek célja, hogy a közösségi épületeket és a háztartásokat is megújuló energiával lássák el. Az Innovációs Ökocentrumban workshopok, rendezvények, konferenciák és lakossági tájékoztatók keretében osztják meg tapasztalataikat a lakossággal és a szakmabeliekkel egyaránt (Lechner Tudásközpont, 2020).

Kiskőrös okos település stratégiáját első soron a mezőgazdasági termőterületek komplett kontrollját és felügyeletét biztosító rendszer kiépítése köré összpontosítja. A rendszer képes ellenőrizni a talaj állapotát, nedvességtartalmát, a permetezés szükségességét, melyek elengedhetetlenek a termelés szempontjából, továbbá képes előre jelezni az időjárás változásokat, például azt, ha jégeső közeleg, ezzel elősegítve a jégkár mértékének csökkentését. A fejlesztés alatt álló mobil integrált távfelügyeleti rendszer nem csak a mezőgazdaságot érinti, hanem a környezetvédelmet és a biztonságot is. Tervezik ugyanis a jelzőrendszer fejlesztését az idős, beteg, egészségügyi vagy szociális ellátásra szorulóknak számára is hasznos funkciókkal bővíteni (Lechner Tudásközpont, 2020).

A Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyei Boldván energetikai fejlesztések valósultak meg, aminek a keretein belül a szociális étkezdé és az óvoda is napkollektorokat kapott. De nagyon jó példa lehet Szendrő városa is, ahol a kamerás megfigyelőrendszer mellett,

6. ábra: A Smart Rural 21 projektben résztvevő települések térképe
Figure 6: Map of the municipalities participating in the Smart Rural 21 project
Forrás: Smart Rural 21

néhány éve bevezetésre került az a felhőalkalmazás, amely segítségével a költségvetési programjukat tudják nyomon követni (Nagy et al., 2015).

Továbbá fontosnak tartunk megemlíteni egy jelenleg is zajló, okos falvak „jógyakorlatait” megosztó zászlóshajó projektet: A Smart Rural 21 projektet, amely 2020 januárjában indult hat előre kiválasztott településsel, majd az év közepén további 16 település csatlakozott hozzá (6. ábra). Célja Európa-szerte támogatni a falvakat okos stratégiák kidolgozásában és végrehajtásában (Smart Rural 21, 2023). Hazánkban Uppony település csatlakozott a Smart Rural 21 projekthez, amelynek keretében elkezdődött a falu turisztikai attrakcióinak népszerűsítése és felvirágoztatása által a fiatalok vidékre vonzása. Továbbá igyekeznek a település lakói esetében növelni a vállalkozói kedvet és a térség adottságait felhasználva innovatív megoldásokkal hozzáadott értéket teremteni, valamint elsőként megszüntetni a széntüzelés okozta környezetszennyezés mértékét. Emellett a település vezetősége nagy hangsúlyt fektet a környező településekkel meg-

valósuló együttműködések számának növelésére is, ezzel nem csak Upponyt, hanem az egész Ózdi kistérséget előmozdítva hátrányos helyzetéből (Smart Village Strategy Uppony, 2020).

Magyarország határait átlépve szintén találkozhatunk nem csak a nagyvárosok esetében, hanem akár rurális területeken is SMART jó gyakorlatokkal. A németországi Rajna-vidéken található Grieth település esetében a Rhein-Waal egyetem közreműködésével valósítanak meg olyan okos megoldásokat, mint a multifunkcionális bolt, mely egyszerre bolt, posta, bank és közösségi tér is. A vidéket a közlekedés kapcsán is érik hátrányok, így a ritka buszközlekedés kiváltására, az úgynevezett „régio taxival” próbálkoznak (Rhine-Waal University, 2023).

Csehország esetében az okos falvak koncepció fő gondolata az, hogy ösztönözze az embereket helyi együttműködések különböző formáira és a digitális technológiák alkalmazására. A cseh önkormányzatok számos jellemzőjét adoptálják az okos falu stratégiának. Így például a közvilágítás és vízfogyasztás szabályozását vagy az épületek

energiahatékonyságát célzó intézkedéseket, illetve fontos innovációként jelenik meg, hogy drónok segítségével detektálják és azonosítják be az erdőkben a fák korai megbetegedéseit is (Euractiv, 2020).

Az Egyesült Királyságban található Alston Moor nevű falu is követendő példaként szolgálhat az okosodni vágyó kistelepülések számára. A település lakói összefogásukkal a társadalmi innovációt emelték olyan szintre, melyért a falut „szociális vállalkozási város” tanúsítványban részesítették. Az ipari munkahelyek megszűnése után a kistelepülést az internetszolgáltatók is messze elkerülték, ezért a falu lakói létrehozták saját helyi tulajdonú szélessávú internet szolgáltatásukat a Cybermoor-t. A közösség mozgalmainak köszönhetően jelenleg 24 regisztrált szociális vállalkozás működik a faluban, nagyrészt mindegyiket önkéntesek működtetik és a bevételeik a falu gazdasági körforgásában jelentkeznek (EU Rural Review, 2018).

Összefoglalás

Végkonklúzióként megfogalmazható, hogy a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontokat komplexen és egyaránt érintő problémákra adott válasz az okos város koncepció megszületése, mely a felmerülő gondok megoldásának kulcsaként szolgálhat. A vizsgált dokumentumok alapján jól látható, hogy a fogalom nem újkeletű, azonban csak a 2000-es évektől vált népszerűvé és általánossá. Egyértelműen látszik, hogy az okos város definíció a technológiai fejlődés és szemléletváltás alapján formálódik, napjainkban egyetemesen elfogadott megfogalmazása egyelőre nincs. A fogalmi meghatározások három fő csoportba sorolhatók (technokrata, komplex, rangsoroló értelmezések). Az okos város hatékonyságának mérésére többféle módszer is adott, közös jellemzőjük, hogy több komponens és az ahhoz kapcsolódó indikátorkészlet alapján értékelik a város teljesítményét. 2019-ben

meghatározásra került az ISO37122 szabvány is, amely a különböző mérési módszerekhez hasonlóan a jobb hatékonyságmérést segíti elő és ad keretet annak véghezviteléhez a vizsgált téma kapcsán.

Az utóbbi években Európa szerte egyre több kistelepülés közössége gondolja úgy, hogy az okos falu koncepció révén tehetősebbé, hatékonyabbá a helyi fejlesztések. A technológiai fejlődés számos területen lehetővé tette, hogy ne csak a nagyobb települések élhessenek a különböző okos megoldások előnyeivel. A jó gyakorlatok azonban sokszor területileg elszórtan és egy-egy tevékenységre fókuszáltnak lelhetők fel. A Smart Rural 21 projekt ilyen kezdeményezések felkarolásával és a fejlesztési célok stratégiai tervvé alakításával segítette a koncepció megvalósításának folyamatát tudatosabbá tenni. A projekt fontos eleme volt a tapasztalatok megosztása a hálózatban és az abban résztvevő települések zászlóshajó mintaként való megjelenése a környezetükben. Összességében megfogalmazható, hogy az okos települések definiálása és a hatékonyságuk mérésének lehetőségei napjainkra mind hazai, mind nemzetközi szinten komplex vizsgálati módszereket igényelnek, amelyek alkalmazásához jelen tanulmány az alapvető fogalmi háttér áttekintésével biztosít kiindulási alapot.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Árvai A. (2022): Az okos város fogalom megjelenése a magyar közép-és nagyvárosok fejlesztési dokumentumaiban. Földrajzi Közlemények 146 (1) pp. 16-32.

Baji P. (2017): Okos városok és alrendszeik – Kihívások a jövő városkutatói számára? Tér és Társadalom 31 (1) pp. 89-105.

Caprotti F. (2020): Smart to green: smart eco-cities in the green economy. pp. 1-11. In.: Willis K. S. – Aurigi A. (eds.) The Routledge Companion to Smart Cities. Routledge, London. 460. p.

Chourabi H. – Nam T. – Walker S. – Gil-Garcia J. R. – Mellouli S. – Nahon K. – Pardo T. A. – Scholl H. J. (2012): *Understanding Smart Cities: An Integrative Framework*. 45th Hawaii International Conference on System Sciences. pp. 2289-2297.

Cohen B. – Obediente E. (2014): *Estudio "Ranking de Ciudades Inteligentes en Chile"*. Universidad del Desarrollo. 77. p.

Cohen B. (2015): *The 3 Generations of Smart Cities: Inside the development of the technology driven city*. <https://www.fastcompany.com/3047795/the-3-generations-of-smart-cities>

Dirks S. – Keeling M. (2009): *A Vision of Smarter Cities: How Cities Can Lead the Way Into a Prosperous and Sustainable Future*. IBM Institute for Business Value, New York. 20. p.

Egedy T. (2017): *Városfejlesztési paradigmák az új évezredben – a kreatív város és az okos város*. Földrajzi Közlemények 141 (3) pp. 254-262.

Giffinger R. – Fertner C. – Kramar H. – Kalasek R. – Pichler-Milanovic N. – Meijers E. (2007): *Smart Cities – Ranking of European Medium-Sized Cities*. Centre of Regional Science, Vienna. 28. p.

Greenfield A. (2012): *Week 61: Spontaneous Order (and value) from the Bottom Up*. <http://urbanscale.org/news/2012/03/06/week-61-spontaneous-order-and-value-from-the-bottom-up/>

Hall R. E. – Bowerman B. – Braverman J. – Taylor J. – Todosow H. – Von Wimmersperg U. (2000): *The vision of a smart city*. 2nd International Life Extension Technology, Workshop, Paris, France. pp. 1-6.

Harrison C. – Eckman B. – Hamilton R. – Hartswick P. – Kalagnanam J. – Paraszcak J. – Williams P. (2010): *Foundations for Smarter Cities*. IBM Journal of Research and Development 54 (4) pp. 350-365.

Hollands R. G. (2008): *Will the Real Smart City Please Stand Up?* City 12 (3) pp. 303-320.

Howard E. (1902): *Garden cities of tomorrow*. Duke University, London. 184. p.

Jong M. – Joss S. – Schraven D. – Zhan C. – Weijnen M. (2015): *Sustainable-smart-resilient-low Carbon-eco-knowledge Cities; Making Sense of a Multitude of Concepts Promoting Sustainable Urbanization*. Journal of Cleaner Production 109 pp. 25-38.

Káposzta J. – Honvár P. (2019): *A smart falu koncepciójának főbb összefüggései és kapcsolódása a hazai vidékgazdaság fejlesztési stratégiájához*. Tér és Társadalom 33 (1) pp. 83-97.

Kim T. – Ramos C. – Mohammed S. (2017): *Smart City and IoT. Future Generation Computer Systems* 76 pp. 159-162.

Kitchin R. (2013): *The Real-Time City? Big Data and Smart Urbanism*. GeoJournal 79 (1) pp. 1-14.

Lados M. – Horváthné Barsi B. – Baranyai N. – Baráth G. – Jóna L. (2011): *„Smart cities” tanulmány*. IBM Institute for Business Value, Győr. 120. p.

Lombardi P. L. – Giordano S. – Caragliu A. – Del Bo C. – Deakin M. – Nijkamp P. – Kourtit K. – Farouh H. (2012): *An advanced triple-helix network model for smart cities performance*. Regional Development pp. 59-73.

Mahiznan A. (1999): *Smart cities: The Singapore case*. Cities 16 (1) pp. 13-18.

Nagy O. B. (2020): *A smart city koncepciójának fejlődése. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok* 15 (1-2) pp. 69-77.

Nagy Z. – Tóth G. – Péter Zs. – Szendi D. – Pál Zs. – Leskó A. – Tóthné Kiss A. (2015): *Smart Local Community kezdeményezések lehetőségei vidéki térségekben – Borsod-Abaúj-Zemplén megye három járásának példáján. Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek* 12 (2) pp. 2-7.

Nagy Z. – Sebestyén Szép T. – Szendi D. (2018): Smart cityk teljesítménye a visegrádi országokban. *Erdélyi Társadalom* 16 (1) pp. 59-82.

Nam T. – Pardo T. A. (2011): Conceptualizing Smart City with Dimensions of Technology, People and Institutions. 12th Annual Digital Government Research Conference, College Park, USA. pp. 282-291.

O'Connor J. – Shaw K. (2014): What next for the creative city? *City, Culture and Society* 5 (3) pp. 165-170.

Sallai Gy. (szerk.) (2018): Az okos város (Smart City). *Dialog Campus* Kiadó, Budapest. 250. p.

Sennett R. (2012): No one likes a city that's too smart. *The Guardian*. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2012/dec/04/smart-city-rio-songdo-masdar>

Stanković J. – Džunić M. – Džunić Ž. – Marinković S. (2017): A multi-criteria evaluation of the European cities' smart performance: Economic, social and environmental aspects. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Rijeka* 35 (2) pp. 519-550.

Szendi D. – Nagy Z. – Sebestyén Szép T. (2020): Mérhető-e az okos városok teljesítménye? – Esettanulmány a 2004 után csatlakozott EU tagállamok fővárosairól. *Területi Statisztika* 60 (2) pp. 249-271.

Szendrei Zs. (2014): Smart city, a jövő városa. *BME–Urbanisztika előadásanyag*. 12. p.

Townsend A. (2013): *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*. W.W. Norton and Company, New York. 400. p.

Internetes hivatkozások

EU Rural Review (2018): No.26 Smart Villages Revitalising rural services. May, 2018, p.27, https://ec.europa.eu/enrd/publications/eu-rural-review-26-smart-villages-revitalising-rural-services_en.html, letöltés dátuma 2023. 03. 27.

Euractiv (2020): Smart village is a remedy for outflow of people from rural areas. 29. January 2020, https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/smart-village-is-a-remedy-for-outflow-of-people-from-rural-areas/?_ga=2.82229590.1998114269.1581597762-1498996228.1562839031, letöltés dátuma 2023. 09. 03.

Európai Parlament (2014): Mapping Smart Cities in Europe. Directorate General for Internal Policies, p.34-36, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET\(2014\)507480_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET(2014)507480_EN.pdf), letöltés dátuma 2023. 04. 05.

Európai Parlament (2021): European Parliamentary Research Service, Smart villages Concept, issues and prospects for EU rural areas. March 2021. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI\(2021\)689349_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689349/EPRS_BRI(2021)689349_EN.pdf)

iso.org (2022): ISO37120 szabvány. <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:37120:ed-2:v1:en>, letöltés dátuma 2023. 10. 02.

Lechner Tudásközpont (2020): Okos város. http://okosvaros.lechnerkozpont.hu/hu?fbclid=IwAR37FUbt80WZBNYrhfte9hI3f8TrBK4FO%20FNC5yv0-U5Ob_FpVthMnTZJ5sw, letöltés dátuma 2023. 03. 10.

Magyar Közlöny 2017. 03. 20. 56/2017: MK_2017_039.pdf, letöltés dátuma 2023.03. 10.

Marketing és Média (2023): Ilyen az első okos falu. <https://mmonline.hu/cikk/ilyen-az-első-okos-falu/#>, letöltés dátuma 2023. 09. 03.

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (2023): <https://www.nak.hu/agazati-hirek/vidékfejlesztés/157-kornyeztgazdalkodás/97875-a-z-20-okosfalvak-program-a-kistételepülések-életminőségét-javítja>, letöltés dátuma 2023. 09. 03.

OECD (2023): Funkcionális várostársaság fogalma. <https://www.oecd-ilibrary.org/content/paper/d58cb34d-en>, 2023. 04. 05.

Pharos Navigator (2022): ISO 37120 standard as template for Smart City development. <https://smartcity.pharosnavigator.com/static/content/en/626/>

Rhine-Waal University (2023): Smart Villages. <https://www.hochschule-rhein-waal.de/de/fakultaeten/kommunikation-und-umwelt/forschungsprojekte/smart-villages>, letöltés dátuma 2023.09. 05.

Smart Rural 21 (2023): <https://www.smartrural21.eu/villages/>, letöltés dátuma 2023.10. 03.

United Nations (2018): World Urbanization Prospects 2018. <https://population.un.org/wup/publications/Files/WUP2018-Highlights.pdf>, letöltés dátuma 2023. 03. 09.

UN Habitat GUCR (2020): Global Urban Competitiveness Report (2019-2020) The World: 300 years of transformation into city. https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/global_urban_competitiveness_report_2019-2020_the_world_300_years_of_transformation_into_city.pdf, letöltés dátuma 2023. 04. 05.

UN Habitat (2022): City Prosperity Index (CPI). <https://data.unhabitat.org/pages/city-prosperity-index>, letöltés dátuma 2023. 04. 04.

Worldometer – real time world statistics (2023): A Föld jelenlegi lakossága. <https://www.worldometers.info/>, letöltés dátuma 2023. 10. 10.

A falugondnoki szolgálat, mint megtartó erő

The village caretaker service as retention factor

Koltai Zoltán

ABSZTRAKT

Városi lakosként, vagy egyszerűen csak népesebb településen élő emberként ritkán szembesülünk azzal, hogy lakóhelyünkön hiányt szenvednénk a mindennapi szükségleteinkhez szorosan hozzátartozó javakból. Természetesnek vesszük az élelmiszerboltok széles választékát, elérhető a patika, helyben rendel az orvos, működnek a hivatalok. Biztosított számunkra a kulturális és szabadidős intézmények gazdag kínálata, a gyermekek számára rendelkezésre áll az óvoda és az iskola. Ezzel egyidőben a kistelepüléseken élők számára gyakran elérhetetlenek ezek a társadalmi alapfunkciók. Különösen problematikus mindez azokban az előregező, szociális gondokkal is küzdő kisközösségekben, ahol a saját gépjármű hiánya, a megritkult tömegközlekedési kapcsolatok szinte lehetetlenné teszik a teljes értékű életet. Számukra a falugondnok jelentheti az elszigeteltség csökkentésének egyik, ha nem

egyedüli esélyét. 2022-ben, majd 2023-ban a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán valósult meg a Baranya és Somogy vármegyei falugondnokok falu- és tanyagondnoki képzése. A tanulmány az egyetem életében újszerű képzési program kapcsán a falu- és tanyagondnoki szolgálat működési jelentőségét mutatja be, melyhez kiindulási pontot biztosítanak korábbi, a magyarországi települések versenyképességét elemző országos, rétegzett kérdőíves kutatásaink.

ABSTRACT

As urban dwellers, or simply as people living in a settlement with a larger population, we rarely find ourselves short of the goods that are essential to our daily needs. We take it for granted that there is a wide choice of grocery shops, there is a local pharmacy, a local doctor, and offices are at hand. We have a rich offer of cultural and leisure

facilities, and a kindergarten and school for children. At the same time, these basic social functions are often inaccessible to people living in small villages. This is particularly problematic in ageing small communities with social problems, where the lack of a private car and poor public transport links make it almost impossible to live a full life. For them, the village caretaker may be the only way to reduce isolation. A training of village and farm caretakers of Baranya and Somogy County was implemented at Faculty of Cultural Sciences, Education and Regional Development of the University of Pécs in 2022 and then in 2023. The paper presents the functional importance of the village and farm caretaker service in the context of the training programme, which was innovative in the University's life, and for which our previous nationwide, stratified questionnaire surveys on the competitiveness of Hungarian settlements provide a starting point.

Bevezetés

A kistelepüléseken élők számára gyakran elérhetetlenek a társadalmi alapfunkciók, ami különösen problematikus az előregedő, szociális gondokkal is küzdő kisközösségekben. Számukra az a falugondnoki szolgálat jelenthet esélyt az elszigeteltség csökkentésére és a teljes értékű életre, amely a jelenlegi szabályozás szerint 1000 fő alatti településeken működtethető.

Véleményünk szerint, az alapító Kemény Bertalan eredeti elképzelése annak ellenére sem veszített aktualitásából, hogy az elmúlt három évtized politikai (jogi, közigazgatási), gazdasági, társadalmi (demográfiai, egészségügyi, oktatási) folyamatai, a bennünket körülvevő technológiai modernizáció és az igénybe vevők fogyasztási szokásaiban, szükségleteiben megmutatkozó hangsúlyeltolódások természetesen nyomokat hagytak a falu- és tanyagondnokok munkakörében. A teljesség igénye nélkül gondolhatunk akár

a helyben elérhető, piaci alapú szolgáltatások és a közintézmények szűkülő kínálatára, a közösségi élet leépülésére, a fiatalok elvándorlása okán előregedő és elmagányosodó lakosságra. Hipotézisem szerint, a szolgálat célterületének számító kistelepülések demográfiai folyamatai csak még inkább felértékelik a szolgálat jövőbeli szerepét.

A falugondnoki szolgálat megszületése és annak működése

Kemény Bertalan szerint a falugondnoki tevékenység egy olyan szolgáltatási forma, ami az ellátott teljes értékűségét úgy erősíti meg, hogy közben az emberi méltóság védelmét is biztosítja. Egyénre szabott segítségnyújtás, melynek alapja a bizalom (Kemény, 2020). A falugondnokság alap gondolata, később a szolgálatok elterjedése Kemény Bertalan mezőgazdasági mérnök, regionális tervező nevével kapcsolódik egybe, akinek hitvallása szerint minden településnek, emberi közösségnek joga van az élethez és saját jövője alakításához (Faludi, 2004, 2013). Többek között a kistermelés területi kiterjesztését javasolta főállású mezőgazdasági kistermelők számára optimális környezet biztosításával, szorgalmazta a lokális autonómia megerősítését, ezzel is támogatva a helyi társadalom belső kapcsolatrendszerének felélesztését és a lokálpatriotizmust. Végül a kistelepülések üzemeltetésére egy falugondnoknak vagy falugondnokságnak nevezett személyt, kiscsoportot nevesített. Elsőként 1990-ben a Csereháti Településszövetség aktív közreműködésével, kísérleti jelleggel indult el a szolgálat az ország leghátrányosabb helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén megyei aprófalvaiban. A következő évben aztán már a Népjóléti Minisztérium támogatásával (15 település gépjárműbeszerzését lehetővé téve) kezdhették meg működésüket Baranyában és Somogyban a falugondnokságok, amit a '90-es évektől újabb csatlakozó megyék kistelepülései követtek. Kezdetben 500, jelenleg

1000 fő alatti településeken működtethető a szolgálat. Alapelveknek számít az egy falu egy falugondnoki szolgálat megkötés, viszont megengedett, hogy egy nagyobb településen akár több tanyagondnoki szolgálat is működhessen. Az ő munkájukat segíti az országban működő 13 térségi falugondnoki egyesület, melyek nem csak összefogják a szolgálatban érintett falu- és tanyagondnokokat, fenntartókat, szakembereket, civileket, önkéntes segítőköt, de emellett, hogy érdekképviselőket is ellátnak részükre, szakmai tanácsadással, információnyújtással, programok szervezésével és kapcsolatépítéssel támogatják, fejlesztik a szolgálatok működését (Csörszné – Sümeginé, 2022).

Bár a feladatkör 1990 augusztusában indult, a törvényi szabályozás csak a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 1996. évi módosításában jelent meg: „A falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgáltatás célja az aprófalvak és a külterületi vagy egyéb belterületi, valamint a tanyasi lakott helyek intézményhiányából eredő hátrányainak enyhítése, az alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz, közszolgáltatáshoz, valamint egyes alapszolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítása, továbbá az egyéni, közösségi szintű szükségletek teljesítésének segítése.” (1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról 60. § 1)

Az 1/2000. (I. 7.) SzCsM rendeletben meghatározásra kerültek a közvetlen, személyes szolgáltatások közül alapfeladatok és kiegészítő feladatok, valamint az önkormányzati feladatok megoldását segítő, közvetett szolgáltatások. Utóbbi, közvetett szolgáltatásnak minősülő feladatok a szolgáltatásnyújtás legfeljebb 50%-át tehetik ki.

Az egyidejűleg jelentkező települési és társadalmi hátrányok kezelésében a falugondnokok feladata szerteágazó, a szociális ellátórendszerben egyedinek számít (Duró, 2013). Munkájuk az egész település (ellátási terület) lakosságához kapcsolódik,

kisbuszokkal kapcsolatot teremtenek a falu szűkebb környezetén kívüli világgal, hiszen vagy az itt élőket viszik a központi település intézményeihez, vagy azok szolgáltatásait hozzák helybe (mozgékonyosság). Az utazás egyben közösségi élményt is jelent, mivel nem pusztán másokkal közösen, de őket támogatva, biztonságos körülmények között valósulhat meg az ügyintézés, akár távol az otthontól (személyesség). Az információáramlás mindig kétirányú, hiszen emellett, hogy az ellátottak számára biztosítottak a helyi közösség naprakész hírei, a falugondnok a jelzett problémák visszacsatolásában is aktív szerepet vállal, egyszerre hozza és viszi a híreket (közösségi gondoskodás, figyelemmel az adatvédelemre). Ráadásul különös felelősség, hogy a falu- és tanyagondnok az, aki elsőként észleli a mindennapi problémákat. Ennek révén emellett, hogy a település külső kapcsolatait javítják, feladatuk a közösség belső működésének eredményesebbé tétele is.

A szolgálat fenntartójának, amely lehet önkormányzat, intézmény, kistérség, egyház vagy civil szervezet, egyaránt figyelemmel kell lennie a helyettesítés megfelelő megoldására, valamint a feladatot ellátók esetében a munka és magánélet egyensúlyára. Mivel a szolgálat többszereplős, elengedhetetlen az érintettek korrekt, felelős magatartása és intenzív kapcsolattartásuk.

Erdélyben 2004-től működik falugondnokság a magyarlakta területeken, döntően az unitárius és református egyházhoz kötődően, többnyire önkéntes alapon. 2010-ben a szerbiai Kishegyes településen is kezdetét vette a falugondnoki szolgálat. Mivel sem Szerbiában, sem Romániában nem része a falugondnokság a szociális ellátó rendszernek, a magyarországihoz képest erős a feladatellátás civil és egyházi jellege, melyhez önkormányzati együttműködések társulnak (Csörszné et al., 2020).

Kijelenthető, hogy a falugondnokság egy a helyi igények kielégítésére, helyi kezdemé-

nyezéssel létrehozott megoldás, mely „új-
lenyomatként” magán kell viselje az adott
település sajátos jellemzőit, legyenek azok
akár földrajzi, gazdasági, demográfiai vagy
éppen intézményi, infrastrukturális eredetű-
ek (Csörszné – Sümeginé, 2022). A kiinduló-
pontnak számító igényfelmérés a szolgáltatás
bevezetésekor ugyanúgy nélkülözhetetlen,
mint a már működő szolgálat továbbfejleszté-
sekor. Mindezek alapján nem túlzó megállapí-
tás, hogy a tanya- és falugondnoki szolgálat az
ellátás térkapcsolatainak megerősítése által a
magyar vidék sokrétű problémahalmazának
lokális megoldásaként képes működni.

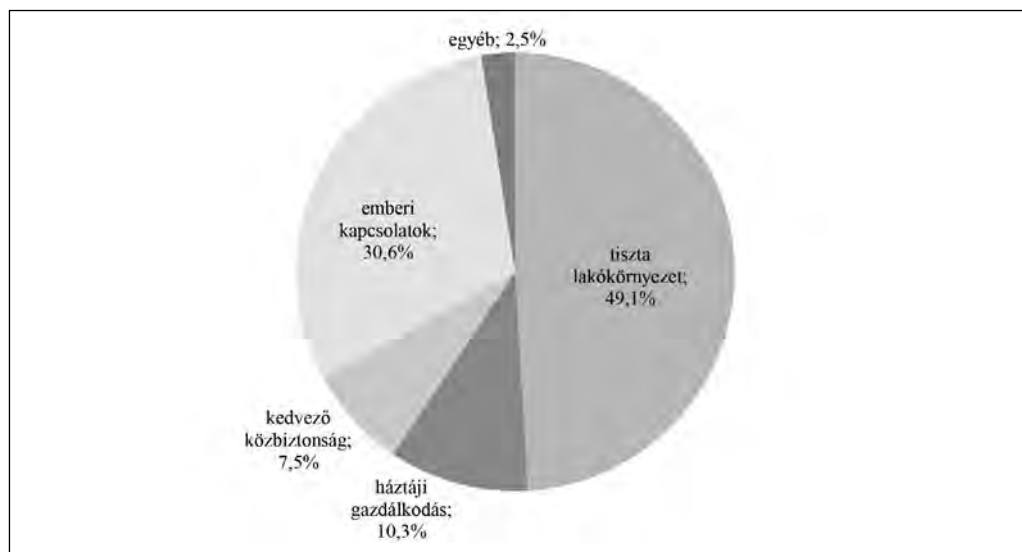
Eredmények

A kistelepülési életkörülmények lakossági és vállalati megítélése

2012-2013-as, a magyarországi települések
versenyképességével kapcsolatos kérdőíves

kutatásunk keretében többek között arra
voltunk kíváncsiak, hogy a magyar lakos-
ság hogyan vélekedik a kistelepülések által
biztosított mindennapi életkörülményekről.
Az országos, rétegzett adatfelvétel 1000 fő
megkérdezésén alapult, a kutatás során fi-
gyelembe vett négy szempont a magyaror-
szági népesség régiók szerinti megoszlása,
a lakosság nemek, korcsoportok és iskolai
végzettség szerinti tagozódása volt. A szemé-
lyes lekérdezéseknek köszönhetően a kitöltött
kérdőívek szinte kivétel nélkül alkalmasak
voltak a kiértékelésre (Koltai, 2014).

A kistelepülési előnyök kapcsán meg-
fogalmazott válaszok közel fele (49,1%) az
egészséges, tiszta és természetközeli lakó-
környezethez kapcsolódott. Szintén sokan
említették a pozitív emberi kapcsolatokat, az
összetartást, kölcsönös figyelmet és segítő-
készséget (30,6%), a harmadik leggyakrabban
említett előny pedig a háztáji gazdálkodás,
kertészkedés és az ezzel kapcsolatos önellátás

1. ábra: A kistelepülési előnyök megoszlása a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012-2013 (N=1000)

Figure 1: Distribution of the advantages of living in a small settlement according to the survey of the Hungarian population, 2012-2013 (N=1000)

Forrás: Koltai, 2014 p. 151.

lehetősége volt (10,3%). A jobb közbiztonságot a válaszadók 7,5%-a említette, az egyéb kategória (2,5%) mögött pedig az alacsonyabb ingatlanárak és a településen belüli kisebb távolságok húzódtak meg (1. ábra).

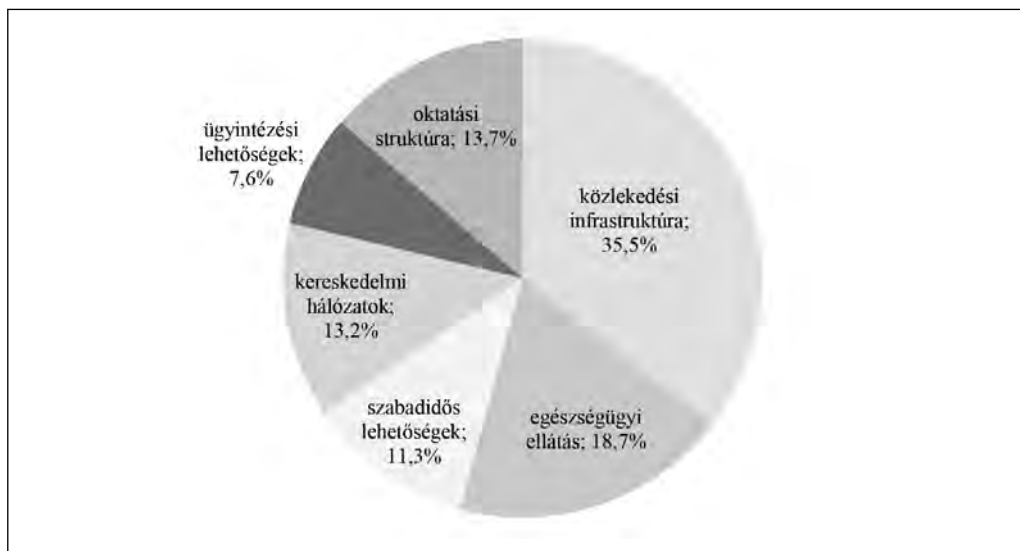
Ezzel szemben a legtöbb kritika a hiányos szolgáltatások és ellátottság kapcsán érte ezt a településszintet, ami a válaszok kétharmadában (67,7%) fordult elő. Közel minden negyedik válaszban (23,7%) megjelentek a foglalkoztatással kapcsolatos problémák, a munkalehetőségek hiánya és az alacsony jövedelmek. Az egyéb kategórián (8,6%) belül az elnéptelenedés, elöregedés, hátrányos etnikai összetétel szerepelt, de előfordult a túlzott ismertségből, hiányos közbiztonságból és az elszigeteltségből eredő problémák megemlézése is.

A szolgáltatások csoportját részletes vizsgálat alá vetve, a negatív vélemények főleg a közlekedési infrastruktúrával kapcsolato-

sak (35,5%), de sokan említették a korlátozott egészségügyi szolgáltatásokat (18,7%), a hiányos oktatási rendszert (13,7%) és a kereskedelem szűkös áruválasztékát (13,2%) is. Valamivel kevesebb kritika érte a körülményes ügyintézési lehetőségeket (7,6%), viszont ennél többen tartották problémának (11,3%) a hiányos szórakozási és szabadidős lehetőségeket (2. ábra).

A vállalkozásokat 2016-2017-ben szintén megkérdeztük arról, szerintük melyek a különböző méretű településtípusok legfőbb telephelyi előnyei és hátrányai. Az országos, rétegzett kérdőíves megkeresések (magyarországi vállalkozások régiók, vállalati méret és szektorok szerinti megoszlása) során szintén 1000 fős válaszadói mintával dolgoztunk, az adatfelvétel ebben az esetben is személyes lekérdezéseken alapult.

A kistelepülések kapcsán kiszámítható felvevőpiacról, előnyös működési költségekről,

2. ábra: Az ellátási-szolgáltatási viszonyok, mint kistelepülési hátrány mögöttes okai a magyar lakosság megkérdezése alapján, 2012-2013 (N=1000)

Figure 2: The underlying reasons for the disadvantaged position of small settlements in terms of supply and service conditions, according to the survey of the Hungarian population, 2012-2013 (N=1000)

Forrás: Koltai, 2014 p. 152.

alacsonyabb bérekről és lojális dolgozókról, minőségi, élhető lakókörnyezetről, valamint a helyi önkormányzatok vállalkozásbarát településpolitikájáról, személyre szóló ügyintézésről tettek említést a vállalati vezetők (Koltai, 2022). Részükről a leggyakoribb kritika a gyenge vásárlóerővel, a fejletlen, hiányos közlekedési infrastruktúrával, a szakemberhiánnyal és alulképzettséggel, az alacsony színvonalú, gyakran hiányos üzleti szolgáltatásokkal és korlátozottan elérhető közintézményekkel kapcsolatos. A legkisebb települések szintjén a felvevőpiac, a munkaerőpiac és a közintézmények kapcsán egyaránt jól megfigyelhető a kettősség. Kiszámítható, ugyanakkor szűk felvevőpiac, olcsóbb, de többnyire szakképzetlen munkaerőpiac, személyre szabott, mégis hiányos ügyintézési lehetőségek jellemzik a kistételepüléseket. Mindhárom esetben megfigyelhető a negatív vélemények dominanciája.

Kijelenthető, hogy a magánszemélyekkel kapcsolatos kérdőíves kutatásunk (Koltai, 2014) azon megállapítása, miszerint a falvakban élők legfőbb hátránya a hiányos szolgáltatásokból, ezen belül is a korlátozott közlekedési és egészségügyi ellátottságból, a hiányos oktatási rendszerből, kereskedelmi hálózataból, körülményes ügyintézési lehetőségekből, valamint a szűkös szabadidős lehetőségekből adódik, teljes egészében visszatükröződik a falugondnoki szolgáltatásban. Ezt erősíti meg a vidéki településeink szociális alapszolgáltatásairól szóló jelentés is (Halloran – Vera, 2005).

A falugondnokság alapértékei és ezek képzésen keresztüli megerősítése

Ahogy Szaló fogalmaz, a falugondnok „elsődleges jellemzője az empátia, a ráérvés a szükségre, a tevékeny élet és saját személyiségének alárendelése a másikénak. Nagyszerű hivatás!” (Szaló, 2004 p. 7).

A szolgálat alapértékei az alábbi hét pontban foglalhatók össze (Kemény, 2004b):

- A falugondnoki szolgálat a demokrácia iskolája, mivel személyét azok választják, akiket szolgál. Jól csak ott töltheti be feladatát, ahol a társadalmi környezet együttműködő, a mindennapokban tetten érhető a közbizalom, a jóindulat és a nyitottság. (Itt visszaülne a kérdőíves kutatásunk azon eredményére, mely szerint a kistételepülési lét jellemzően pozitív emberi kapcsolatokkal, összetartással, kölcsönös figyelemmel és segítőkészséggel kapcsolódik egybe, ami az 1. ábrán látható.)
- A feladat konkrét szakmai tartalma helyspecifikus, mindig az érintettekkel közösen kerül meghatározásra. Központi előírások helyett a helyi sajátosságok rugalmas tartalommal képesek megtölteni a szolgálatot.
- A segítségnyújtás személyhez kötött, ebben rejlik annak kiszámíthatósága és megbízhatósága.
- A hely- és emberismeret, az emberség, rátermettség és elfogadottság kiemelt szempontok a falugondnok személyének kiválasztásában.
- A szolgálat sosem lehet részrehajló, a méltányosabb és fontosabb kérés, a falu ügye mindenkor preferenciát élvez.
- Értéknek számít, hogy a szolgálat keretében megvalósuló kirándulások, szabadidős programok gazdagabbá teszik a helyhez kötött, csak nehezen kimotozható emberek mindennapjait.
- Mindez együttesen hozzájárul ahhoz, hogy az emberek közelebb kerülnek egymáshoz, az egymásra figyelés, szolidaritás, a közösség tagjaiért vállalt felelősség működő faluközösségeket teremti.

Mivel az ellátandó feladatok sokrétűek, mindez széleskörű kompetenciák meglétét és mentálisan is erős személyiséget feltételez. Ezek alapján a falugondnok legfontosabb személyiségjegyei közé az empátiát, hitelességet, toleranciát, rugalmasságot, segítőkészséget, türelmességet, jó kapcsolatteremtő és probléma-

megoldó képességet, határozottságot, precizitást, bizalmat, becsületességet és őszinteséget sorolhatjuk (Csörszné – Sümeginé, 2022, Kemény, 2020).

A falugondnoki (tanyagondnoki) pozíció meghirdetésekor feltétel a legalább 8 általános iskolai végzettség és a megfelelő jogosítvány megléte, valamint a pályázónak nyilatkozatot kell tennie arról, vállalja a munkakör betöltéséhez előírt falu- és tanyagondnoki képzésen történő részvételt.

Az 1989-ben alapított Falufejlesztési Társaság a kezdetektől nagy hangsúlyt helyezett a résztvevők képzésére. Először egy-, majd többhetes bentlakásos formában történt a falugondnokok képzése, amit jelenleg egy 170 órás, 52 óra elméletet és 118 óra gyakorlatot felölelő program biztosít (Bódy et al., n.d.). A falugondnoki munkakörben csak olyan személy foglalkoztatható, akit a foglalkoztatás kezdő időpontjában a munkáltató bejelentett a munkakör betöltéséhez szükséges falu- és tanyagondnoki alapképzésre, és azt a munkakör betöltője a foglalkoztatás kezdő időpontjától számított egy éven belül el is végzi. A képzést a vármegyei önkormányzat vagy általa megbízott intézmény biztosítja a Nemzeti Szociálpolitikai Intézet szervezésében.

A főbb tananyagegységek az alábbi struktúrát követik:

- A falugondnoki, tanyagondnoki tevékenység alapismeretei (falu- és tanyagondnokság története, a feladatellátás és annak dokumentációja, egészségügyi, jogi, ökológiai és gépjármű-üzemeltetéssel kapcsolatos ismeretek)
- Társadalom- és közösségismeret
- A szociális munka és a segítő foglalkozás
- Kommunikációs készségek és szakmai önismeret fejlesztése
- Terepgyakorlat

A képzés záródolgozat elkészítésével és szóbeli vizsgával zárul. A vizsgabizottság elnökét a szociális ágazat irányítását végző miniszter kéri fel, egy tagját a vármegyei

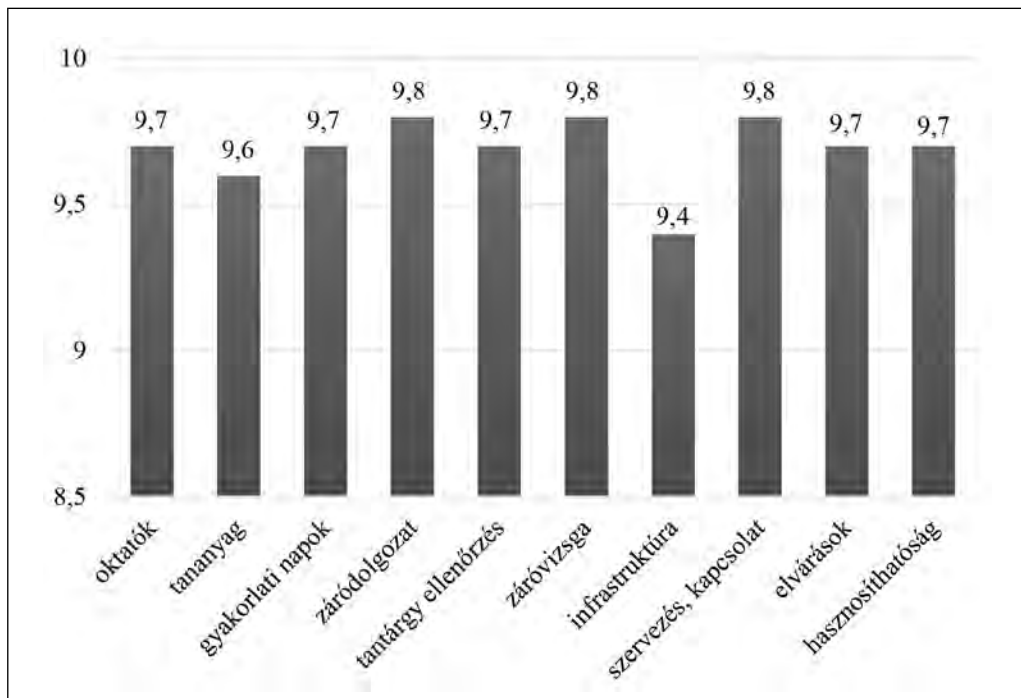
önkormányzat, másik tagját az Nemzeti Szociálpolitikai Intézet delegálja a bizottságba.

A falu- és tanyagondnokok számára ezen felül kötelező továbbképzések is előírásra kerültek, így felsőfokú végzettség esetében 80, egyéb esetben 60 pontot kell megszerezniük a 4 éves továbbképzési időszak során.

2022-ben és 2023-ban a Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Karán valósult meg a Baranya és Somogy vármegyei falugondnokok falu- és tanyagondnoki képzése, melynek során kiemelt figyelmet fordítottunk a felnőttképzés sajátosságaira (Nemeskéri – Pataki, 2007). Elfogadva a tényt, hogy a képzési tevékenység akkor hatékony, amennyiben egyidejűleg tervezett és értékelt folyamat, valamint az érintettekkel való folyamatos egyeztetésen alapul, kiemelt figyelmet fordítottunk a résztvevői visszacsatolásokra. Ehhez a képzési program végén kitöltésre kerülő központi és saját kérdőívünk, valamint a tananyagegységet követő értékelések és a képzést lezáró záróvizsga biztosított információt számunkra. Természetesen nem hagytuk figyelmen kívül, hogy a képzés sikere nem csak a program kialakításán és lebonyolításán múlik, de legalább ennyire meghatározók a résztvevők személyes tulajdonságai, valamint a megfelelő oktatási környezet is (Karoliny – Poór, 2017).

Valamennyi résztvevő személyesen kitöltötte elégedettségi kérdőívünket. Az 1-10 pont közötti skálán kimondottan magas, 9,7 pontot kapott képzésünk. Ezen belül az oktatók és a gyakorlati programok 9,7-es, a záródolgozathoz nyújtott segítség és a szervezés 9,8-as pontot ért el, de az infrastrukturális adottságokra (9,4) és a tanultak hasznosíthatóságára (9,7) adott értékek is kiválónak mondhatók (3. ábra).

Arra a nyílt kérdésünkre, hogy mi volt a képzési program legfőbb hozadéka, legtöbben a tapasztalatszerzést, a bővülő kapcsolatrend-

3. ábra: Részrtvevői elégedettség, 2022-2023 (N=81)
Figure 3: Participants' satisfaction, 2022-2023 (N=81)
Forrás: saját szerkesztés kérdőíves felmérés alapján

szert, barátságok születését, a munkavégzéshez kapcsolódó tudatosság és magabiztosság erősödését, a pozitív hozzáállás, nyitottság fokozódását, a rendszerszemlélet kialakulását, és ami talán a legfontosabb, az abban való megerősödést említették, hogy „jó helyen vannak.” A képzés során kivétel nélkül lojális, mély hivatástudattal és a közösségük iránti tettvággyal rendelkező embereket ismertünk meg, akik csakugyan kiérdemlik a „falu szíve” megnevezést.

A szolgálatot teljesítők anyagi és erkölcsi megbecsültsége sajnálatos módon nem éri el azt a szintet, amit az alapító és a szolgálat fejlesztésén munkálkodók elképzelték. Szakmai elismerésként évente két falu- és tanyagondnokot Kemény Bertalan Díjjal jutalmaznak, valamint Kemény Bertalan Emléklapban részesülnek azok, akik 20 éve végzik szolgálatukat.

Demográfiai trendek a falugondnoki szolgálat célterületén

Amennyiben a települések számával és népességével kapcsolatos, 2023-as KSH adatok alapján megvizsgáljuk a magyarországi vármegyék demográfiai adottságait, a legtöbb 1000 főnél alacsonyabb lélekszámú települést Baranyában, Borsod-Abaúj-Zemplén, Zala, Vas, Somogy és Veszprém vármegyékben találjuk (1. táblázat). Ha arra is figyelmet fordítunk, melyik vármegyében élnek a legtöbb 1000 fő alatti településeken, egyértelműen kirajzolódik azon vármegyék sora, ahol a falugondnoki szolgálat eredményes működtetése különös jelentőséggel bírhat. Beluszky – Kovács (2011) alapján már 2010-ben az ország településeinek több mint fele (55,8%), 1758 település tartozott a 1000 fő alatti csoportba,

Területegység	1000 fő alatti lélekszámú települések			
	száma	aránya a megye összes településéből, %	teljes lakosság-száma	lélekszámának aránya a vármegye teljes lakosságából, %
Baranya	261	86,7	82 033	23,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	238	66,5	97 338	15,6
Zala	221	85,6	74 140	28,3
Vas	186	86,1	69 418	27,8
Somogy	185	75,2	73 812	25
Veszprém	161	74,2	66 145	19,5

1. táblázat: Az 1000 fő alatti települések száma és lakosságszámuk aránya vármegyéjükön belül
 Table 1: Number of villages with less than 1,000 inhabitants and the proportion of their population in their counties

Forrás: saját szerkesztés a ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0013.html alapján

ami 2023-ra csak tovább emelkedett (57,7% és 1833 település, ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0013.html).

Tovább árnyalja a falugondnoki szolgálat jelentőségét, és teszem hozzá annak eredményességét, hogy 2010-hez viszonyítva nem csak arányában nőtt az 1000 főnél kisebb települések magyarországi összlakossághoz mért lakosságszáma (2010: 7,7%, 2023: 8,2%), hanem számosságában is (2010: 768.060 fő, 2023: 783.629 fő). Mindez azért is figyelmet érdemlő, mert míg a 199 fő alatti, 200-499 fő közötti és 500-999 fő közötti települések

száma, vagyis a falugondnoki szolgálat célterülete a vizsgált időszakban egyaránt növekedést mutat, addig az 1000-1999 fő közötti és 2000-4999 fő közötti települések esetében már csökkenés mutatkozik (2. táblázat). Ahogy az a táblázatban is látható, utóbbiak esetében nem csupán a települések száma, de az ott élők lélekszáma is csökkent. Az 1000-1999 fő közötti települések 2010-hez mért lakosságvesztése ráadásul az országos népességfogyást is meghaladó mértékű, a 2000-4999 lakosú települések esetében a visszaesés mértéke valamivel elmarad attól.

Kategória	5000 fő alatti lélekszámú települések			
	száma 2010-ben	száma 2023-ban	teljes lakosságszám 2023-ban (változás, 2010)	lélekszámuk aránya a teljes lakosságból 2023-ban, % (változás, 2010)
-199 fő alatti	379	424		
200-499 fő	707	736	783.629 (+15.569)	8,2 (+0,5)
500-999 fő	672	673		
1000-1999 fő	635	591	853.961 (-63.256)	8,9 (-0,3)
2000-4999 fő	482	461	1.393.989 (-52.441)	14,5 (+0,1)

2. táblázat: Az 5000 fő alatti települések száma és lakosságszámuk aránya 2010, 2023
 Table 2: Number of settlements with less than 5,000 inhabitants and the proportion of their population 2010, 2023

Forrás: saját szerkesztés Beluszky – Kovács (2011) és ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0013.html alapján

Következtetések és javaslatok

A szolgálatot megálmodó Kemény Bertalan szerint: „A jó falugondnok minden problémát észrevesz, amin tud segít, amit nem tud megoldani (idő, benzin, tudás hiányában), annak megoldását másként igyekszik szorgalmazni. Érdeklődik, információt keres, kér, közvetít, tettere bátorít, ötletet ad, véleményt formál, a „köz” véleményét alakítja. Röviden: azon dolgozik, hogy újra működjön, újra életképes legyen a falu közössége” (Kemény, 2004a p. 21.).

Megelőző, kérdőíves kutatási eredményeink egyértelművé teszik, hogy a magyarországi kistelepülések jelenleg meglehetősen ambivalens helyzetben vannak. Bár vonzónak számítanak lakókörnyezeti adottságaik és a pozitív emberi kapcsolatok lehetősége, mindezeket hátrányosan ellensúlyozza hiányos szolgáltatási környezetük és kedvezőtlen munkaerőpiaci feltételeik. Utóbbit nem, de a szűkös közlekedési kapcsolatrendszerből, egészségügyi és oktatási intézményhiányból, valamint a helyben csak korlátozott kereskedelmi, ügyintézési és szabadidős lehetőségekből eredő negatívumokat képes enyhíteni a falugondnoki szolgálat. Kijelenthető, hogy a legkisebb lélekszámú települések szintjén egyidejűleg jelentkező települési és társadalmi hátrányok kezelésében a falugondnokok szerepe nélkülözhetetlen, a feladatot ellátó személy a bizalom és biztonság zálogának számít. Hipotézisünk megerősítést nyert, az 1000 főnél kisebb települések számának, és azok lakosságszámának növekedése alapján a szolgálatot teljesítők szerepe a jövőben egyértelműen tovább növekszik. A szolgálat mind a település külső kapcsolatainak megerősítésén, mind a közösségek belső működésének eredményesebb tételén keresztül valódi megtartó erőt képes biztosítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300003.tv>, a letöltés dátuma 2022.11.30.

1/2000. (I. 7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0000001.scm>, a letöltés dátuma 2022.11.30.

Beluszky P. – Kovács Z. (2011): Települések. pp. 121-138. In.: Kocsis K. – Schweitzer F. (szerk.): Magyarország térképekben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 248. p.

Bódy É. – Csörsz Zelenák K. – Sándor Lenkei A. – Szarvák M. – Szedes-Kummer M. (n. d.): A falu- és tanyagondnoki képzés oktatási programja az egyes szociális szolgáltatásokat végzők képzéséről és vizsgakövetelményeiről szóló 81/2004. (IX. 18.) ESzCsM rendelet szerint. Nemzeti Szociálpolitikai Intézet, Budapest. 30. p.

Csőrsz Zelenák K. – Kozma J. – Sümeginé Ország E. (2020): Az első 30 év. Falugondnokság határok nélkül – A falugondnoki szolgáltatás megújításának lehetőségei hálózati együttműködések által. Szociálpolitikai Tükör 2 (2) pp. 105-134.

Csőrsz Zelenák K. – Sümeginé Ország E. (2022): Segédlet a falugondnoki és tanyagondnoki szolgálatok indításához és működéséhez. Falugondnokok Duna-Tisza Közi Egyesülete, Kecskemét. 35. p.

Duró A. (2013): A kistelepülésen élők szolgálatában. pp. 16-18. In.: Csörsz Zelenák K. (szerk.) Mint egy falat kenyér... Könyv a falu- és tanyagondnokságról. 126. p.

Faludi E. (2004): A falugondnoki hálózat kiépülése. pp. 24-29. In.: Csörsz Zelenák

K. (szerk.) Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere. 100. p.

Faludi E. (2013): A falugondnokság története. pp. 7-12. In.: Csörsz né Zelenák K. (szerk.) Mint egy falat kenyér... Könyv a falu- és tanya gondnokságról. 126. p.

Halloran J. – Vera K. C. (2005): Basic social services in rural settlements – Village and remote homestead community care-giving. Synthesis report. Peer Review in the Field of Social Inclusion Policies: Hungary 2015. European Social Network. 34. p. http://pdc.ceu.hu/archive/00003916/01/1138966400_93475.pdf, a letöltés dátuma 2023.12.01.

Karoliny M. – Poór J. (2017): Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv. Rendszerek és alkalmazások. Wolters Kluwer, Budapest. 612. p.

Kemény B. (2004a): Ki a falugondnok? Mi valójában a falugondnoki szolgálat? pp. 18-21. In.: Csörsz né Zelenák K. (szerk.) Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere. 100. p.

Kemény B. (2004b): A falugondnoki szol-

gálat alapértékei. pp. 22-23. In.: Csörsz né Zelenák K. (szerk.) Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere. 100. p.

Kemény B. (2020): Falugondnoki és tanya-gondnoki szolgálatok etikai kódexe. pp. 57-59. In.: Falugondnokság határok nélkül – A falugondnoki szolgáltatás megújításának lehetőségei hálózati együttműködések által. Módszertani összegzés és ajánlás. 65. p.

Koltai Z. (2014): Sikeres és versenyképes városok. Piackutatás a magyar települések körében. PTE FEEK, Pécs. 211. p.

Koltai Z. (2022): Felértékelődő telephelyi tényezők Magyarországon? A környezeti minőség és a nemzetközi kapcsolatrendszer vállalati megítélése. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 7 (3) pp. 17-31.

ksh.hu/stadat_files/fol/hu/fol0013.html, a letöltés dátuma 2023.10.31.

Nemeskéri Gy. – Pataki Cs. (2007): A HR gyakorlata. Ergofit Kft., Budapest. 327. p.

Szaló P. (2004): Előszó. pp. 7-8. In.: Csörsz né Zelenák K. (szerk.) Falugondnokság - a vidékfejlesztés szelíd módszere. 100. p.

Adatok a növény- és állatalapú nemzeti közvetlen támogatások igényléseiről Békésben 2010 és 2023 között

Data on applications for national direct payments for crops and livestock in Békés between 2010 and 2023

Rákóczi Attila

ABSZTRAKT

Cikkemmel a 2015 és 2022 közötti közös agrárpolitika (KAP) támogatási időszakban bevezetett, majd a 2023 és 2027-es ciklusban továbbra is rendelkezésre álló nemzeti támogatások adatait mutatom be. A vizsgált ciklusokban a hazánk által biztosított nemzeti támogatásoknak kulcsfontosságú szerepe van mind a növénytermesztő, a kerteszi ágazatban dolgozó, mind az állattartó gazdák számára. A munka során a Magyar Államkincstártól származó Békés vármegyei egységes kérelmek vetésterület adatai, ültetvény területi adatok, valamint állatalapú támogatások létszámadatai kerülnek bemu-

tatásra 2010 és 2023 között, idősoros elemzést alkalmazva. A vizsgált 14 év három KAP költségvetési ciklusát öleli fel.

Az idősorok adatait végigtekintve megállapítható, hogy minden KAP költségvetési ciklus bevezetése, és a hozzájuk kapcsolódó előírások megjelenése azonosítható a vetésterületek idősoros adataiban, a tartott állatok számában – melyek magyarázata az előírásokhoz kapcsolódó megjelenő támogatási összegek is lehetnek.

ABSTRACT

This scientific research presents data on the national direct payment introduced

in the Common Agricultural Policy (CAP) support period 2015-2022 and still available in the 2023-2027 cycle. In the period under review, national support provided by Hungary plays a key role for farmers in the crop and horticulture sector, as well as for livestock farmers. In the course of the work, the data on the area sown, the area planted and the number of livestock subsidies from the Hungarian State Treasury for the Békés county are presented for the period 2010-2023, using a time series analysis. The 14 years considered cover three CAP budget cycles.

Looking at the time series data, it can be seen that the introduction of each CAP budget cycle and the associated standards can be identified in the time series data on sowing areas and the number of animals kept - which can be explained by the amounts of support associated with the standards.

Bevezetés

A közös agrárpolitikából, mellette a nemzeti támogatásokból származó agrár- és vidékfejlesztési támogatásoknak kiemelt jelentősége van a gazdák jövedelmezősége (Horváth – Komarek, 2016) és e mellett versenyképességük szempontjából (Komarek, 2012; Vásáry et al., 2013). A 2000-es évek óta jelentős átalakításon, reformon ment keresztül a KAP támogatások feltételrendszere. Hazánk 2004-es csatlakozása következtében már e folyamatok részesévé vált (Gyuricza, 2016). Ezen időszakot követően a közvetlen támogatásokban előtérbe kerültek a vízvédelmi, öntözési (Futó – Bencze, 2022), állategészségügyi, állattartási (Skobrák et al., 2011), talajvédelmi (Centeri – Pataki, 2003), a klímavédelmi, precíziós gazdálkodással összefüggő (Jusztin – Komarek, 2021) kérdések, továbbá a természetvédelmi (Deák et al., 2018; Tirják, 2016), tájvédelmi (Bede et al., 2019; Tóth et al., 2018) kérdéskörök. A vidékfejlesztésben a területi különbségek (Egri, 2022, 2023) leküzdése, a tevékenység diverzifikáció, alternatív

jövedelmezőség elérése (Nyári, 2022), így a turizmus fejlesztése is (Árpási, 2014; Benkő et al., 2022; Bujdosó et al., 2015) szerepel a célok között. Ezen kérdésekben jelentős tényező az is, hogy a helyi szereplőknek milyen lehetősége van a vidék, vagy egy térség fejlesztésében (Kassai – Farkas, 2012).

A közvetlen kifizetések a KAP pénzügyi forrásainak jelentős mértékét, legnagyobb hányadát adják, ezt vizsgálta Sinabell et al. (2013) 2000 és 2010 között. A 2015-től bevezetett 2014 és 2020 közötti KAP támogatási ciklus közvetlen kifizetési adatait, és ezek hatásait vizsgálta hazánkban Potori et al. (2013), akik több scenáriót vizsgálva megállapították, hogy a közvetlen támogatásoknak korlátozottan lehet hatása a kisebb gazdaságok vetésterületeire és állattartására, a jövedelemtermelő képességükre. A KAP támogatások jövedelemtermelő képességét vizsgálata Severini és Tantari (2013) olasz gazdaságokban, akik egy új mutatót is használtak eredményeik, a jövedelem-koncentráció mértékének mérésére. Ezen kutatáshoz hasonló elemzéseket végzett Lengyelország vonatkozásában Sadłowski et al. (2021). Elemzésük során szintén mutatószámot alkottak, és a közvetlen kifizetések területi eloszlását vizsgálták. Megállapításokat tettek a zöldítési elvek irányára is. Gilgen et al. (2023) Svájcban vizsgálták a közvetlen támogatások környezeti célú megvalósítása, környezeti teljesítmények indikátor-alapú támogatási rendszerének kidolgozásában. Meglátásuk szerint az agrár-környezetvédelem, fenntartható gazdálkodás, növényvédőszer használat, műtrágya használat csökkentése, vagy az állatlétszám csökkentése is a lehetséges indikátorok közé kell, hogy tartozzon, és ezek mértékéhez kapcsolódna a kifizetett nemzeti támogatás. Michels et al. (2020) német gazdaságokat vizsgáltak, és megállapították, hogy a közvetlen támogatások jelentős hatást gyakorolnak a termelők jövedelmezőségére, megélhetésére. Ugyanakkor arra is rávilágítottak, hogy az

egyre inkább társadalmi igényként megjelenő környezetvédelmi és állatjóléti előírások okozta, termelőkért jövedelemkiesések pótlása is célja a KAP támogatáspolitikájának.

A közösségi szinten rendelkezésre álló források mellett minden tagországnak, így hazánknak is lehetősége van – bár szűk mezsgyéken belül – egy-egy ágazat nemzeti szintű támogatására. Ezzel a lehetőséggel Magyarország folyamatosan él, és 2015-től szélesebb körben biztosította egy-egy ágazat nemzeti szintű külön támogatását. A 9/2015 (III. 13.) FM rendelete alapján – amely a termeléshez kötött közvetlen támogatásokról, igénybevételének feltételeiről szól – az állattartó gazdák anyatehén, anyajuh, hízott bika és tejhasznú tehén tartása esetén jogosultak támogatásra. E rendelet értelmében különféle előírásokat betartva a növénytermesztő és a kertészeti gazdaságok rizstermesztésre, cukorrépa termesztésre, zöldségnövények termesztésére, ipari zöldségnövények termesztésére, extenzív gyümölcstermesztésre, intenzív gyümölcstermesztésre, szemes, és szálas fehérjetakarmány-növények termesztésére, valamint ipari olajnövény termesztésére igényelhetnek többlet nemzeti támogatást (átmeneti nemzeti, és termeléshez kötött támogatásokat).

A támogatásokat a termelők széles körben vették igénybe a 2015-2022-es KAP támogatási ciklusban (BÉVKH, 2023), és a 2023-tól induló támogatási időszakkal ismét biztosítja országunk e támogatások igénybevételének lehetőségét a 17/2023. (IV. 19.) AM rendelettel. Utóbbi a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól szól.

A vetésszerkezet alakulását, a tartott állatok fajtáját és állománylétszámát egy –egy gazdaságban számos gazdasági, piaci, termelési (üzemi vetésforgó), sőt még szociológiai tényező is befolyásolhatja, ugyanakkor érdemes megvizsgálni, hogy e támogatásokhoz kapcsolódó előírások hatásai megmutatkoznak-e a termelési szerkezet adataiban is évről-évre. Érdemes vizsgálni, hogy fellelhetőek-e

esetleg kapcsolódási pontok. A kutatásom korlátai miatt csakis az esetleges kapcsolódási pontok kerülnek bemutatásra, a további (előbb említett) összefüggéseket nem vizsgálom.

A 2015-2022-es ciklus kezdeti éveiben, Békés vármegyében korábban már vizsgálódott e témában Rákóczi (2018a, 2018b). Am az érintett költségvetési ciklus véget ért, így már teljes adatsor a rendelkezésünkre áll.

Anyag és módszer

Vizsgálatomat 2010 és 2023 között végeztem Békés vármegyében. Az elemzéshez szükséges adatokat a Magyar Államkincstártól – mint a hazai agrár- és vidékfejlesztési kifizető ügynökségtől –, a Békés Vármegyei Kormányhivatalon – mint átruházott feladatokat és közbenső feladatokat ellátó szerv – keresztül igényeltem. Ezen adatok a termelők által évről-évre benyújtott egységes kérelmek adatait tartalmazza (1. táblázat).

Az egységes kérelmekben több támogatási jogcímre lehet támogatást benyújtani, – elenyésző esetben ugyan, de – olyan is előfordulhat, hogy csak állatalapú támogatás jelenik meg a kérelemben, területalapú igénylés nem. Az 1. táblázat értékei a területet is tartalmazó kérelmeket tartalmazzák. Az adatokat végigtekintve láthatjuk, hogy országosan 164 ezret is meghaladó gazdálkodó nyújtotta be az egységes kérelmét 2023-ban. Ez a szám a ciklus elején meghaladta a 180 ezer főt. A legmagasabb az igénylők száma Bács-Kiskun vármegyében 20 ezer kérelmet is meghaladó értékkel, majd ezt követi Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegye. Az országban a legkevesebb igénylő Nógrád vármegyében található 2 662 db igénylő, ettől 1 db kérelemmel több Komárom-Esztergom vármegye.

A legtöbb megművelt, és így igényelt területtel Bács-Kiskun vármegye rendelkezik közel 470 ezer ha-ral, a legalacsonyabb értékkel szintén Nógrád vármegye rendelkezik 75,6 ezer ha-ral. Az átlagos birtokméret országosan

Vármegye	Kérelmek száma (db)	Igényelt terület (ha)	Átlag (ha)
Bács-Kiskun	20 216	469 578,24	23,23
Szabolcs-Szatmár-Bereg	19 931	312 402,95	15,67
Hajdú-Bihar	16 831	433 749,65	25,77
Békés	13 042	434 711,68	33,33
Pest	13 037	384 368,95	29,48
Csongrád-Csanád	12 531	276 393,62	22,06
Jász-Nagykun-Szolnok	8 885	389 947,14	43,89
Borsod-Abaúj-Zemplén	8 242	286 552,38	34,77
Győr-Moson-Sopron	6 338	240 157,34	37,89
Somogy	6 019	248 542,83	41,29
Fejér	5 822	272 370,98	46,78
Heves	5 368	162 472,87	30,27
Tolna	4 993	218 765,25	43,81
Baranya	4 771	220 030,41	46,12
Veszprém	4 580	160 292,99	35,00
Zala	4 513	140 085,94	31,04
Vas	4 159	154 884,53	37,24
Komárom-Esztergom	2 663	106 397,95	39,95
Nógrád	2 662	75 614,73	28,41
Összesen	164 603	4 987 320,45	30,30

1. táblázat: Egységes kérelmek országos adatai (2023) (BÉVKH, 2023)
Table 1: The national data of area support applications in 2023 (BÉVKH, 2023)
Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

30,30 ha volt 2023-ban. Ennél nagyobb méretű birtoktestek találhatók több megyében is. 40 ha feletti: Somogy-, Tolna -, Jász-Nagykun-Szolnok -, Baranya -, Fejér vármegyékben. Utóbbi kettő 46 ha feletti. Az átlagtól jelentősen kisebb birtoktestek találhatók Hajdú-Bihar -, Bács-Kiskun -, és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyékben. Utóbbinál 15,6 ha ezen érték.

A vizsgált területünkön Békés vármegyében 13 042 fő gazdálkodó igényelt támogatást 2023-ban, országosan a második legnagyobb területre, 434 711 ha-ra. A vármegyei átlagos birtokméret valamivel nagyobb az országos átlaghoz képest.

Az igénylők számának csökkenése, és ezzel együtt a birtokkoncentráció Békés vármegyé-

re is jellemző tendencia, melynek adatait követjük végig a 2. táblázat adataiból. Ezek szintén a területalapú igényléseket is tartalmazó egységes kérelmeket szemléltetik.

Látható, hogy még a 2015-2022-es támogatási időszak elején 15 ezret jelentősen meghaladó gazdálkodó igényelt támogatást, addig az évek előrehaladtával folyamatosan csökkent az igénylők száma, és 2023-ra a legújabb ciklus első évére éppen csak meghaladta a 13 ezret az egységes kérelmek száma. Mind e tendencia mellett az igényelt vármegyei összterület száma folyamatosan nőtt.

A vizsgálat során az egységes kérelmek termeléshez kötött támogatási adatait Excel táblázatban rögzítettem, összegeztem, össze-

Év	Kérelmek száma (db)	Igényelt terület (ha)
2014	15 780	432 873
2015	15 397	432 449
2016	15 132	436 928
2017	14 971	438 775
2018	14 564	438 651
2019	14 053	439 796
2020	13 814	440 016
2021	13 408	438 590
2022	13 118	437 167
2023	13 042	437 712

2. táblázat: Békés vármegyei egységes kérelem adatok 2014 és 2023 között (BÉVKH, 2023)
Table 2: Data of Békés county's area support applications between 2014 and 2023 (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

hasonlítottam, idősoros elemzés alá vontam, így mutatom be a tendenciákat, valamint a támogatási előírásokhoz igazodó esetleges kapcsolódási pontokat a vetésszerkezetben, valamint az állatlétszámban.

Eredmények

Növény alapú termeléshez kötött támogatások

A nemzeti termeléshez kötött támogatások lényege, hogy segítse, támogassa a nagyobb munkaerő igényű ágazatokat, a termelőket, valamint egy-egy növény esetében cél – például igazodva a Nemzeti Fehérjetakarmány Programhoz – a termelési volumen emelése, az országos önellátás növelése. A 9/2015 (III. 13.) FM rendelete alapján támogatás odaítélésének számos feltétele volt, és ezen előírások a 2023-tól induló támogatási időszakkal a 17/2023. (IV. 19.) AM rendelettel továbbra is fennállnak, sőt fokozódtak is.

A 3. táblázat adataiból követhetjük Békés vármegyében 2010-től 2023-ig a vetett fehérjenövények, és zöldségnövények vetésterületadatait. A táblázat adatai három KAP költségvetési ciklust ölelnek fel. 2010-2014 között nem állt rendelkezésre plusz nemzeti támogatás a gazdák számára, csak a területalapú támogatásra számíthattak. 2015-től 2022-ig már nemzeti kiegészítő támogatás odaítéléséről döntött a kormányzat, és a harmadik időszak a 2023-tól kezdődő esetében folytatódtak a támogatások.

A 3. táblázat adatait végigtekintve a szemes fehérjenövények esetében:

- a zöldborsó vetésterülete 2010-től 2 és 3 ezer ha között alakult a vármegyében. 2015-től és az azt követő három évben folyamatosan nőtt, elérte, sőt meghaladta a 3 ezer ha-t, 2016-ban 3 893 ha-ral tetőzött, majd folyamatosan csökkent a ciklus végére, 2022-re, ahol 3 ezer ha körül alakult a vetésterület. A legújabb ciklus első évében 2023-ban sem nőtt a területe;

- a szárazborsó vetésterülete 2010-ben volt a legmagasabb 3 639 ha-ral, majd folyamatosan csökkent. Még a támogatás bevezetésének első évében (2015) sem haladta meg e mértéket. Bár ettől az évtől kezdve nőtt és 2017-ben 3 741 ha-ral tetőzött, ám azt követően jelentősen visszaesett a területe, 2023-ra 60 ha-ra csökkent.

- a szója vetésterületén mutatkozott határozottabb növekedés 2015-től. Az ezt megelőző években hektikusan változott a vetésterülete, de nagyjából 2 ezer ha körül alakult. 2015-től 5 ezer ha fölé emelkedett, ez a tendencia az első pár évben folytatódott, ám ezt követően folyamatosan csökkent, és a ciklus végére 2022-re 2 369 ha-ra esett vissza a vetésterülete. A legújabb ciklus kezdetére, 2023-ra tovább csökkent, így 1 710 ha volt a vármegyei vetésterülete.

A szálas fehérjenövények közül a lucernát 2010 és 2015 között 14-15 ezer ha-on termesztettük. 2015-től egyre inkább nőtt a vetésterülete, 2018-ban megközelítettük a 20 ezer

Növény	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
csemegekukorica	2 104	3 032	3 460	2 761	3 205	2 974	2 709	2 693	2 710	2 802	3077	3402	3389	2762
zöldborsó	2 090	2 531	3 127	2 130	2 328	2 920	3 893	3 594	3 269	3 094	2685	2640	3091	3100
szárazborsó	3 639	2 562	2 802	2 656	3 307	3 270	3 567	3 741	2 366	2 228	174	87	117	60
szója	2 852	2 180	2 044	1 727	1 292	5 129	3 545	5 182	3 449	3 182	3298	3288	2369	1710
görögdinnye	2 911	2 294	1 749	1 960	2 065	1 700	1 842	1 678	1 544	337	266	948	1019	989
sárgadinnye	93	87	85	88	79	85	113	99	76	71	58	49	57	52
paradicsom	667	447	79	293	469	588	523	606	762	683	583	726	543	536
lucerna	15545	15088	14141	13888	14719	17051	17070	18175	19521	17236	18559	10425	16924	10640
rizs	3490	3642	3178	2845	2647	3180	2905	2735	2831	2692	2986	2719	2333	2341
cukorrépa	15483	16488	20002	19786	14834	15438	15182	17466	15281	13847	13072	12280	9704	14793

3. táblázat: Fehérjetakarmány- és zöldségnövények területadatai Békésben 2010 és 2023 között ha-ban (BÉVKH, 2023)
Table 3: Protein-pasture and vegetables sowing areas in Békés county between 2010 and 2023 in ha (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

Növény	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	változás (2010-2023)
Alma	85	84	88	86	81	78	78	69	87	72	84	68	95	68	-17
Dió	168	168	170	168	168	169	174	176	203	160	179	150	159	149	-19
Mandula	14	14	14	14	14	14	14	14	14	9	9	7	9	3	-11
Meggy	177	180	135	133	134	147	159	159	214	145	143	122	132	113	-64
Mogyoró	61	61	60	61	61	60	60	58	55	44	62	36	48	19	-42
Őszibarack	27	29	27	30	30	26	26	19	14	9	11	10	11	11	-16
Szilva	191	186	186	181	181	184	187	172	185	135	170	118	136	87	-104

4. táblázat: Gyümölcsültetvények területadatai Békésben 2010 és 2023 között ha-ban (BÉVKH, 2023)
Table 4: Fruit-plantation areas in Békés county between 2010 and 2023 in ha (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

ha-t. A ciklus vége felé csökkenni kezdett a vetésterülete, 2022-re 17 ezer ha körül alakult. A legújabb ciklus első évében 10 640 ha-ra csökkent a területe.

A zöldségnövényeket vizsgálva:

- a csemegekukorica vetésterülete 2-3 ezer ha körül alakult a vármegyében az elmúlt 14 gazdasági évben, és kisebb-nagyobb ingadozásokat követve így is maradt a három KAP ciklusban;

- a paradicsom vetésterületére sem változott jelentős részben a vizsgált időszakban;

- ugyanez igaz a sárgadinnyére is, melynek a területe megfelelődött a két végdátum között. Egy kiugrás volt 2016-ban 113 ha-ral.

- a görögdiinnye vetésterületében láthatjuk a legjelentősebb változást. 2010-ben közel 3 ezer ha-on termesztették a vármegyében, ám folyamatosan csökkent a vetésterülete. 2020-ban érte el a mélypontját 266 ha-ral. 2023-ra a harmadára esett vissza a vetésterülete a kezdeti évekhez képest, így ezer ha körül van jelenleg a vetésterülete.

A rizs és a cukorrépa vetésterülete kisebb hektikusságokat követve viszonylag állandó volt a vizsgált időszakban. Az évenkénti területi változásokat főként a vetésforgók magyarázhatják e két növény esetében.

Gyümölcsültetvények támogatása

A gyümölcsstermesztés magas élömunka igényű ágazat, és magas a hozzáadott értéke. Kiemelt jelentőséggel bír ezen ágazat támogatása a mezőgazdasági foglalkoztatás tekintetében is (idénymunkák). A támogatások feltételeit szintén a 9/2015 (III. 13.) FM rendelete határozta, illetve a 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet határozza meg.

A támogatott gyümölcsösök termesztési terület adatait Békésben a 4. táblázat tartalmazza. A táblázatban nem szerepelnek a háztáji ültetvények, kertekben található gyümölcsösök, csak a külterületen fellelhetők, melyekre támogatást igényelhetnek a termelők.

Vármegyénk legjellemzőbb művelési ága a szántó, ezt követi a gyepek, a gyümölcsültetvények összterülete viszonylag alacsony számú. A 4. táblázat adatait követve 2010-ben a legnagyobb területen a diót (168 ha), a meggyet (177 ha) és a szilvát (191 ha) termesztették. A legkisebb területű ültetvény a mandula (14 ha) és az őszibarack (27 ha) volt. Az ültetvények jellegéből adódóan – a telepítésük több évre szól – a területük egyik évről a másikra nehezen tud hektikusan ingadozni, kivéve, ha új területek telepítésére, azaz ültetvénybővítésre kerül sor.

A különféle ültetvények adatait végignézve összességében megállapíthatjuk, hogy az elmúlt 14 gazdálkodási évben nem változtak jelentősen a vármegyei ültetvények területadatai. A szilva ültetvény felére csökkent 2010-hez képest, és 87 ha-ral zárt, ez igaz az őszibarackra is, mely 11 ha-ra csökkent. A mogyoró harmadára csökkent, 19 ha volt az ültetvények vármegyei területe, valamint a mandula ültetvények gyakorlatilag eltűntek.

Állatalapú támogatások

Az állattenyésztés szintén kiemelt, magas élömunka igényű ágazat. Mind e mellett az állattartó gazdálkodók külön megbecsülést érdemelnek, hiszen ez az az ágazat, ahol jellemzően még mindig a nap 24 órájában, és az év 365 napján dolgoznak a biológiai sajátosságok miatt. E tényezők következtében az állattartók számára biztosított támogatásoknak szintén külön jelentősége van. A támogatások feltételeit ez esetben is a 9/2015 (III. 13.) FM rendelete határozta, illetve a 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet határozza meg.

Az 5. táblázat az állatalapú támogatások vármegyei adatait tartalmazza.

Az 5. táblázat adatai alapján láthatjuk, hogy:

- a kérelmezett hízottbikák vármegyei száma 7 891 volt 2015-ben. E szám növekedésnek indult, és 2020-ban meghaladta a

Támogatási jogcím	Kérelmezett állatok száma (db)								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
termeléshez kötött közvetlen húzotthikartartás	7 891	8 145	7 200	7 563	7 038	8 238	7 412	7 684	6 022
termeléshez kötött közvetlen anyatehéntartás	8 921	9 565	9 773	10 540	10 774	10 958	10 783	10 108	9 570
átmeneti nemzeti anyatehéntartás	8 663	9 231	9 461	10 199	10 530	10 653	10 368	9 772	9 327
termeléshez kötött közvetlen anyajuhartás	39 155	41 178	39 793	37 091	33 948	31 716	31 737	32 914	32 680
átmeneti nemzeti anyajuhartás	38 818	41 017	39 758	37 004	33 831	31 478	31 654	32 760	32 223
tejhasznú tehen tartás támogatás	17 386	17 999	17 823	17 813	17 748	17 760	18 091	17 971	16 567

5. táblázat: Termeléshez kötött állatalapú támogatások vármegeyi adatai 2015 és 2023 között (BÉVKH, 2023)

Table 5: Data of animal supports in Béks county between 2015 and 2023 (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

Támogatási jogcím	Kérelmezett állatok száma (db)									
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
termeléshez kötött közvetlen húzotthikartartás	72799	82149	76384	87415	81575	86486	92647	90505	70656	
termeléshez kötött közvetlen anyatehéntartás	210443	225951	234295	241808	246020	248934	243512	229442	229139	
átmeneti nemzeti anyatehéntartás	207108	220058	229759	236444	241457	244875	239190	225980	226135	
termeléshez kötött közvetlen anyajuhartás	887923	911719	908265	878762	816325	775899	762436	748778	733449	
átmeneti nemzeti anyajuhartás	891274	912995	908867	880804	815319	774822	761243	747203	730824	
tejhasznú tehen tartás támogatás	205920	207861	208034	212125	211834	212739	215244	208927	205801	

6. táblázat: Termeléshez kötött állatalapú támogatások országos adatai 2015 és 2023 között (BÉVKH, 2023)

Table 6: Data of animal supports in Hungary between 2015 and 2023 (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

8 200 állatot. 2023-ban 6000 körül alakult a létszám.

- mindkét típusú anyatehén támogatás esetében közel 9 ezer volt az induló állatlétszám, melyek növekedésnek indultak, és 10 ezer fölé emelkedtek már 2018-ban. 2023-ra 9 ezer fölötti létszámot láthatunk a vármegyében.
- ugyan ez a trend látható minkét típusú anyajuh támogatás esetében is, csak az induló számok 39 ezer körül láthatóak, és a 2023-as adatok alapján 32 ezer fölötti állatlétszám látható.
- a tejhasznú tehén támogatásnál 2015-ben nagyjából 17,3 ezer volt a kérelmezett állatlétszám, mely az évek során szinte nem is változott, és 16,5 ezer állatlétszámmal zárt 2023-ban a vármegyében.

A vármegyei adatok fényében érdemes lehet rátekinteni az országos számadatokra is, melyet a 6. táblázat szemléltet.

A 6. táblázat adatait tekintve az állatalapú támogatások esetében az elmúlt nyolc évet vizsgálva országosan az alábbi trendeket állapíthatjuk meg:

- a hízottbika esetében közel 73 ezer állatra nyújtottak be támogatási kérelmet 2015-ben. A következő években folyamatosan nőtt az állatok száma, és meghaladta a 92 ezer egyedet 2021-re.

- a termeléshez kötött anyatehén tartás támogatás esetében 210 ezer induló számról adhatunk számot 2015-ben országosan. Ebben az esetben is folyamatos növekedést láthatunk, 2020-ra megközelítette a létszám a 249 ezret, majd a szám kissé mérséklődött.

- az átmeneti nemzeti anyatehén tartás támogatás esetében 207 ezer volt az induló

Támogatási jogcíme	Támogatási összeg (Ft/ha;Ft/egyed)
területalapú	60 641,94.-
zöldítés	33 239,36.-
termeléshez kötött anyatehén	66 531,34.-
termeléshez kötött hízottbika	21 320,00.-
termeléshez kötött tejhasznú tehén	138 276,00.-
termeléshez kötött anyajuh	12 175,60.-
átmeneti nemzeti anyatehén	25 065,00.-
átmeneti nemzeti anyajuh	0.-
rizstermesztés támogatása	352 671,12.-
cukorrépa termesztés támogatása	348 215,73.-
extenzív gyümölcsstermesztés támogatása	116 600,35.-
intenzív gyümölcsstermesztés támogatása	152 762,01.-
zöldségnövény termesztés támogatás	87 706,11.-
ipari zöldségnövény termesztés támogatás	90 434,72.-
ipari olajnövény termesztés támogatás	125 064,69.-
szemes fehérjenövény termesztés támogatása	74 524,46.-
szálas fehérjenövény termesztés támogatása	95,03.-

7. táblázat: A 2022-es támogatási összegek (BÉVKH, 2023)

Table 7: Amounts of supports in 2022 (BÉVKH, 2023)

Forrás: BÉVKH (2023) alapján saját szerkesztés

létszám 2015-ben, mely szintén növekedésnek indult, és 2020-ra megközelítette a 245 ezer állatot. Ezt követően valamelyes csökkent az országos létszámuk, de így is közel 20 ezer darabbal több a létszám az indulónál.

- a termeléshez kötött közvetlen anyajuh támogatás esetében közel 888 ezer induló anyajuhot láthatunk 2015-ben. E szám a következő években nőtt, és meghaladta a 900 ezret, ám azt követően csökkenést láthatunk. Mára 733 ezer körül van anyajuhok országos száma.

- az átmeneti nemzeti anyajuh támogatás esetében a trend hasonló, mint az előzőben, hiszen az érintett állatok száma fedi egymást.

- a tejhasznú tehén tartás támogatás esetében 205 ezer állat volt az induló létszám, mely kisebb évenkénti kiugrásokat követően mára jelentősen nem változott.

A 2022-es támogatási összegek, az ún. mértékrendelet

Ezen fejezetben bemutatom a 2022. évre vonatkozó támogatások összegeit jogcímenként. Az egységnyi támogatások mértéke KAP ciklusonként változó, sőt évre-évre is változik, hiszen a végső összeget alapvetően a forint-euró árfolyam befolyásolja leginkább, de az országosan igényelt területméret, állatlétszám is hatással van a végső, éves összegekre.

A legutolsó, pénzügyileg lezárt támogatási év a 2022-es, ezen év fajlagos támogatásainak összegeit a 33/2022. (X.14.) AM rendelet határozta meg a 2022. évi egységes területalapú támogatás, valamint az egyéb közvetlen támogatások összegeinek megállapításáról.

A fentiek alapján az összegeket a 7. táblázat tartalmazza.

A 7. táblázat alapján az alaptámogatási összeg (területalapú támogatás és zöldítési támogatás együtt) – amely valamennyi termelőt érint – hektáronként megközelítette a 94 ezer Ft-ot. Ezen összegre épülve kapták

meg a gazdák a kiegészítő támogatásaikat, ha az adott állatot tartották, vagy az adott növényt termesztették. Ezen többlet összegek növényeként változatos mértéket mutattak, így például rizstermesztés, vagy cukorrépa termesztése esetén az alaptámogatási összeg többszörösét is megkaphatták az érintettek. Előbbi növény esetében a 352 ezer -, míg utóbbi esetében a 348 ezer Ft-ot is meghaladta hektáronkénti támogatás. Jelentősek voltak még az intenzív gyümölcsösök és az ipari olaj-növények termesztése után járó támogatások is 152 ezer -, illetve 125 ezer Ft-ot is meghaladóan területegységenként. Ugyanakkor a zöldségnövények és az ipari zöldségnövények termesztése esetén is legalább további alaptámogatásokkal megegyező összeget kaphattak pluszban a termelők hektáronként.

Következtetések

A kutatásban felvázolt adatsorokat végigtekintve megállapítható, hogy KAP különböző támogatási ciklusaihoz kapcsolódó támogatás-előírás változások megjelenése azonosítható, megmutatkozik egy-egy növény vetésterületi adatsoraiban, egy-egy állat vármegyei létszámadat-soraiban. A termeléshez kötött állatalapú támogatások esetében állatlétszám növekedéseket tapasztalhattunk 2015-től, a célzott támogatások bevezetésének idejétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Árpási Z. (2014): Wellness turisztikai szolgáltatások fejlesztésének lehetőségei a Dél-alföldi régióban. Doktori értekezés tézisei, Szent István Egyetem, Gödöllő. p. 34.

Bede Á. – Czukor P. – Csathó A. I. – Sümegi P. (2019): Adatok a kétegyházi két Török-halom tájtörténetéhez. Földrajzi Közlemények 143 (4) pp. 358-373.

Benkő B. – Dávid L. – Farkas T. (2022): Opportunities for the development of

innovation among hotels in northern hungary. *GeoJournal of Tourism and Geosites* 40 (1) pp. 267-273.

Békés Vármegyei Kormányhivatal (BÉVKH) 2023: Adatszolgáltatás az egységes kérelmek nemzeti támogatási adatairól 2010 és 2023 között.

Bujdosó Z. – Dávid L. – Wéber Z. – Tenk A. (2015): A geoörökség hasznosítása a turizmusfejlesztésben. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 188 pp. 316-324.

Centeri C. – Pataki R. (2003): Hazai talajerodálhatósági értékek meghatározásának fontossága a talajvesztés tolerancia értékek tükrében. *Tájökológiai Lapok* 1 (2) pp. 181-192.

Deák B. – Valkó O. – Török P. – Kelemen A. – Bede Á. – Csathó A. I. – Tóthmérész B. (2018): Landscape and habitat filters jointly drive richness and abundance of specialist plants in terrestrial habitat islands. *Landscape Ecology* (33) pp. 1117-1132.

Egri Z. (2022): A hazai települési jövedelemegyenlőtlenségek sajátosságai a földrajzi közelség alapján, 2012–2019. *Területi Statisztika* 62 (06) pp. 625-662.

Egri Z. (2023): Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019. *Területi Statisztika* 63 (1) pp. 3-37.

Futó Z. – Bencze G. (2022). Soil water management and irrigation water demand calculation possibilities. *Research Journal of Agricultural Science* 54 (1) pp. 64-72.

Gilgen A. – Drobnik T. – Mann S. – Flury C. – Mack G. – Ritzel C. – Gaillard G. (2023): Can agricultural policy achieve environmental goals through an indicator-based direct payment system?. *Q Open* 3 (3) pp. 1-26.

Gyuricza Cs. (2016): New common agricultural policy and its first year's experiences. *Hungarian Agricultural Research* 25 (1) pp. 4-8.

Horváth J. – Komarek L. (2016): A világ mezőgazdaságának fejlődési tendenciái.

Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely. 270. p.

Jusztin Á. – Komarek L. (2021): A precíziós szántóföldi növénytermesztési technológiák bevezetésének gazdálkodásra gyakorolt hatása. *A Falu* 36 (3-4) pp. 35-50.

Kassai Zs. – Farkas. (2012): Participation in local rural development partnerships. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* 14 (6) pp. 104-108.

Komarek L. (2012): A magyar ipar makroszintű specializációjának kérdései. Doktori (Ph. D.) értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar, Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Sopron. 193. p.

Michels M. – Möllmann J. – Musshoff O. (2020): German farmers' perspectives on direct payments in the Common Agricultural Policy. *EuroChoices* 19 (1) pp. 48–52.

Nyári C. (2022): Magyarországi befektetési lehetőségek. *Deliberationes* 15 (KSZ.) pp. 66-75.

Potori N. – Kovács M. – Vásáry V. (2013): The Common Agricultural Policy 2014-2020: an impact assessment of the new system of direct payments in Hungary. *Studies in Agricultural Economics* 115 (3) pp. 118-123.

Rákóczi A. (2018a): A termeléshez kötött támogatások és a zöldítési előírások hatása a vetésszerkezetre Békés megyében. *Tájökológiai Lapok* 16 (2) pp. 129-142.

Rákóczi A. (2018b): Five of the years of the „Greening” in numbers. *Hungarian Agricultural Research: Environmental Management Land Use Biodiversity* 27 (4) pp. 4-7.

Sadłowski A. – Wrzaszcz W. – Smędzik-Ambroży K. – Matras-Bolibok A. – Budzyńska A. – Angowski M. – Mann S. (2021): Direct payments and sustainable agricultural development - The example of Poland. *Sustainability* 13 (23) pp. 1-20.

Sinabell F. – Schmid E. – Hofreither M. F. (2013): Exploring the distribution of direct payments of the Common Agricultural Policy. *Empirica* 40 (2) pp. 325-341.

Severini S. – Tantari A. (2013): The impact of agricultural policy on farm income concentration: the case of regional implementation of the CAP direct payments in Italy. *Agricultural Economics* 44 (3) pp. 275-286.

Tirják L. (2016): A Dévaványai tűzok-védelmi mintaterület működtetésének ökológiai alapvetése. Doktori (Ph. D.) értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Kar, Roth Gyula Erdészeti és Vadgazdálkodási Tudományok Doktori Iskola, Sopron. 169. p.

Tóth C. A. – Rákóczi A. – Tóth S. (2018): Protection of the state of prehistoric mounds in Hungary: law as a conservation

measure. *Conservation and Management of Archaeological Sites* 20 (3) pp. 113-142.

Vásáry M. – Kránitz L. – Vasa L. – Baranyai Z. (2013). Versenyképességi vizsgálatok a Visegrádi országok közötti agrárkereskedelemben. *Gazdálkodás* 57 (6) pp. 544-558.

Felhasznált jogszabályok

- 9/2015. (III. 13.) FM rendelet a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól

- 33/2022. (X.14.) AM rendelet határozta meg a 2022. évi egységes területalapú támogatás, valamint az egyéb közvetlen támogatások összegeinek megállapításáról

- 17/2023. (IV. 19.) AM rendelet a termeléshez kötött közvetlen támogatások igénybevételének szabályairól

Az Ormánság fejlesztésének turisztikai aspektusai, a baranyai Dráva-mente felzárkóztatásának esélye

The tourist aspects of developing the Ormánság region, the chances of catching up with the Drava region in Baranya County

**Merza Péter – Szabados Yvette
– Háló Krisztián**

ABSZTRAKT

Baranya Vármegye déli részén, a Dráva-menti síkságon elhelyezkedő Ormánság fejlesztése és felzárkóztatása - Magyarország egyik leghátrányosabb helyzetű térségeként - immáron évtizedek óta megkerülhetetlen terület- és gazdaságfejlesztési feladat. A felzárkózás egyik lehetséges ágazati alapját a turizmus, illetve a térségben található turisztikai potenciál jelenti, melynek kiinduló állapota a térség megítélése. A tanulmány keretében a terület lehatárolása és a megvalósult turisztikai kezdeményezések-fejlesztések bemutatása mellett sor kerül annak a kérdőíves kutatásnak a bemutatására, amely megerősíti, hogy nemcsak

a megfelelő, és a fejlesztések alapját képező - elsősorban természeti- és kulturális - vonzerők állnak rendelkezésre a turisztikai fejlesztések megvalósításához, hanem egy olyan széleskörűnek és általánosnak mondható ismertség és pozitív megítélés, amely fontos tényező egy hosszútávú fejlesztési program megalapozása és megindítása szempontjából. Az általános pozitív attitűd mellett kiemelendő azonban, hogy a térséget a kutatás keretében jellemzően nem azonosították megkülönböztető jegyeket mutató pozitív tartalmakkal, melynek megfelelően egy potenciális turisztikai program keretében ezen márkaelemek tudatos kiépítése is a jövőre vonatkozó feladatok meghatározó részét kell képeznie.

ABSTRACT

The development and the upgrading of Ormánság – as one of Hungary's most disadvantaged areas – has been an inevitable territorial- and economic development task for the last fifty years. Tourism and the touristic potential available in the area can serve as one of the foundations of this development process, where the starting point is the present judgement, or reputation of the area. The study identifies the territorial location of this specific area, summarizes the main touristic initiatives-developments completed and introduces the results of a survey about the general judgement and reputation of the area. The research reinforced that not only the existing touristic – natural and cultural – attractions are available in the area, but a wide and general positive attitude and notoriety can be measured related to the area, which can serve as the starting point of the launch of a long-term development programme. In addition to this wide and general positive reputation, it must be stated, that area was not identified with distinctive positive contents and factors, which highlights, that a building up the positive brand of Ormánság should be a decisive element of among the tasks of a potential tourism-based development programme in the future.

Bevezetés

Magyarország földrajzi kistájai jellemzően olyan ismertető jegyekkel, jellemzőkkel bírnak, melyek az adott terület ismertségét (és megítélését, vagy imázsát) is meghatározzák. Ezek a területek sok esetben a történeti-népies tájneveiken keresztül ismertek az országon belül, ilyen például a „Viharsarok”, melyről közismert, hogy Dél-Kelet Magyarországon kell keresni, vagy az Őrség, melyet jó eséllyel helyeznek honfitársaink Nyugat-Magyarország területére. A kutatás célterülete, az ismert-

ségét tekintve nem kiemelkedő Ormánság, mely Wágner László idézetét használva: „Ormánság, hangulata van ennek a szónak. Egyszerre jelent 43 falut, népcsoportot, letűnt kultúrát, múltat és jelent, erdőket, holtágakat, halódó tájat, elsorvadást. Sokan csak, mint földrajzi fogalmat használják, de ennél sokkal több. Az Ormánság a Dráva-sík egy része a Mecsek és a szlavóniai Papuk-hegység között (Kiss, 1937). Területe lehatárolható egyfajta módon Drávafoktól Drávaszabolcsig, Kákcstól a Drávaig (Marosi – Somogyi, 1990), de jelenti az itt élt embereket, kultúrájukat, évszázados harcaikat a folyóval, folyószabályozás után a megváltozott körülményekhez való alkalmazkodást, a nagybirtok szorításának következményeit, a határközeliség hátrányait, a rendszerváltozás utáni elsorvadást, a kitörési lehetőségek keresését” (Wagner, 2005 p. 427). Annak ellenére pedig, hogy a területtel foglalkozó szakirodalom igen nagy, magának a területnek a lehatárolása nem könnyű feladat (az előbbieken megadott sarokpontok ellenére is), amely a terület gazdasági-társadalmi nehézségei mellett további akadályokat gördít a különféle helyi fejlesztések, többek között, a térség esélyeit javító turisztikai jellegű fejlesztések elé (is).

Jelen tanulmány célja egyrészt a térség fizikai kivetülésének meghatározása, valamint egy kérdőíves kutatás eredményeinek felvázolásán keresztül a térség turisztikai szempontból történő megítélésének bemutatása. Az Ormánság felzárkózásának, illetve fejlesztésének egyik releváns lehetősége a turisztikai fejlesztés (Csapó – Marton, 2010), melyhez szükséges a térség jelenlegi megítélésének vizsgálata, és a fejlesztési célok meghatározása érdekében történő felhasználása.

A turizmus szerepét a rurális térségek fejlesztésben már korábban felismerték hazánkban is (Magyarország Kormánya, 2014), és fontos eszköznak tekintik azokban a társadalmi-gazdasági téren hátrányos helyzetű térségekben, ahol más gazdasági tevékenységekre

kevés a lehetőség (Marton, 2010; Marton et al., 2016). A határ menti területek elzártságukból adódóan gyakran hátrányos helyzetűek, azonban éppen zártságuk miatt őriznek olyan természeti és kulturális értékeket, amelyek a turizmus alapját képezhetik. Ráadásul az elmúlt évek turizmusát jelentősen átalakító COVID-19 járvány felértékelte a ritkán lakott, rurális térségeket (Csóka et al., 2021). Az Ormánság az ország egyik legszegényebb, de természeti értékeit tekintve egyedülállóan gazdag határmenti vidéke, amely számára a szomszédos Horvátországgal való együttműködés új fejlődési energiákat adhat.

A térségre vonatkozó fejlesztések első lépéseként a Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal megbízásából 2005-ben került kidolgozásra egy, az Ormánságot érintő komplex rehabilitációs és területfejlesztési program, majd 2007-ben elkészült az Ős-Dráva program tanulmánya. Ez a program a vidékfejlesztés egy olyan komplex, természeti, társadalmi és gazdasági területeket egyaránt érintő területfejlesztési programja volt, melynek egyik pillére a turizmus. A 2013. évben indult Ős-Dráva program megvalósítása, valamint a korábbi turisztikai jellegű támogatások ellenére, a térségben csak a kirándulóforgalmat sikerült azóta kis mértékben fellendíteni, a turisták és vendégéjszakák száma a mai napig rendkívül alacsony (Sellye Turizmus Fejlesztési Konceptió, 2020).

Jelen tanulmány egy országos reprezentatív felmérés segítségével a térség megítélését, és ismertségét vizsgálja és elemzi. Az eredmények és az ismert turisztikai keresleti trendek (Nagy et al., 2021) figyelembevételével történő elemzés arra is kiterjed, hogy a kapott eredmények alapot adnak-e a térségben a reális turizmusfejlesztési célok megvalósítására. A turisztikai brand építésének és a márkához

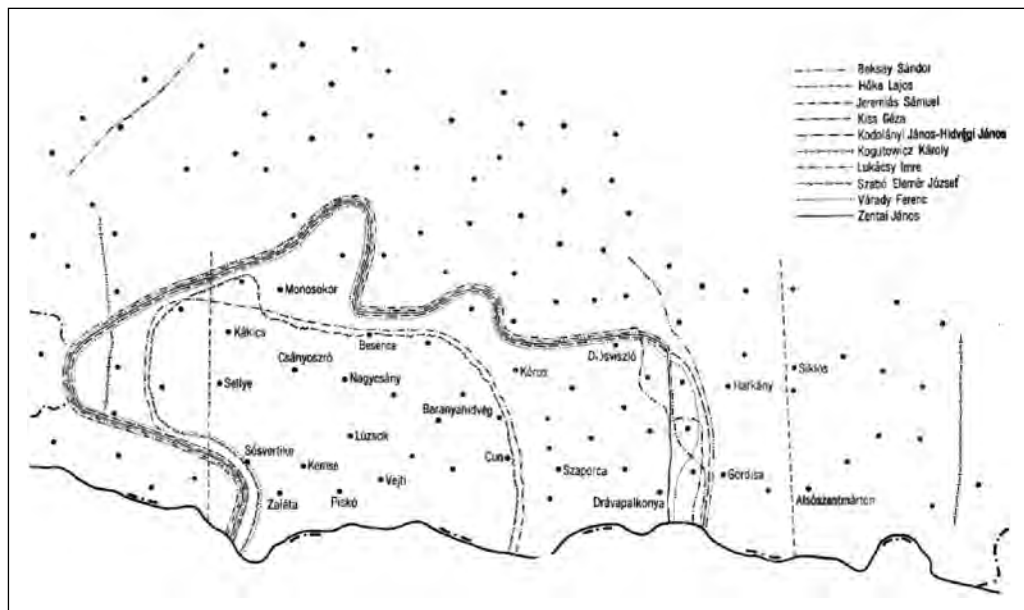
kapcsolódó érzések és vélemények formálásának egyik fontos eleme, hogy a térség neve összességében pozitív és vonzó jelzőkkel kerüljön azonosításra.

Szakirodalmi összefoglaló A térség területi lehatárolása

Először magát a területet kell lehatárolni, mely a továbbiakban a kutatás tárgyát képezi. A klasszikusnak tekinthető definíció Lukácsy Imre diósvizslói református lelkészhez köthető, aki 1907-ben adta ki Pécsett az Ormánság népe című munkáját, melyben három ismervszerint határozta meg az Ormánságot alkotó településeket: „nyelve magyar, vallása református, női viselete pedig a kebél (bikla)¹.” Az ő definíciója alapján az Ormánság települései a következők: Drávafok, Markóc, Bogdása, Drávaiványi, Marócsa, Kákics, Okorág, Mónosokor (ma Okorág része), Sellye, Sósvertike, Zaláta, Piskó, Kemse, Kiscsány, Oszró, (ma a kettő összeolvadása lévén Csányoszró), Nagycsány, Besence, Magyarmecske, Rónádfa (ma Göngyfa), Újmindszent, Czinderybogád (összeolvadásuk után ma Bogádmindszent), Páprád, Vajszló, Sámod, Baranyahídvég, Lúzsok, Hirics, Vejti, Kémes, Szaporca, Tésenfa, Kisszentmárton, Cún, Adorjás, Kórós, Rádfalva, Dráwapiski, Drávaszerdahely, Drávacsepely, Drávacsehi, Kovácshida, Drávaszabolcs, Dráwapalkonya, Márfa, Diósvizsló. Emellett, egyéb szerzők is igyekeztek lehatárolni a kérdéses területet, a 70-es évek végéig napvilágot látott és jelentősebb kísérleteket 1978-ban Zentai János gyűjtötte össze és ábrázolta egy szemléletes térképen.

1991-ig érdemben és alapjaiban senki nem kérdőjelezte meg Lukácsy lehatárolását, azon-

¹ A bikla házi lenvászonból készült fehér szoknya. Az Ormánság nyugati és északi részén biklának hívták. Ez derékban ráncolt, fél lábszárig erő bő pendely. Baranyában kebél vagy kis kebél a pendely neve, ugyanitt a Böközben a bokáig erő fehér felsőszoknyát hívták nagy kebélnak.

1. ábra: A térség lehatárolásának kísérletei

Figure 1: Attempts to delineate the region

Forrás: Zentai (1978) p. 539.

ban ekkor Kiss Z. Géza Ormánsági változások című művében teljesen új szempontokat emelt be a terület meghatározásába. Egyrészt kifejti, hogy a történeti és kizárólag néprajzi alapú tipizálás már nem állja meg a helyét, másrészt felveti annak lehetőségét, hogy az Ormánság területét elsősorban természetföldrajzi értelemben ki kellene szélesíteni és új egységként kezelni. Ez az egység pedig Kiss értelmezése szerint a Dráva völgye lehet. Meghatározása alapján a Dráva folyó volt az, ami partjai mentén ugyanolyan feltételeket teremtett az ott lakók számára, országhoz, nemzetiséghez vagy felekezethez való hovatartozástól függetlenül, mely meghatározás alapja, hogy párhuzamokat fedezett fel a verőcei Podravina és az Ormánsággal szomszédos délnyugat-somogyi községek horvátjai között. Ezen felül megemlíti, hogy az Ormánságtól

északra elterülő Okor-vidék és a Hegyföld Ormánsághoz nem tartozó katolikus községei is részben az ormánsági nyelvjárást beszélik, sőt vannak olyan nyomok, amelyek az onnan délkeletre elhelyezkedő (délszláv környezetben is) ősi nyelvjárást őrző Gordisa, valamint Matty irányába mutatnak. Az Ormánság nyugati részét Okorvidéknek nevezik, keleti szélét Bóköznek, középső részét pedig Ormányköznek vagy egyszerűen Ormányoknak.²

Vidék- és turizmusfejlesztési lehetőségek az Ormánságban

A globalizációval, urbanizációval, előregedéssel járó megatrendek az elmúlt évtizedekben Európában és Magyarországon is komoly problémát jelentenek a vidéki te-

² Jelenszky Fábán I.: Gender alapú társadalomföldrajzi elemzés az Ormánság példáján. p. 29.

2. ábra: A térség elhelyezkedése Baranya vármegyén belül
Figure 2: The location of the region within Baranya County

Forrás: saját szerkesztés

rületek számára (Európai Bizottság, 2021). A mezőgazdaságban az intenzív termelési technológiák elterjedésével és a hagyományos, extenzív vagy háztáji termelési módok visszaszorulásával a vidéki területek funkcionálisan elkezdtek kiürülni, csökkent a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma és a termelés intenzifikálódásával a biodiverzitás is lecsökkent (Nemzeti Vidékstratégia, 2012-2020). A problémák csökkentésére sok helyen a turizmus fejlesztését tartják a leghatékonyabb lehetőségnek (Lempek – Tésits, 2021). A turizmus területfejlesztési jelentősége a világ gazdaságában ma már egyértelmű, és már nem csak gazdasági tevékenységként, hanem jelentős szociális-kulturális hatásokkal

járó folyamatként fogadják el (Gonda, 2016). A hagyományos tömegturizmus várhatóan továbbra is utazások döntő többségének motivációja marad, de a turizmus alternatív fajtái és új helyszínei azonban egyre növekvő népszerűsége tesznek szert (Gonda, 2022). Az alternatív formák között az ökoturizmus, az új, eddig turisták által nem vagy kevésbé látogatott helyszínek között az érintetlen természeti területek egyre növekvő jelentőséggel bírnak - ez a Dráva-mente számára pedig egyértelmű fejlesztési lehetőséget jelenthet (Marton et al., 2021).

A Dráva folyó és mellékvei, illetve a hozzájuk kapcsolódó természetes eredetű és a folyószabályozásoknak köszönhetően

ezt a területet számos lefűzött folyómeder (morotva) alakította. Az egykori foggazdálkodás emlékei is néhol megtalálhatók, melyek a természeti folyamatokkal szinte „együtt élő” lakosság ártéri gazdálkodásának emlékei (Bognár – Marton, 2010). Az Ormánság hazánk dél-nyugati határmenti, periférikus, rurális téregysége, mely ugyanazokkal a társadalmi problémákkal küzd, amik a legtöbb hasonló periférikus téregységet is jellemezik (Tvrtko, 2021). A szignifikáns társadalmi folyamatok, valamint a felzárkóztató törekvések ellenére sem sikerült ezt a rurális térségre jellemző tendenciát megállítani. A népességszám - állandó- és lakónépesség egyaránt - fél évszázad alatt (1970-2022 között) mintegy 37%-kal csökkent, amely önmagában is megdöbbentő mutató! Természetesen ebben közrejátszik a Magyarország egészét érintő előregedő társadalmi struktúra, azonban a területen és a hozzá hasonló téregységekben ennél jóval szignifikánsabb problémát jelent az elvándorlás, melyre már Rudl József 2009-es Ormánságra vonatkozó tanulmánya (Rudl, 2009) is felhívta a figyelmet. A területről számos ok miatt vándorolnak el az emberek, a térséget jellemző nehéz gazdasági helyzet, az ebből fakadó munkaerőpiaci problémák, a magasabb szintű oktatásban való részvétel, valamint az ezekből fakadó, a jobb életszínvonal eléréséhez vezető elköltözés (Marton, 2014).

A Dráva-mente turisztikai termékkínálata sokrétűnek tekinthető, melyek alapvetően a szabadidős turizmushoz kötődnek. A turisztikai kínálat közös jellemzője, hogy valamilyen természeti értéket szolgáltatja az alapjukat, mely alól a kulturális turizmus kivételt képez (Marton et al., 2016). Kiemelkedő jellemvonás továbbá, hogy a terület egészen azonos termékek mindenhol megtalálhatók, azonban ezek között semmiféle harmonizáció, differenciálódás vagy kooperáció nem figyelhető meg (Csapó et al., 2011).

A vízi turizmus tekintetében a terület egyik legnagyobb lehetősége a Dráva folyó-

hoz köthető, a vízi sportok és a drávai sétahajózás. Mindkettő termék fajlagos értelemben populáris, viszont működésük szigorú szabályozás alá esik. A vízi sportok közé kizárólag a nem motorizáltak tartoznak, mely a gyakorlatban a folyóhoz köthető kajakozást és kenuzást jelenti. Az erre vonatkozó szabályokat a Duna-Dráva Nemzeti Park határozta meg, ezért a lehetőségek, így az élvezhetőségük mértéke a túlzó környezetterhelés csökkentése miatt korlátozott, valamint a használat csak és kizárólag szakképzett vezetővel engedélyezett. A Dráván való hajózás tekintetében két cég kínál sétahajózást, akik saját hajójukkal viszik körbe a turistákat. A programok többféle útvonalakon zajlanak, melyek – eltekintve azon területekről, ahol nem lehet hajózni vagy hatósági szabályozás végett tilos megközelíteni – a teljes hazai folyószakaszt érintik.

A térségre jellemző másik turisztikai termék a vadászturizmus, mely nagy hagyománnyal rendelkezik (Szabó, 2022). Az érintett terület a Dél-Baranyai Nagyvadas körzet, ahol a fokozott védettség miatt nincs un. túlvadászás, így napjainkra egyes fajok (pl. szarvas, vaddisznó) populációi a terület bizonyos részein az eltartóképességet is meghaladják. A vadászturizmus hazai, és nemzetközi szinten is népszerű turisztikai termék, azonban idegenforgalmi aspektusból tekintve ebben a térségben ez a fajta turisztikai kínálat még nem épült ki megfelelően, az erre vonatkozó szervezeti keretek és megvalósítás mindenképp fejlesztésre, átalakításra szorul.

A terület vizeihez, illetve a Drávához kapcsolódóan jellemző turisztikai termék a horgászturizmus, amelynek alapját a folyó mellett számos kisebb-nagyobb tó, holtág és morotva jelenti. A horgászat egyre növekvő népszerűségnek örvend, és a szektor társadalmi jelentősége, mint rekreációs és ökoszisztéma szolgáltatások biztosítása igen jelentős (Raffay, 2022). A horgászturizmus alapvető elvárásainak messzemenően megfelel a nyu-

godt természeti környezet és a vizek minősége, azonban a termékhez szükségszerűen kapcsolódó infrastruktúra azonban még nem elérhető. Itt is elmondható, hogy a szükséges koordináció és közösségi összefogása pedig szintén elmaradt - ennek legnagyobb korlátja, hogy mind állami, mind magántavak egyaránt nagy számban találhatóak a területen – annak ellenére, hogy a versenyképességet biztosító feltételek ezek nélkül is rendelkezésre állnak.

Az ökoturizmus vezető termékei, a természetjárás és túrázás nem jellemző a Dráva menti térségben. Ennek oka, hogy az elmúlt évek természeti értékeinek idegenforgalmi hasznosító beruházásai ellenére is elmaradtak a gyalogtúra útvonalfejlesztések. A jelenlegi kínálat a Duna-Dráva Nemzeti Park természetvédelmi területeinek tanösvényeire terjed ki, melyek messze nem elégítik ki a keresleti oldalon megjelenő igényeket. Említésre méltó a Duna-Dráva Nemzeti Park Szaporca településen található Ős-Dráva látogatóközpontja, mely interaktív kiállítással, őshonos állatok bemutatásával aktív programokkal és környezeti nevelési foglalkozásokkal kiváló turisztikai célpont az Ormánság területén, azonban a kiszolgáló infrastruktúra hiányosságai miatt jellemzően inkább kiránduló, mintsem turista fogalmat generál.

A kerékpáros turizmus azon aktív turisztikai termékek közé tartozik, melyek jelentős fejlesztésen mentek keresztül a közelmúltban (Gonda – Csapó, 2013). A térség bekapcsolódott a „Három folyó kerékpáros túraútvonal” és az Eurovelo 13 kiépítése révén a nemzetközi kerékpáros turizmusba, mely a Mura, a Dráva és a Duna területeit köti össze, így rácsatlakozik a jelentős népszerűségnek örvendő Eurovelo 6 számú Duna menti kerékpárútra. A projekt révén a kerékpáros útvonal kiépítésen felül számos kiegészítő szolgáltatás került megvalósításra, mely megalapozhatja a termék jövőjét (www.kerekparut.com). Megjegyzendő azonban, hogy jelenleg a termék

a megújulást követő promóciós időszakban van, az érintett keresleti szegmensek csupán egy részéről vannak visszajelzések, így a fejlesztések sikeressége még nem ítéltető meg teljes körűen. A jelenleg futó Terület- és Településfejlesztési Operatív Program Plusz keretében pedig több, tervezési szakaszban lévő kerékpáros projekt kerül megvalósításra, melyek a térség pontszerű fejlesztéseit igyekeznek majd összekapcsolni. A kerékpáros turizmus fejlesztéséhez kapcsolódóan pedig előkészítés alatt van több olyan - elsősorban Horvátországgal közös - projekt, melyek a Siklós-Harkány-Villány turisztikai magterülethez kívánják az Ormánság érintésével a még feltáratlan, a vonalas infrastruktúra által el nem ért, az Ormánságtól északnyugatra található Dráva menti területeket kapcsolni. E tekintetben az Ormánság úgy tűnik megtalálta azt a szegmensét, mely lehetőséget nyújthat számára egy fejlődési úton való elindulásban.

A kulturális turizmus alapjait képező vonzerők alacsony mennyisége és minősége miatt az idegenforgalmi hasznosíthatóságuk a területen erősen korlátozott. A térségbe érkező vagy átutazó vendégek számára egy-egy festett fakazettás templom vagy az Ormánság múzeum jelenti a kulturális kínálatot, így önálló turisztikai termékként nem tudjuk értelmezni őket. Megemlítendő, hogy számos olyan műemlék ment veszendőbe vagy került átalakításra, mely ma kulturális vonzerőként funkcionálhatna (pl. Draskovits kastély átalakítása ifjúsági szállóvá Sellyén), amelyek a térség lehetőségeit tovább korlátozza.

Véleményünk szerint a térség turizmusának fejlesztése a helyi és egyéb erőforrások hatékonyabb felhasználásával az elmúlt évtizedekben megvalósulhatott volna, ugyanis turisztikai értelemben véve jelentős az elmaradás más prosperáló turisztikai térségekhez képest. Sem a helyi termékek turisztikai hasznosítása terén (Gonda, 2014), sem pedig a gasztronómiai kínálat egyediségének a megjelenítése terén nem lehet a

vizsgált területen említésre méltó kezdeményezést megemlíteni (Csóka – Gonda, 2023). A régió számára fontos turisztikai termékek megújítását és fejlesztését felvállaló turisztikai klaszterek munkájába sem kapcsolódott be senki a vizsgált területről (Gonda, 2013). A térség nem csak fizikai, hanem mentális értelemben is jóval elmaradottabb a régió más turisztikai területeitől. A fent említett Ős-Dráva Program ugyan illeszkedett a fenti területi lehatároláshoz, azonban a program keretében megvalósult vízi- és turisztikai infrastruktúra fejlesztések (pl. a Cún-Szaporcán található Ős-Dráva Látogatóközpont, kerékpáros útvonal fejlesztések) mentálisan nem kerültek összekapcsolásra szélesebb körben az Ormánság turisztikai arculatával, illetve annak tudatos építésével. Annak ellenére, hogy a férőhelyek száma a vizsgált időszakban dinamikusan emelkedett, az alacsony bázisértéknek köszönhetően nem beszélhetünk jelentős fejlődésről. A térség legkiemelkedőbb turisztikai célpontjaként értelmezhető települése, Sellye Város 2010-ben még mindössze 44 db szálláshely férőkapacitással rendelkezett, 2021-re viszont az elérhető kapacitás több, mint a négyszeresére emelkedett (170 db) a növekvő keresletre reagálva. A megnövekedett kínálat ellenére azonban fontos kiemelni, ami szintén alátámasztja a térség turisztikai értelemben vett elmaradottságát, hogy a jelenlegi szálláshely és vendéglátás kínálat egyértelműen alacsony szintű, besorolás nélküli egységeket jelent, jellemzően vendég és apartman házakat, valamint egyéb szálláshely (pl. kemping) kategóriába tartozó szállásokat (Nagy et al., 2021).

Anyag és módszer

A kutatás a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Marketing és Turizmus Intézetének koordinálásában, 2021 őszén zajlott, EFOP-363 projekt keretében, több kutató és egy közvéleménykutató cég

bevonásával. A kérdőíves kutatás egy ezer fős, az ország lakosságára tekintve reprezentatív mintás lekérdezés volt az eredmények pedig Excel, valamint SPSS programok segítségével kerültek feldolgozásra.

A kutatás Ormánságra vonatkozó kérdései az alábbiak voltak:

1. Mi jut eszébe a Dráváról? (nyitott kérdés)
 2. Ismeri az Ormánságot, hallott már róla? (igen-nem)
 3. Mi jut eszébe az Ormánságról? (nyitott kérdés)
 4. Járt már az Ormánságban? (soha nem voltam- egyszer voltam- kétszer voltam- kétszönnél többször voltam)
 5. Tudja-e, hogy az Ormánságot érintve halad át az Eurovelo 13, azaz a Vasfüggöny európai kerékpárút? (igen-nem)
 6. Mit gondol a fakazettás mennyezet mennyire jellemző az Ormánságra? (1-5 skála)
 7. Milyen színt társít az Ormánsághoz? (barbana, fehér, fekete, kék, lila, narancs, piros, rózsaszín, sárga, szürke, zöld, egyéb)
 8. Mennyire fontos az Ön számára, amikor (belföldi) utazási célt választ? (1-4 skála, „helyi termékek fogyasztása” „kirándulások a környéken” „sok alvás, pihenés” „fürdés természetes vizekben” „természeti attrakciók felkeresése” „környékkulturális nevezetességeinek/látnivalóinak felkeresése” „túrázás” „kerékpározás” „helyi termékek vásárlása ajándékozás vagy emlék céljából” „könnyű sportolás”)
 9. Szabadidő eltöltése során mennyire fontos Önnek kerékpárja használata, kerékpáros programokon részvétel? (1-5 skála)
- Jelen elemzés az 1-4 kérdésekben megjelenő, a terület ismertségét feltáró eredmények részletesebben vizsgálatát, illetve ennek kimeneteleit mutatja be.

Eredmények

Az első kérdés a terület egyik legmeghatározóbb természeti értékével foglalkozott: Mi

A negyedik kérdésre, miszerint „Járt már az Ormánságban?” érkezett válaszok alapján érdekes eredményt kapunk (4. ábra): a megkérdezettek nagy része nem személyes élmények alapján formált korábban véleményt, a válaszadók 61,4%-a soha nem látogatta meg még az Ormánságot. 9,7%-uk járt már ott egy alkalommal, 6,7%-a két alkalommal, és 12,1% pedig többször is járt már ezen a vidéken. Az adatok részletesebb elemzése nem tárt fel szignifikáns kapcsolatot, a területet ténylegesen meglátogatók és a területet egyáltalán nem ismerő negatív és pozitív véleménye között.

Következtetések és javaslatok

Az Ormánság természeti értékei és meglévő adottságai jó alapot nyújtanak a különféle turisztikai termékek számára, melyek már most jelen vannak a térség turisztikai kínálatában. Azonban az elmúlt évek fejlesztéseinek előkészítése, megvalósítása több esetben pontoszerűen, komplexitás, és a helyi közösségek bevonása nélkül történt, így véleményünk szerint a fejlesztések hatásai lényegesen elmaradtak az elvárt mértéktől. Ezen felül, az olyan környezeti tényezők, mint a társadalmi változások figyelmen kívül hagyása, vagy az elmaradó szálláshely fejlesztések egyértelműen korlátozó tényezőként jelennek meg a térség turisztikai fejlődésének tekintetében.

Jelen tanulmány alapjául szolgáló kutatás Janus-arcú eredménye - a terület ismertsége sokkal nagyobb, és a megítélése jelentősen pozitívabb, mint ahogy azt előzetes feltevésekben meghatároztuk - megfelelő alapot jelenthet egy sikeres turizmusfejlesztési koncepció kialakításához, és egy ehhez szükséges végrehajtási folyamat elindításához. Egy pozitív álláspontra könnyen lehet építeni, amennyiben a térség ismertségének növelése, a térségről kialakult kép további javítása, vagy bizonyos erősségek, esetleg ezekhez kapcsolódó szolgáltatások népszerűsítése a cél. Ehhez

azonban javasolt további elemzések elvégzése, kutatási irányok kitűzése és megvalósítása annak érdekében, hogy pontosan definiálásra kerüljön a térség turisztikai potenciálja, ennek fogyasztói szemléletű marketing eszközei, valamint turisztikai célú fejlesztési lehetőségei.

Az elmúlt évek, évtizedek fejlesztési lehetőségeinek, megoldásainak (sokszor azok kudarcaként felfogható eredményeiből) olyan általános tanulságok fogalmazhatók meg, melyek segítenek a további fejlesztési irányok meghatározásban:

- A turizmus fejlesztéséhez szükséges egy térségi holisztikus megközelítést alkalmazó koncepció kialakítása, amelyhez célszerű megfelelő megvalósítási sarokpontok meghatározása.
- A térség előnyeit kiaknázó fejlesztési koncepciók követése javasolt, jelen esetben a kerékpáros és ökoturizmus szerepelhet az első helyen a fejlesztési stratégiában.
- Elengedhetetlen a kritikus és egyben hátráltató környezeti elemek feltérképezése, és lehetőség szerinti módosítása, fejlesztése.
- Komplex, szinergiákat kihasználó turisztikai fejlesztések szükségesek, ahol megvalósul az egymás hatásait támogató projektek összehangolása és egymásra épülése.
- A helyi közösségek bevonása segít a kitűzött célok elérésében, hisz a turizmus nem csak gazdasági cél, de a helyi társadalom életminőségét is javítja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bognár A. – Marton G. (2010): A Dráva-mente turizmusfejlesztési lehetőségei. pp. 277-287. In.: Görcs N. L. – Pirisi G. (szerk.) Tér - Tálentum - Tanítványok II. Publikon, Pécs. 359. p.

Csapó J. – Marton G. (2010): Potential and Reality: Tourism Development as a Possible Source of Regional Management in the Drava Area, Hungary. Geographica Timisiensis 19 (1) pp. 89-98.

- Csapó J. – Marton G. – Aubert A. (2011): The aspects of tourism development in the Ormánság (Hungary) with a special attention on the possibilities of internal integration. The role of tourism in territorial development (4.) pp. 40-49.
- Csóka L. – Gonda T. (2023): A helyi élelmiszerek növekvő népszerűségének motivációi. *A Falu* 38 (1) pp. 5-21.
- Csóka L. – Paic R. – Prisztóka Gy. – Vargáné Szalai K. – Varga T. – Marton G. (2021): A hazai utazási szokások változásai a koronavírus-járvány hatására. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6 (4) pp. 16-27.
- Gonda T. (2013): A Dél-Dunántúli turisztikai régió meghatározó turisztikai termékeinek az újra pozicionálása a turisztikai klaszterek segítségével. *NFA Füzetek* 3 (2) pp. 19-29.
- Gonda T. (2014): A helyi termék turisztikai hasznosítása - a vidékfejlesztés új lehetősége. *A Falu* 29 (1) pp. 17-23.
- Gonda T. (2016): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. *PTE KPVK*. 226. p.
- Gonda T. (2022): Alternatív turizmus: Környezettudatosság és felelősségteljeség a turizmusban. Akadémiai Kiadó, Budapest. 252. p.
- Gonda T. – Csapó J. (2013): New territorial organization of tourism: tourism clusters, case study: the south Transdanubia cultural tourism clusters (Hungary). *Acta Geographica Universitatis Comenianae* 56 (2) pp. 125-137.
- Jelenszky F. (2009): Gender alapú társadalomföldrajzi elemzés az Ormánság példáján. Doktori (Ph. D.) értekezés. PTE TTK, Pécs. 161. p.
- Kiss G. (1937): Ormánság. Sylvester Rt., Budapest. 425. p.
- Kiss Z. G. (1991): Ormánsági változások. *Fejezetek a 18-19. századi társadalom történetéből*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 261. p.
- Lempek M. Z. – Tésits R. (2021): A vidéki térségek turizmusalapú fejlesztési lehetőségei a Siklósi járás példáján. *Modern Geográfia* 16 (2) pp. 87-112.
- Lukácsy I. (1907): Ormánság népe. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt., Pécs.
- Marosi S. – Somogyi S. (szerk.) (1990): Magyarország kistájainak katasztere I-II. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest. 1023. p.
- Marton G. (2010): Environment conscious tourism development opportunities along the river Drava. pp. 407-412. In.: Szabó B. – Tóth Cs. (szerk.) VI. Kárpát-medencei Környezet-tudományi Konferencia – Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza. 583. p.
- Marton G. (2014): A rendszerszemléletű turizmusfejlesztés koncepciója egy urbánus és egy rurális desztináció példáján. Doktori (Ph. D.) értekezés PTE TTK, Pécs. 243. p.
- Marton G. – Raffay Z. – Prisztóka Gy. – Raffay Á. – Kiss R. (2016): A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 1 (1) pp. 34-48.
- Marton G. – Raffay Z. – Varga Szalai K. – Barcza A. – Gonda T. (2021): Specific problems of tourism development in the Hungarian Areas of the Dráva Regions. *Podravina : časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja* 20 (39) pp. 179-191.
- Nagy D. – Csapó J. – Végi Sz. (2021): A jövő turizmusa, a turizmus jövője - vállalkozói prognózis kutatás a Dél-dunántúli turisztikai vállalkozók szemszögéből. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6 (2) pp. 72-85.
- Nagy D. – Gonda T. – Háló K. – Dán A. (2021): A jövő vendéglátása, a vendéglátás jövője. Regionális kutatás az érintett vállalkozások körében. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 6 (2) pp. 86-100.
- Raffay Z. (2022): A horgászturizmus pozíciójának erősítése Magyarország turizmusában. *Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok* 7 (1) pp. 98-111.
- Rudl J. (2009): Demográfiai folyamatok az Ormánságban. pp. 252-279. In.: Reményi P. – Tóth J. (szerk.) *Az Ormánság helye és lehetőségei*. Publikon Kiadó, Pécs. 755. p.

Szabó M. (2022): Az intenzív vadgazdálkodás és vadászturizmus kezdetei a Dráva mentén. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 7 (3) pp. 61-75.

Tvrtno J. Č. (2021): Tourism as a Disconnecting Element of the EU Funded Hungary–Croatia Cross-border Co-operation. Modern Geográfia 16 (1) pp. 23-35.

Zentai J. (1978): Tanulmányok - Baranya megye magyar néprajzi csoportjai. Ethnographia 89 (4) pp. 519-557.

Wágner L. (2010): Táj és ember, az Ormánság világa. pp. 427-431. In.: Molnár Cs. – Molnár Zs. – Varga A. (szerk.) Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből 2003-2009. MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete, Vácrátót. 441. p.

Internetes hivatkozások

Magyarország Kormánya. (2014). Magyarország – Vidékfejlesztési Program, 2014–2020
https://ivs.hu/wp-content/uploads/2015/07/Programme_Commission-Division_2014HU06RDNP001_1_1_hu.pdf

Magyarország Kormánya (2014): Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020

<https://www.parlament.hu/irom40/02305/02305.pdf>

Európai Bizottság (2021): Hosszú távú jövőkép a vidéki területek számára: az erősebb, összekapcsolt, reziliens és virágzó uniós vidéki területekért

https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/newsroom/news/2021/06/30-06-2021-long-term-vision-for-rural-areas-for-stronger-connected-resilient-prosperous-eu-rural-areas

Wágner L.: Táj és ember, az Ormánság világa.:

https://novenyzetiterkep.hu/sites/novenyzetiterkep.hu/files/098_WL_T%C3%A1j%20%C3%A9s%20ember%20az%20Orm%C3%A1ns%C3%A1g_421-431.pdf

Sellye Város Turizmus- és Fürdőfejlesztési Konceptió (2020): https://sellye.hu/sites/default/files/oldal-csatolmanyok/sellye_turisztikai_fejlesztési_koncepcio_2020_mellekletekkel-1.pdf

A *Scaphoideus titanus* Ball. terjedése Baranya vármegyében 2016-2022 között The spread of *Scaphoideus titanus* Ball. in Baranya County in 2016-2022

Baglyas Ferenc

ABSZTRAKT

Magyarországon a szőlő aranyszínű sárgaság (*Grapevine flavescence dorée* (FD) betegséget először 2006-ban észlelték, Zala vármegyében. A betegség szőlőtermesztőkre és a szőlő szaporítóanyag előállítókra egyaránt nagy veszélyt jelent, szakemberek a filoxérával azonos vagy még súlyosabb hatásúnak tartják, mely a hazai szőlőültetvények nagy részének elpusztulásával fenyeget. A kórokozót az amerikai szőlőkabóca (*Scaphoideus titanus* Ball.) terjeszti. Európában először Franciaországban jelent meg 1924-ben. Magyarországon folyamatosan terjed az ország különböző régióiban. 2014-ben már Vas és Fejér vármegyében, valamint a korábbi Zala vármegyében is megtalálták, majd tovább terjedt más szőlőtermő területekre, így Baranya vármegyére is. A Baranya vármegyei Kormányhivatal a Villányi és a Pécsi borvidékhez tartozó szőlőültetvényekben vizs-

gálta az Amerikai szőlőkabóca (*Scaphoideus titanus* Ball.) egyedszámának alakulását a rajzás időpontjában, 2016. és 2022. között. A hétéves megfigyelés lehetőséget adott a kártevő populáció-dinamikai változásának figyelemmel kísérésére és a mögötte húzódó okok felderítésére.

ABSTRACT

Grapevine flavescence dorée (FD) was first detected in Hungary in 2006, in Zala County. The disease poses a great threat to both grape growers and producers of grape propagating material, and experts consider it even more serious than phylloxera. It is a major threat to domestic vineyards. The pathogen is spreading by the American grapevine leafhopper (*Scaphoideus titanus* Ball.). This pest first appeared in Europe in France in 1924. and is spreading in Hungary continuously. In 2014 it was found in Vas and Fejér Counties, as

well as in the former County of Zala. Then the infection continued to spread to other grape-growing areas, including Baranya County. From the year 2016 to 2022, the Baranya County Office monitored the insect in 7 years which provided an opportunity to follow the changes in the population of the pest and to discover the reasons behind it.

Bevezetés

Magyarországon a szőlő arany színű sárgaság (Grapevine flavescence dorée (FD) betegséget, melyet a *Candidatus Phytoplasma vitis* okoz, először 2006-ban észlelték, Zala vármegyében (Szalárdi et al., 2017). Az amerikai szőlőkabóca vagy *Scaphoideus titanus* Ball. az amerikai kontinensről származik és egy járványos, a szőlő 40-50 százalékos terméscsökkenésével járó növényi kór vektora. A fogékony szőlőfajták esetében néhány év leforgása alatt ki is pusztulhatnak a tőkék. A betegség szőlőtermesztőkre és a szőlő szaporítóanyag előállítókra egyaránt nagy veszélyt jelent, szakemberek a filoxerával azonos vagy még súlyosabb hatásúnak tartják, mely a hazai szőlőültetvények nagy részének elpusztulásával fenyeget. Európában először Franciaországban jelent meg 1924-ben. A rovar Kaliforniában, arid területeken őshonos. Angol neve American grapevine leafhopper.

Magyarországi megjelenése óta folyamatosan terjed az ország különböző régióiban. 2014-ben már Vas és Fejér vármegyékben, valamint a korábbi Zala vármegyében is megtalálták, majd a kártevő átterjedt más szőlőtermő területekre is.

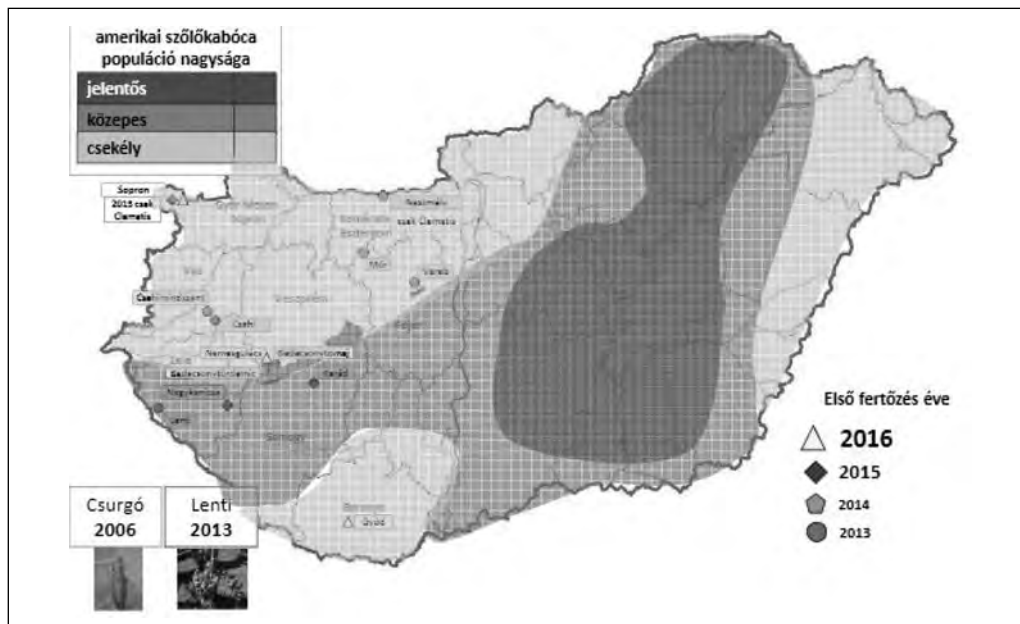
A szőlő arany színű sárgaság betegséget, mely a *Candidatus Phytoplasma vitis* kórokozó csoportba tartozik a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) laboratóriuma később azonosította a Zalai, Badacsonyi, Móri, Balatonboglári és a Soproni borvidékeken is, majd 2017-ben a Neszmélyi, az Etyek-Budai és a Pécsi borvidéken. A NÉBIH 2017-ben megje-

lent cikkében közölte, hogy az illetékes kormányhivatalok szakemberei megkezdtek a felszámoláshoz szükséges intézkedéseket. A Dunától keletre szintén kimutatták már a kórokozót. A hivatali szakemberek bíznak a szőlő- és bortermelők tudatos közreműködésében, hogy Magyarország történelmi borvidékeit tudjuk óvni.

2017-ben, az amerikai szőlőkabóca terjedésének köszönhetően, országszerte erősebbé vált a FD fertőzés, ezért megkezdődött a lárvák, tojások és nimfák intenzív monitorozása. Ezt a munkát a NÉBIH szakmai munkatársai végzik, külső szakértők bevonásával. Az intenzív felderítési munka közben megtalálták a kórokozót az Etyek-Budai borvidéken, Etyeken és a Pécsi borvidékhez tartozó Keszű határában, zártkerti ingatlanokhoz tartozó ültetvényekben is.

Az illetékes megyei kormányhivatalok megkezdtek a betegség felszámolását célzó intézkedéseket. Az intézkedések első lépése a növény-egészségügyi zárlat elrendelése a fertőzött tőkéktől számított 1 km-re és az összesen 4 km sugarú, fertőzés miatt körül határolt területre. Kötelező előírás a betegség vektoraként ismert Amerikai szőlőkabóca elleni védekezés.

A Baranya vármegyei Kormányhivatal Villány, Nagyhasány, Nagytótfalu, Kisharsány valamint a Pécsi borvidék Kővágóottós településének szőlőültetvényeiben is végeztek felderítéseket. A 2016-2022-es években megszámolták a ragacsos sárga színű csapdával fogott *Scaphoideus titanus* Ball. imágók számát. A kártevők 2016-ban nagy egyedszámban voltak jelen, ám a populáció 2022-re drasztikusan lecsökkent, vélhetően a tudatos kártevő irtásnak köszönhetően (1. ábra). Az adatokból fontos következtetéseket lehet levonni a *Scaphoideus titanus* Ball. populációdinamikájára, a környezeti tényezők fontosságára és a védekezés hatékonyságára vonatkozóan. Fontos lenne ismerni a szőlőültetvényekben termesztett szőlőfajtákat is, ugyanis azok érzé-

1. ábra: Az amerikai szőlőkabóca elterjedése Magyarországon 2016-ban és az FD fitoplazma hazai megjelenései

Figure 1: The spread of American grapevine leafhopper in Hungary in 2016 and the domestic appearance of FD

Forrás: Dancsházy – Ripka, 2017

kenységében is mutatkozhatnak különbségek. Ezeket az adatokat azonban a hatóság nem adta közre. Fontos a növényi környezet fajainak összetétele, sőt még a településektől való távolság is. A mérési adatok nem tértek ki a terület nagyságára, és a művelésmódra sem.

A fitoplazma kórokozó jellemzése

A fitoplazmák, régebbi nevükön mikoplazmák, sejtfal nélküli, táptalajon nem tenyészthető növényi kórokozók.

A rendszertani helyük ma még nem teljesen tisztázott, de az utóbbi évtizedekben rohamosan fejlődésnek indultak. A molekuláris genetikai módszerek alkalmazása, jelentősen megkönnyítette e sajátos kórokozó csoport rendszertani besorolását. Az 1960-as évek végéig a fitoplazmákat vírusként tartották számon (Szirmai, 1956; Viczián et al., 1998), mert

sok tulajdonságban hasonlóságot mutattak a legtöbb sárgulós betegséget okozó vírussal (rovarok terjesztik, oltással átvihetők). 1967-ben a növénypatológusok nagy meglepetésére vírusfertőzöttnek hitt növények hánccsszövegeiben változó alakú, azaz pleomorf, sejtfal nélküli egysejtűeket találtak (Viczián et al., 1998). Azóta több száz sárgulást, törpe hajtásnövekedést, illetve seprűsödést mutató növényfaj esetében mutatták ki a fitoplazmák jelenlétét. Kezdetekben az egyes fitoplazmákat a megjelenő szimptómák, az átvitel lehetséges módja, a kórokozó növényen belüli terjedése, valamint a gazdanövénykör alapján különítették el (Viczián et al., 1998).

A szőlő arany színű sárgaság fitoplazma

A Flavescence dorée az európai szőlőtermesztés egyik legsúlyosabb betegsége, mely

termésveszteséget okoz és alacsonyabb szőlőminőséggel jár együtt. A kórokozó visszaszorítása költséges szabályozási stratégiákat igényel. 2005-ben 34 millió euró támogatást kaptak olasz szőlőtermesztők a betegség miatti veszteségek kompenzálására (Oliveira et al., 2019).

A Flavescence dorée fitoplazma fertőzés fő vektora a *Scaphoideus titanus* Ball. vagy Amerikai szőlőkabóca. A rovarölő szerekkel végzett kötelező védekezés ellenére a Flavescence dorée még mindig terjed Európában. A *Scaphoideus titanus* Ball. nagy távolságra történő elterjedése főként az emberi tevékenységnek köszönhető. A *Scaphoideus titanus* Ball. hatékony vektor, mivel magas populációt érhet el, a jelenlegi védekezés és profilaxis ellene nem elég hatékony. A vektorpopulációk és a vektorkapacitások változása a növényi fertőzések eltérő kockázatahoz vezet. Ezekkel a populáció dinamikát befolyásoló tényezőkkel modellezhetjük a *Scaphoideus titanus* Ball. elleni védekezést. A táplálkozási viselkedés kulcsfontosságú tényező a fitoplazma-vektorok kapcsolatában. A fertőzés kockázatát főként a vektorok elleni védekezéssel tudjuk csökkenteni, viszont olyan alternatív fenntartható módszerekre is szükség van,

2. ábra: *Hyalesthes obsoletus* Sign. -sárga lábú recés kabóca

Figure 2: *Hyalesthes obsoletus* Sign. - Palearctic leafhopper
Forrás: Eppo Global Database

melyek hozzájárulnak a szőlőkabóca szaporodásának gátlásához (Chuche – Thiéry, 2014).

Glits és Folk (2001) szerint a Flavescence dorée több kabócafajjal is terjedhet. Így például a polifág, gyomokon (*Convolvulus arvensis*, *Urtica dioica*) is táplálkozó *Hyalesthes obsoletus* Sign., sárga lábú recés kabóccával (2. ábra) de jellemzően az amerikai kabóccával – *Scaphoideus titanus* Ball. által (3. ábra).

3. ábra: *Scaphoideus titanicus* Ball. - amerikai szőlőkabóca

Figure 3: *Scaphoideus titanicus* Ball. - American grapevine leafhopper
Forrás: Eppo Global Database

A szőlő arany színű sárgaság fitoplazma tünetei szőlőn

Domány (2016) szerint „A beteg szőlőtőke fejlődése már tavasztól visszamarad, néha hajtások sem képződnek. A fogékony fajtáknál a vessző elvékonyodik és gumiszerűvé válik. Ha a tőke a tenyészidő során később fertőződik, megáll a vesszőbeérés.

Fehér szőlőfajtákon a levél sárgul (4. ábra), esetenként barnul, kékszőlő fajtáknál a levelek erek által határolt része vörös (6. ábra). A levelek háromszög alakúra sodródhatnak, a hajtások levelei tetőcserépszerűen egymáshoz simulnak.

A hajtásokon az első, enyhe sodródást mutató levelek a nyár közepén jelennek meg, a tünetek fokozatosan erősödnek, és kialakul

a betegségre jellemző, a levélfonák felé történő, háromszög alakú sodródás. A napnak kitett levélrészeken, a fehér bogyójú fajtáknál a levéllemez részleges vagy teljes sárgulása, kék bogyójú fajtáknál vörösödése figyelhető meg. Mindkét esetben a levélfelület fémes színezetet kaphat. Augusztus és szeptember hónapokban a fő erek mentén krém sárga foltok jelennek meg, amelyek fokozatosan terjednek szét a levélfelületen, végül a teljes levél elszárad. Az így elhalt, megkeményedett levelek ősszel később hullnak le, mint az egészségesek. Télen a be nem érett vesszők elfeketednek és elpusztulnak. A következő tavasszal a megmaradt rügyekből keletkező

6. ábra: Tünetek kékszőlő levélén

Figure 6: FD symptoms on the leaves of a red grape variety

Forrás: Eppo Global Database

4. ábra: FD tünetek Chardonnay levélén

Figure 4: FD symptoms on the leaf of Chardonnay variety

Forrás: Eppo Global Database

5. ábra: Tünetek Chardonnay fürtön

Figure 5: FD symptoms on Chardonnay bunches

Forrás: Eppo Global Database

virágzat leszárad, kevesebb fürt képződik. Késői fertőzés esetén a bogyók zsugorodnak, megbarnulnak, rossz ízűvé válnak.(5. ábra)”.

A szőlő aranyszínű sárgaság tünetei a Magyarországon gyakran előforduló sztolbur fitoplazma okozta sárgaság betegség (szőlő fekete vesszőség – Bois noir) tüneteitől szabad szemmel nem, kizárólag molekuláris módszerekkel különíthető el Glits és Folk, 2001).

Szembetűnő azonban a különbség a kabóca fajok életmódjában. A sztolbur fitoplazma vektorának nem a szőlő a gazdanövénye, azon csak rövid ideig tartózkodik, és a próbászívások során fertőzi azt. A szőlő aranyszínű sárgaság fitoplazmájánál az újabb növények gyors fertőződése és látványos pusztulása egy-egy beteg tőke körül foltszerűen következik be. A sztolbur betegségnél a tünetek lassabban, elszórtan jelentkeznek az ültetvényben.

Ha a két fitoplazma tünetei egymástól nem is különböztethetők meg, a környezeti hatások (aszály), tápanyaghiány okozta elváltozásoktól elkülöníthetők (Glits – Folk, 2001).

A szőlő aranyszínű sárgaság fitoplazma vektor kártevője

A fitoplazmákat számos kabócafaj is terjeszti; legtöbbjük a Deltoccephalidae család tagjai,

de találtak már átvitelre példát az Ulopidae, Agaliidae, Lassidae, Macropsidae, Gyponidae, Aphrodidae, Tettigellidae, Coelidiidae, Cicadellidae családba tarozó kabócafajokban is. Egyik leggyakoribb vektor szervezet, ahogyan azt már korábban említettem a *Hyalesthes obsoletus* Sign. - sárga lábú recés kabóca. A kórokozó kabócákkal történő terjedéséről, azóta is számos közlemény született (Viczián et al., 1998). Vizsgálták a fitoplazmák „lappangási” idejét is kabócákban. Azt az eredményt kapták, hogy a 18°C alatti, illetve a 32°C fölötti hőmérsékleten tartott kabócákban a fitoplazmák lappangási ideje hosszabb volt. Ebből arra is következtetni lehet, hogy az év mely időszakai kedveznek a fitoplazmák terjedésének. Megfigyelték a kabócák élettartamának alakulását a fitoplazmát hordozó és nem hordozó egyedekben. A fertőzött rovarok átlagos élettartama szignifikánsan hosszabbnak bizonyult. (Viczián et al., 1998).

Az eddigi adatok alapján igen valószínű, hogy az egyes fitoplazmákat csak bizonyos rovarfajok képesek átvinni. A szőlő arany színű sárgaság fitoplazma a fertőzött növény hancsrészában él, önállóan és mechanikai úton továbbterjedésre nem képes. Új terüle-

tekre és ültetvényekbe elsősorban fertőzött szaporítóanyaggal kerülhet.

Integrált és az ökológiai növényvédelem a szőlőkabóca ellen Magyarországon

A védekezéshez *több* növényápoló és rovarölő szert választhatunk (1. táblázat), melyek az agrárkörnyezetgazdálkodásban is használhatóak. Az ökológiai gazdálkodásban ezek használata nem megengedett.

Több korábban használt készítmény, pl. Karate Zeon 5S engedélyeztetése 2023. december 31-én lejárt. Agrár-ökológiai programban a Mavrik 24 EW használható. Az amerikai szőlőkabóca elterjedése ma már igen csekély a Dunántúlon, így Baranya vármegye fertőzöttsége is alacsonynak mondható. A jövőben is használt rovarölő szerek kezelése miatt várhatóan nem fog emelkedni az egyedszám, de a gazdáknak és az állami szerveknek további megfigyelésekre lesz szüksége.

A 9/2016. (II. 15.) FM rendelet alapján a növényvédő szerek kezeléseinek támogatása biztosított Magyarországon, a kérelem elektronikus úton nyújtható be.

Készítmény	Növényvédőszer típus	Hatóanyag	Forgalmi kategória
Dripp Extra	növényápoló szer	napraforgó és szója olaj	III.
Gravity	növényápoló szer	napraforgó és szója olaj	III.
Vegarep	növényápoló szer	napraforgó és szója olaj	III.
Klartan 24 EW	rovarölő	Tau-difluvalinát	II-III.
Mavrik 24 EW	rovarölő	Tau-difluvalinát	II-III.
Monospel 24 EW	rovarölő	Tau-difluvalinát	II-III.

1. táblázat: Az agrár-környezetgazdálkodásban jelenleg felhasználható rovarölő szerek

Table 1: Insecticides currently used in agricultural environmental management

Forrás: Agroinform (2024)

Anyag és módszer

A *Scaphoideus titanus* Ball. egyedszámának megfigyelése

A Baranya vármegyei Kormányhivatal a Villányi Borvidék egymáshoz közel fekvő településeinek szőlőültetvényeiben (Villány, Nagyharsány, Nagytótfalu, Kisharsány) vala-

mint a Pécsi borvidék Kővágótöttös település szőlőültetvényeiben is végzett felderítéseket (7. ábra). A vizsgálati adatok 2016. évtől 2022. évig bezárólag mutatják, hogy a sárga szín-csapdákkal hány *Scaphoideus titanus* Ball. imágót fogtak be. Az adatok nem közölnek területnagyságot, valamint művelésmódot. Szembetűnő, hogy a kártevők 2016-ban nagy egyedszámmal voltak jelen, ám a populáció

2022-re drasztikusan lecsökkent, vélhetően a tudatos kártevőirtásnak köszönhetően (2. táblázat).

Eredmények

A csapdázás által begyűjtött *Scaphoideus titanus* Ball. imágók adatait Excel táblázatban összesítettem, ahonnan ezeket a JAMOVİ Statistics programba exportáltam, és ott futtattam le az eredményeket.

7. ábra: A vizsgálatba vont szőlőterületek elhelyezkedése

Figure 7: The location of the investigated vineyards

Forrás: <http://www.terport.hu/tematikus-terkepek/baranya-megye-jarasai-2015.html>

Vizsgált év	Villány	Nagyharsány	Nagytótfalu	Kisharsány	Kővágótöttös
	<i>Scaphoideus titanus</i> Ball. (db)	<i>Scaphoideus titanus</i> Ball. (db)	<i>Scaphoideus titanus</i> Ball. (db)	<i>Scaphoideus titanus</i> Ball. (db)	<i>Scaphoideus titanus</i> Ball. (db)
2016	168	321	13	26	398
2017	372	123	1	79	36
2018	50	46	23	13	42
2019	144	31	0	0	0
2020	53	30	24	104	9
2021	0	0	0	7	6
2022	15	1	21	58	40

2. táblázat: Csapdázott *Scaphoideus titanus* Ball. imágók száma.

Table 2: The number of trapped *Scaphoideus titanus* Ball. imago

Forrás: Baranya vármegye Kormány Hivatal

A leíró (Descriptive) statisztika eredményei megmutatták a mintaátlagot és a mérési elemek elosztását.

A vizsgált időszakban, az öt vizsgált terület közül Villányban volt a legmagasabb a szőlőkabócák összes egyedszáma (8. ábra). Ennek fő oka az, hogy 2017-ben és 2019-ben kiugróan magas számot mértek a csapdák. Ezzel szemben Nagytótfalun egyetlen évben sem ment 25 fölé az amerikai szőlőkabóca egyedszáma (2. táblázat).

A standard hiba alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a különböző területeken nagy volt az évenkénti szóródás a szőlőkabócák számában. Nagytótfalu kivételt jelent, mert ott kevesebb szőlőkabóca imágót csapdáztak és az évek során ezek száma sem változott lényegesen. Szükség lenne kivizsgálni ennek okait, mert az amerikai szőlőkabóca terjedésében fontos tanulságként szolgálhatnak.

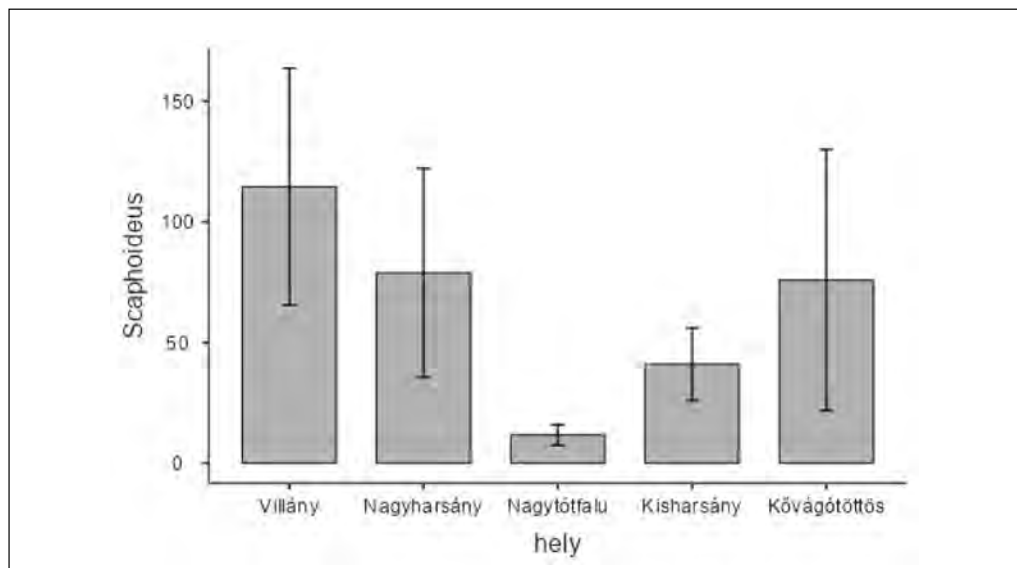
A csapdázott *Scaphoideus titanus* Ball.

imágók számának eloszlását a 9. ábra mutatja. Mint látható Villányban, Nagyharsányban és Kővágótöttösön több éven keresztül elhúzódtott a rajzás, bár a kártevő száma fokozatosan csökkent. Nagytótfaluban és Kisharsányban gyorsan lefutott a rajzás az első években. Fontos hangsúlyozni, hogy ez utóbbi két területen volt legkisebb az amerikai szőlőkabóca imágók száma.

Következtetések és javaslatok

2016-ban az amerikai szőlőkabóca Baranyában a déli határhoz közeli településeken található ültetvényekben volt legelterjedtebb, de a fertőzöttség aránya fokozatosan csökkent 2022-re. Ennek legvalószínűbb oka a kabócák elleni tudatos kémiai védekezés volt.

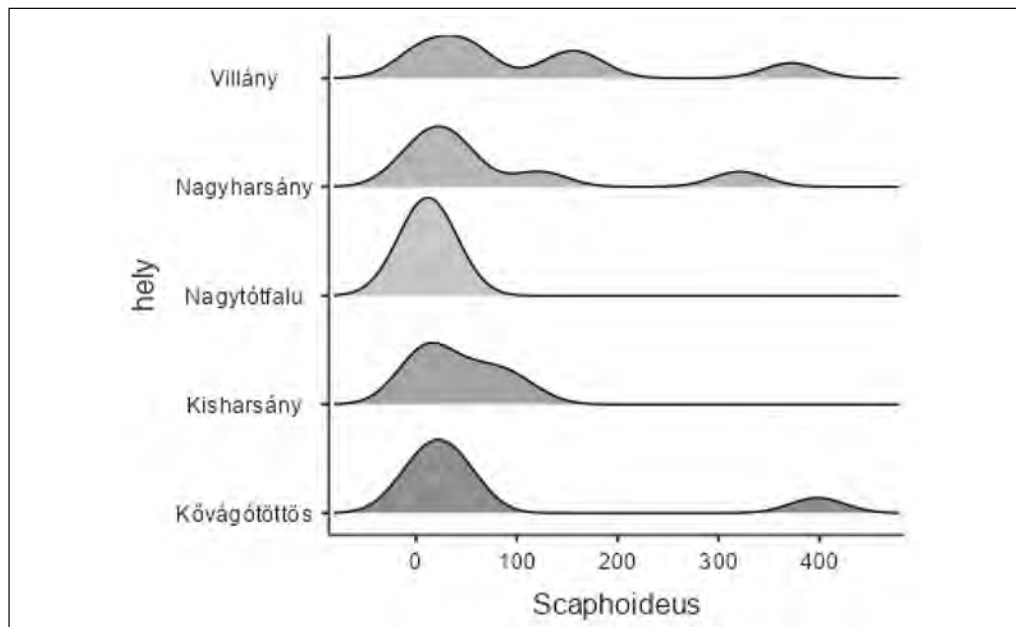
A biológiai védekezésben részesülő területek nagyobb veszélynek vannak kitéve, hiszen, nem elegendő a megfigyelésekre alapozott védekezés, további agro és – fitotechnikai

8. ábra: A Villányi borvidék vizsgált szőlőültetvényeiben csapdázott *Scaphoideus titanus* Ball. imágók számának átlaga 2016-2022 között

Figure 8: Trapped *Scaphoideus titanus* Ball. imago in the vineyards of Villány and Pécs Wine regions in the year 2016-2022

Forrás: JAMÓVI Statistics

9. ábra: A *Scaphoideus titanus* Ball. imágó számának gyakorisága a 2016-2022 években

Figure 9: The occurrence of *Scaphoideus titanus* Ball. imago in the years 2016-2022

Forrás: JAMOVİ Statistics

eljárásokat is szükséges alkalmazni. Ilyen megoldások lehetnek, a venyige összegyűjtése és elégetése, a talajtakarás.

A települések szőlőkabóca fertőzöttsége közti összefüggés azzal magyarázható, hogy a szőlőültetvények egy nagy parcellában helyezkednek el. A kialakult gazdálkodási kultúrának köszönhetően a táblák között már nem találhatóak kiskertek, gyümölcsösök, lucernások, borsó földek, melyek a vidéknek meghatározó elemei voltak. A települések szőlőültetvényein főleg a Villányi Borvidék meghatározó borászatai gazdálkodnak. Az elmúlt időszakban egyre több borászat tért át az ökológiai termesztéstechnológiát alkalmazó eljárásokra. A Baranya vármegyei Kormányhivatal tájékoztatása alapján, mind a Grapevine Flavescence dorée phytoplasma-t, mind a *Scaphoideus titanus* Ball. fajt jellemzően elhanyagolt, kiskerti parcellákban azonosították. Abban az esetben, ha a szőlőkabóca

megfigyelhető egy ültetvényben, az illetékes Kormányhivatal felszólítja a gazdát, hogy tartsa karban, vagy szüntesse meg a területen a szőlőtermesztést, mert csak így lehet eredményesen védekezni. Fontos lenne ismerni a szőlőfajták érzékenységét. Magyarországon megfigyelték, hogy a rezisztens fajták kevésbé fogékonyak a betegségekre, ami az észak-amerikai vad szőlőfajok toleranciájával magyarázható megfigyelésekkel (Domány, 2016). Olasz kutatók azt találták, hogy a szőlőfajták aromaanyagai is repellens hatással bírnak. A lappangó fitoplazma fertőzött tőkék fontos fertőzési forrást jelentenek (Ripamonti et al., 2022), mert látszatra tünetmentesek, de a kórokozót szaporító alanyaggal terjesztini tudják. Francia kórtanokok szerint különösen fogékonyak a Cabernet sauvignon, Cabernet franc és Muscadelle fajták, míg a Merlot kismértékű toleranciát mutat (Adrakey et al., 2022). Magyarország Kormánya és az Euró-

pai Unió felismerte az aranyszínű sárgaság fitoplazma betegség veszélyességét és egyre jobban sürgeti a fertőzött ültetvények szétzárba vonását.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Adrakey H. K. – Malembic-Maher S. – Rusch A. – Ay J. S. – Riley L. – Ramalanjaona L. – Fabre F. (2022): Field and Landscape Risk Factors Impacting Flavescence Dorée Infection: Insights from Spatial Bayesian Modeling in the Bordeaux Vineyards. *Phytopathology* 112 (8) pp. 1686-1697.

A növény-egészségügyi feladatok végrehajtásának részletes szabályairól szóló 7/2001. FVM rendelet (7. számú melléklet 1.4.1.2. Grapevine flavescence dorée phytoplasma)

Chuche J. – Thiéry D. (2014): Biology and ecology of the Flavescence dorée vector *Scaphoideus titanus*: a review. *Agronomy for Sustainable Development* 34 pp. 381-403.

Dancsházy Zs. – Ripka G. (2017): Védelmi program a szőlő aranyszínű sárgaság betegség (Flavescence dorée) terjedésének megakadályozására, NÉBIH 2017. március 21-29. A szőlő- és gyümölcstermesztés növényvédelmi kihívásai és aktualitásai 2017-ben, <https://www.nak.hu/hirek/1244-2-szolo-aranyszinu-sargasag-nak-nebih-hnt-roadshow-dzs-rg/file>, a letöltés dátuma 2023. szeptember 7.

Domány K. (2016): A szőlő legpusztítóbb fitoplazmás betegsége, az aranyszínű sárga-

ság Grapevine flavescence dorée (FD), <https://portal.nebih.gov.hu>, a letöltés dátuma 2023. szeptember 28.

Eppo Global Database: <https://www.eppo.int/>, a letöltés dátuma 2023. október 9.

Glits M. – Folk Gy. (2001): Kertészeti növénykórtan. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 582. p.

Oliveira M. J. R. A. – Roriz M. – Vasconcelos M. W. – Bertaccini A. – Carvalho S. M. P. (2019): Conventional and novel approaches for managing “flavescence dorée” in grapevine: knowledge gaps and future prospects. *Plant Pathology* 68 pp. 3-17.

Ripamonti M. – Maron F. – Cornara D. – Marzachi C. – Fereres A. – Bosco D. (2022): Leafhopper feeding behaviour on three grapevine cultivars with different susceptibilities to Flavescence dorée. *Journal of Insect Physiology* 137 pp. 104.

Szalárdi T. – Nagy A. – Tarcali G. (2017): Az amerikai szőlőkabóca (*Scaphoideus titanus* Ball) előfordulásának vizsgálata Debrecenben és a Nyugat-romániai Micskén. *Agrártudományi Közlemények* 71 pp. 39-44.

Szirmai J. (1956): Új vírusbetegség hazánkban. *Agrártudomány* 8 pp. 351-354.

Viczián O. – Süle S. – Gáborjányi R. (1998): Fűben-fában fitoplazma. *Élet és Tudomány* 53 (16) pp. 491-493.

<https://www.agroinform.hu/novenyvedoszer>, a letöltés dátuma: 2024.01.30

A FALU – szerzői útmutató

„A FALU” c. negyedévente megjelenő lektorált szakmai folyóirat, amely magyar nyelven tesz közzé a vidékfejlesztés témaköréhez kapcsolódó eredeti kutatási eredményeket. A folyóirat akadémiai besorolása:

- MTA IV. Agrártudományok Osztálya - magyar nyelvű folyóiratok: A,
- MTA X. Földtudományok Osztálya - magyar nyelvű folyóiratok: A,
- MTA IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, Regionális Tudományok Bizottsága - magyar nyelvű folyóiratok: C.

A folyóiratot 1985-ben alapította az Agroinform Kiadó és Nyomda Kft. A kiadás joga 2012-ben a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézethez (NAKVI), majd pedig a mostani Herman Ottó Intézet Nonprofit Kft.-hez (HOI) került át.

„A FALU” nagy hagyományokkal rendelkező, minősített, – azaz két lektor által értékelt – tudományos folyóirat, a benne található közlemények megfelelnek ezeknek a követelményeknek. A cikkek által feldolgozott témakörök tudományos szemléletűek, módszertanilag megalapozott, igényes szakmai nyelvezettel íródnak. Valamennyi tanulmányhoz angol nyelvű összefoglaló (abstract) is tartozik. A tanulmányok végén a felhasznált szakirodalmat szabályos jegyzékben tüntetik fel. A cikkek – noha tudományos igényűek – ismeretterjesztő jelleggel és az igényes vidéki olvasókörzség számára is közérthető nyelvezettel íródnak.

A folyóiratban publikált tanulmányok tematikája változatos, lefedik a modern vidéktudományok szakterületeit úgy, mint az agrárgazdaságtan, a földrajztudomány, a környezettudomány, a közgazdaságtan, a közigazgatás, a politikatudomány, a regio-

nális tudomány, a szociológia, a természetvédelem és a turizmus területeit. Míg az egyes diszciplínák szabályai szerint készült közlemények módszertani megközelítései különbözőek, a vizsgálatuk tárgya minden esetben a vidékre és a vidéki térségek fejlesztésére fókuszál.

A kéziratok elkészítése:

Az elkészült és benyújtásra kerülő kézirat hossza – táblázatokkal, ábrákkal és irodalomjegyzékkel együtt – nem haladhatja meg a 20 oldalt. A kézirat szövege A4-es lapméretben, Times New Roman betűtípussal és 12-es betűmérettel, sorkizártan készüljön.

A címdalton sorrendben a következők szerepeljenek:

- a kézirat címe, esetleg alcíme (magyar és angol nyelven),
- a szerző(k) neve, a szerző(k) tudományos fokozata (ha van), munkahelye, beosztása, elérhetősége.

A kéziratok szerkezete:

- absztrakt magyar nyelven,
- absztrakt angol nyelven,
- bevezetés, irodalmi feldolgozás,
- felhasznált anyag és alkalmazott módszertan,
- eredmények és azok értékelése,
- következtetések, javaslatok,
- köszönetnyilvánítás (amennyiben indokolt),
- felhasznált irodalom.

Az absztraktot magyar és angol nyelven is el kell készíteni. Az nem tartalmazhat rövidítéseket, s fontos, hogy a magyar és angol nyelvű összefoglalás hossza igazodjon egymáshoz. Az absztraktok hossza minimum 10, maximum 25 sor legyen.

A kézirat elkészítésekor kérjük, vegyék figyelembe, hogy annak közérthetősége különösen fontos az olvasók számára. A cikk elején, annak bevezetőjében kérjük feltüntetni a leglényegesebb szakmai-tudományos kérdéseket, állításokat, kutatási problémákat, amelyre a tanulmány reagálni kíván. Ehhez kapcsolódóan egyértelműen megfogalmazandó(k) a tanulmány célkitűzése(i), amennyiben releváns hipotézise(i). Elvárás, hogy már ez alapján derüljön ki a közlemény újszerűsége, érdekessége. A szövegben az egyes fejezetek között a lényegre törő közcímek használatát kérjük.

A módszertani részben világosan és pontosan kell bemutatni vagy hivatkozni azokat a módszereket, adatbázisokat, amelyek alapján a szerzők a kutatást, vagy elemzést elvégezték és az eredményeiket megkapták. Fontos bírálati szempont a közlésre szánt tanulmány elfogadásakor, hogy a kézirat összefoglalójának szövege hiteles és értékelhető választ ad-e a felvetett és vizsgált vidéki problémá(k)ra.

Az irodalmi hivatkozásokat a legújabb eredeti közleményekre és összefoglalókra kell korlátozni. Csak azok az irodalmi hivatkozások sorolhatók fel, amelyekre a szövegben utalás történt és direkt kapcsolatban vannak a vizsgált és bemutatott kérdésekkel, problémákkal, eredményekkel.

A szövegen belüli szakirodalmi utalásokat a következő módon, zárójelben kérjük feltüntetni:

- Egy szerző esetén a szerző nevére hivatkozással: a szerző neve, ezt követi a közlemény megjelenésének évszáma vesszővel elválasztva (Kovács, 2009).
- Három vagy több szerző esetén: az első szerző pontos neve után „et al.” és a közlemény megjelenésének évszáma

vesszővel elválasztva (Benedek et al., 2014).

- Ha két szerző van, akkor mindkettő nevét ki kell írni gondolatjellel elválasztva (Szöllősi – Molnár, 2018).
- Egy szerzőnek ugyanazon évben megjelent több munkájára történő hivatkozás esetén a szerző neve, az évszámok „a”, „b”, „c” stb. megjelöléssel (Szöllősi, 2010a).
- Szó szerinti idézetnél az oldalszám megadása kötelező.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén abc-sorrendben kérjük közölni a következők szerint:

- Folyóirat esetében: Benedek Zs. – Fertő I. – Baráth L. – Tóth J. (2014): Termelői heterogenitás a rövid ellátási láncokban: a piacokon értékesítő gazdák jellemző különbségei. *A Falu* 25 (4) pp. 15-30.
- Könyv esetében: Kiss I. (2014): Az Alföld helyzete és perspektívái. *Alföld Kiadó*, Szeged. 250. p.
- Könyvfejezet esetében: Csatári B. (2018): Rendszerváltoztatás Kelet-Közép-Európa vidékein és egy alföldi faluban, többféle nézőpontból. pp. 262-275. In.: Pénzes J. (szerk.) *Falu - város - periféria: határon innen és túl*. 374. p.
- Honlap esetében: www.ksh.hu, a letöltés dátuma 2021. július 20.

A táblázatokat magyar és angol nyelvű címmel kell ellátni. A táblázatok címét a táblázat alatt, középre igazítva kérjük elhelyezni. A táblázatokat – annak érdekében, hogy a szerkesztésnél pontosak legyenek – kérjük az adatsorokkal együtt megadni. A táblázatok forrását kérjük megjelölni, a szövegben megfelelő helyen jelenjen meg a táblázatokra való hivatkozás (1. táblázat). A táblázatok ne képként kerüljenek beillesztésre, azokat a Word dokumentumban kérjük elkészíteni.

Az ábrákat magyar és angol címmel kell el-
látni. Az ábrák címét az ábra alatt, középre
igazítva kérjük elhelyezni. Az ábrákat – an-
nak érdekében, hogy a szerkesztésnél pon-
tosak legyenek – kérjük az adatsorokkal
együtt megadni. Kérjük a mértékegység és
a jelmagyarázat megadását. Az ábra forrását
kérjük megjelölni, a szövegben megfelelő
helyen jelenjen meg az ábrákra való hivatko-
zás (1. ábra). Az ábrákat szerkeszthető excel
file formában kérjük megküldeni.

A kéziratral együtt kérjük külön-külön csa-
tolják a cikkben közölni kívánt táblázatokat,
ábrákat (excel file), illetve képeket (jpg vagy

tif file). Ezek fájlcíme jelezze az ábrák, táblá-
zatok, képek sorrendjét. A kéziratban az áb-
rák, táblázatok és képek helyét, címét kérjük
arab számokkal jelölni.

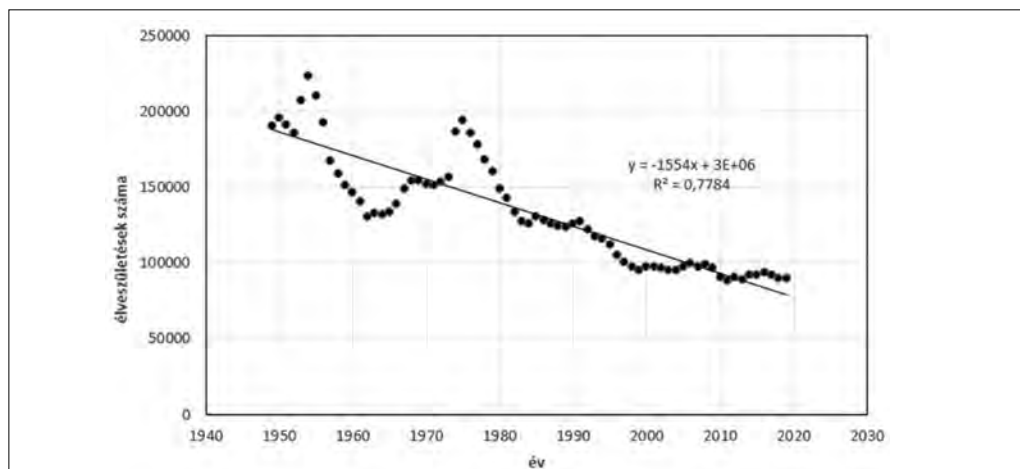
A kéziratokat elektronikus formában kül-
dött levél mellékleteként kérjük beküldeni a
következő e-mail címre: komarek.levente@
szte.hu

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített
kéziratral segíti munkánkat!

Budapest, 2021. július 1.

A FALU c. folyóirat szerkesztősége

PÉLDA – ÁBRA

1. ábra: Az élveszületések száma Magyarországon, 1949-2019

Figure 1: Number of live births in Hungary, 1949-2019

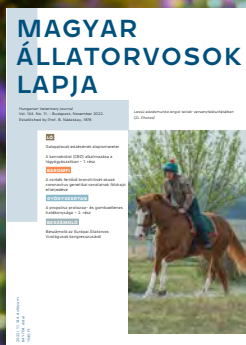
Forrás: KSH, 2021 adatok alapján saját szerkesztés

PÉLDA – TÁBLÁZAT

BELSŐ TÉNYEZŐK	
ERŐSSÉGEK (S)	GYENGESÉGEK (W)
jó környezeti források	magas fuvar költségek
kiváló minőség	magas előállítási költségek
jó hírnevű termékek	marketing hiánya
hosszú szakmai múlt, tapasztalat	alacsony kihozatali arány, sok veszteség
stabil értékesítési piac	
szigorú állategészségügyi kontroll	
KÜLSŐ TÉNYEZŐK	
LEHETŐSÉGEK (O)	VESZÉLYEK (T)
marketing tevékenység növelése	erős tengerentúli konkurencia
új piacok feltérképezése	felvásárlás nehézségei-külföldi kereskedők
egészségtudatos táplálkozási szokások növekedése	telítődő piac
új termékspecifikációk kialakítása	felhalmozódó készletek
pályázati lehetőségek feltérképezése	tenyésztett vad előnyei
	piac kiszámíthatatlansága
	vadbetegségek

1. táblázat: A magyar vadhúsértékesítés SWOT-analízise
Table 1: The SWOT-analysis of Hungarian wild game-meat sale
Forrás: saját szerkesztés

HERMAN OTTÓ INTÉZET

NONPROFIT KFT.

MAGYAR NEMZETI
VIDÉKI HÁLÓZAT

EGYÜTT A MAGYAR VIDÉKÉRT!

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió

Európai Mezőgazdasági
Vidékfejlesztési Alap

A VIDÉKI TÉRSÉGEKBE BERUHÁZÓ EURÓPA